

Antikk trafikk

En komparativ analyse av to gater i Pompeii

Av Julia Wesenberg Skoglund

Masteroppgave i arkeologi (ARK350)

Våren 2021

Institutt for Arkeologi, Historie, Kultur- og Religionsvitenskap

Universitetet i Bergen

«It (Pompeii) is at once the most studied and the least understood of sites. Universally familiar, its excavation and scholarship prove a nightmare of omissions and disasters. Each generation discovers with horror the extent to which information has been ignored, neglected, destroyed and left unreported and unpublished»

Wallace-Hadrill 1990: 150

Forsidebilde: Pompeii, november 2019 (Forfatter)

Forord

Å skrive denne masteroppgaven har vært som å fullføre et puslespill jeg har ønsket å gjøre siden jeg var liten. Jeg har alltid hatt lyst til å bli arkeolog, og denne oppgaven er den siste brikken i spillet. Veien hit har vært lang, men det har likevel aldri vært noen tvil om at det er dette jeg vil drive med.

Jeg har vært heldig med studiestedet mitt, Universitetet i Bergen, hvor jeg har vært på utveksling til Durham University og fått muligheten til å reise til Roma og Pompeii i samarbeid med Det Norske Institutt i Roma. Sistnevnte rakk jeg bare noen måneder før koronaen brått satte en stopper for den siste tiden av studie mitt. Den «siste tiden» ble fort til et helt år, og jeg skjønner hvor heldig jeg har vært som likevel ikke har mistet studietiden min, siden en masteroppgave kan skrives hvor som helst (selv om lesesalen til tider ble dypt savnet).

Jeg vil gi en stor takk til veilederen min, Simon Malmberg. Alle timene med veiledning, tilbakemeldinger og gode forslag har vært til stor hjelp, men jeg er også takknemlig for de mange interessante samtalene om klassisk arkeologi, som har vekket en større nysgjerrighet rundt faget.

Til slutt vil jeg gi en spesiell takk til mine besteforeldre, Inger og Tron, som har vært mine største støttespillere. Dere har hele tiden vist en genuin interesse for arbeidet mitt med oppgaven, og stadig gitt meg nye ting å tenke på. Tusen takk.

Julia Wesenberg Skoglund,

20.05.2021

Abstract

This paper explores the streets of Pompeii that was buried with the city in AD 79 due to the eruption of Mount Vesuvius. Two streets that runs parallel to each other in the street network will be analyzed, the goal being to answer what similarities and differences there are between these two. The analysis starts off with a closer examination of each street separately, including the surroundings such as buildings, commercial activities and architecture that may shed a light on the activity that took place in the streetscape. An important part of this research has thus been the registration and mapping of the archaeological remains of Pompeii. This part of the paper leads up to the comparative analysis of the streets, where the aim of the analysis is to see how differences and similarities can be explained. This paper is essentially a macro analysis with the aim of understanding the overall picture of the streets, and how the streets similar or different character can help give an insight into what the ancient street space in Pompeii was like. Through the analysis and the discussion, it becomes more apparent that the streets share greater similarities at a macro level than they do at a micro level. The differences between them are more prominent through a closer examination, revealing a difference in commercial activity and the architectural forms.

Innholdsfortegnelse

Forord	ii
Abstract.....	iii
Kapittel 1. Introduksjon.....	1
1.1 Emne og mål	1
1.2 Problemstilling	1
1.3 Undersøkesområde og tidsramme.....	2
1.4 Oppgavens struktur	2
1.5 Kildemateriale.....	3
1.5.1 Fysisk materiale.....	3
1.5.2 Antikke tekster	4
1.5.3 Moderne litteratur.....	6
Kapittel 2. Byen Pompeii	8
2.1 Topografi og historie.....	8
Kapittel 3. Forskningshistorie.....	9
3.1 1700-tallet, oppdagelse og tidligste utgravninger	9
3.2 1800-tallet, veien mot en mer vitenskapelig tilnærming	10
3.3 1900-tallet til 1961, applikasjon av nye teorier og metoder	10
3.4 1961 og fremover til den moderne arkeologien	11
3.5 Utgravning i Via Stabiana og Via di Nocera	12
Kapittel 4. Teori	15
4.1 En romlig vending.....	15
Kapittel 5. Metode.....	17
5.1 Romlig metode.....	17
5.1.1 Space Syntax.....	17
5.1.2 Gatedybde.....	18
5.1.3 Hjulspordybde	19
5.2 Topografisk metode.....	20
5.3 Komparativ metode.....	21
Kapittel 6. Begrepsdefinisjoner og forklaringer.....	22
6.1 Gaten.....	22

6.1.1	Overgangssteiner	22
6.1.2	Festepunkt.....	23
6.1.3	Beskyttelsessteiner.....	23
6.1.4	Fortau.....	23
6.2	Insulae og døråpninger.....	24
6.2.1	Domus.....	25
6.2.2	Butikk, verksted og produksjon.....	25
6.2.3	Spise- og serveringssted	26
6.4	Antikke begrep knyttet til enkelte kommersielle aktiviteter	27
Kapittel 7. Presentasjon av det arkeologiske materialet.....		30
7.1	Beskrivelse av Via Stabiana.....	30
7.1.1	Insula I.i.....	31
7.1.2	Insula I.ii.....	32
7.1.3	Insula I.iii	33
7.1.4	Insula I.iv	34
7.1.5	Insula VIII.vii	35
7.1.6	Insula VIII.iv	38
7.2	Beskrivelse av Via di Nocera	40
7.2.1	Insula II.viii	40
7.2.2	Insula II.ix.....	41
7.2.3	Insula II.i.....	42
7.2.4	Insula I.xx.....	43
7.2.5	Insula I.xiv.....	45
7.2.6	Insula I.xiii	46
Kapittel 8. Analyse av gatene		48
8.1	Via Stabiana	49
8.1.1	Underholdningsdistrikt	49
8.1.2	Gatens arkitektur.....	49
8.1.3	Trafikk og bevegelse.....	50
8.1.4	Spise- og serveringssteder.....	50
8.2	Via di Nocera	51

8.2.1 Underholdningsdistrikt	51
8.2.2 Gatens arkitektur.....	52
8.2.3 Trafikk og bevegelse.....	53
8.2.4 Spise- og serveringssteder.....	54
8.3 Komparativ analyse.....	55
8.3.1 Underholdningsdistriktene.....	55
8.3.2 Gatenes arkitektur og generelle karakter	56
8.3.3 Trafikk og bevegelse.....	58
8.3.4 Spise- og serveringssteder.....	62
Kapittel 9. Avslutning	66
9.1 Konklusjon	66
9.2 Avsluttende tanker	70
Figurliste.....	71
Bildevedlegg	73
Bibliografi.....	87

Del 1

Kapittel 1. Introduksjon

1.1 Emne og mål

Oppgaven min omhandler den antikke byen Pompeii, som ligger i Campania på vestkysten av Italia. Byen ligger mellom Napoli i nord og Sorrento i sør, og ligger på en høyde rundt en kilometer fra det nåværende elveløpet til Sarno-elven i dag. Pompeii har et svært rikt kildemateriale, og har siden sin gjenoppdagelse vært et aktuelt forskningsobjekt.

Emnet jeg har valgt for mitt forskningsprosjekt er gatene i Pompeii, nærmere bestemt to forskjellige gater. Hensikten er å undersøke de to gatene i Pompeii gjennom et større perspektiv, og samtidig beholde byens integritet/kompleksitet. Gatene vil derfor bli presentert på et mikronivå først, deretter i en større sammenheng, før jeg vil analysere materialet på et makronivå. På denne måten er det mulig å analysere den overgripende karakteren av gatene. Mitt mål med dette studiet er å kaste lys over hvordan disse gatene ble brukt en gang i tiden og hva som ligger til grunn for en slik forståelse.

Jeg går inn i dette studiet med en hypotese om at den ene gaten jeg undersøker, Via di Nocera, har sett mindre bevegelse enn Via Stabiana, på grunn av på grunn av de få kommersielle virksomhetene det er langs Via di Nocera.

1.2 Problemstilling

Min hovedproblemstilling i oppgaven er som følger:

Hvilke likheter og forskjeller er det mellom Via Stabiana fra Porta Stabia til Via dell'Abbondanza, respektive Via di Nocera fra Porta Nocera til Via dell'Abbondanza?

Hensikten med problemstillingen er å se hvordan eventuelle likheter og forskjeller kan forklares, og ved hjelp av hvilke teorier og metoder det lar seg gjøre. Dette blir gjort i analysedelen min, hvor jeg vil gjennomgå flere aspekter av gaten, som bygningene, arkitekturen, og bevegelsen som fant sted. Dette får meg videre til min supplerende problemstilling, som er:

Hva slags bevegelse var det i de forskjellige gatene?

Jeg mener dette kan hjelpe besvare hovedproblemstillingen min, siden ulik bevegelse kan skape ulik karakter av gaten.

1.3 Undersøkellesområde og tidsramme

Studiet av Pompeii har en naturlig avgrensning frem til 79 e.kr., ettersom byen ble begravet av vulkanutbruddet og ikke ble befolket igjen etter dette (Figur 1). Utgravningen av Pompeii gjennom tidene har for det meste konsentrert seg om å avdekke og bevare byen slik den var frem til dens siste fase. De to gatene jeg skal undersøke er i stor grad etterlatt slik de var før byens utryddelse, så studiet mitt er av den grunn også naturlig tidsbegrenset til 79 e.kr. Det handler mer om et tidspunkt, fremfor en tidsperiode, siden empirien til undersøkelsen min i stor grad er knyttet til hvordan byen stod i 79 e.kr. Det er i tillegg den fasen av Pompeii forskere vet mest om.

Undersøkellesområdet mitt dreier seg om to gater som går parallelt med hverandre fra hver sin byport på sørsiden av byen, og følger veiaksen videre nordover gjennom byen, som gjør de til to gjennomgående gater. Gatene jeg har valgt er Via Stabiana og Via di Nocera.

Avgrensningen jeg har satt av gatene er Via Stabiana, fra Porta Stabia til Via dell'Abbondanza, og Via di Nocera, fra Porta Nocera til Via dell'Abbondanza (Figur 2). Via dell'Abbondanza regner som en viktig hovedgate som strekker seg vannrett gjennom byen.

Jeg har tatt for meg disse to gatene fordi de har tilsynelatende like forutsetninger, men er av ulik karakter, så jeg synes derfor det vil være interessant å foreta en komparativ undersøkelse av dem. De forutsetningene de deler er at de går fra byport til byport, fra sørsiden av byen og ut på nordsiden. Ved begge gatene ligger det underholdningskomplekser som kan nås fra selve gatene. Til tross for en rekke likheter så er det flere ting som gjør dem ulike, blant annet bebyggelsen, antall dører ut mot gaten, og strukturer langs gatene.

1.4 Oppgavens struktur

Jeg har valgt å dele inn oppgaven i tre deler, grunnet oppgavens naturlige oppbygging. **Del 1** starter med en presentasjon av den grunnleggende informasjonen, med innledning i kapittel 1, kort historie om Pompeii i kapittel 2, forskningshistorie i kapittel 3, og oppgavens teoretiske og metodiske fundament i kapittel 4 og 5. Siste kapittel i del 1 er kapittel 6, som er en avklaring av diverse ord og begrep, både på norsk og latin, som blir videre brukt i teksten.

Denne første delen er dermed selve rammeverket for oppgaven min. **Del 2** baserer seg på det arkeologiske materialet, og er en redegjørelse av *insulae* langs gatene. Kapittel 7 ligger til grunn for store deler av analysen min, som er det neste stykket. **Del 3** fremlegger det analytiske arbeidet av oppgaven, samt besvarelsen min. Den består av kapittel 8, hvor begge gatene blir analysert hver for seg, før de til slutt blir satt sammen i en komparativ analyse. Siste kapittelet er 9, og her vil jeg runde av oppgaven med en konklusjon, etterfulgt av mine avsluttende tanker.

1.5 Kildemateriale

Pompeii ble begravet under 4 til 6 meter vulkansk aske og pimpstein fra utbruddet til Vesuvius i år 79 e.kr. og lå begravd frem til 1700-tallet (Roberts 2013: 14; Zanker 1998: 31). Dette materiale var relativt enkelt å utgrave siden det ikke hardnet på samme måte som vulkansk lava. Pompeii ble til en viss grad beskyttet av dette laget, og gjorde det mulig for arkeologer å få et innblikk av byen slik den var frem til 79 e.kr. Jongman (1988: 55) mener disse faktorene plasserte Pompeii i en unik situasjon, hvor byen på sett og vis var som en tidskapsel. Dette medførte at det ble mulig for å undersøke en spesifikk tid i historien som var tilknyttet den romerske urbanismen. I realiteten er det egentlig motsatt, på grunn av hvor enkelt det var å grave seg ned til byen. Pompeii har derfor blitt plyndret gjentatte ganger gjennom århundrene, i motsetning til Herculaneum, som var tildekket av et opptil 17 meter høyt lag av pyroklastisk materiale som var hardnet til stein. Alt tatt i betraktning, så var Pompeii relativt tildekket og beskyttet, men ikke så beskyttet som det høres ut, siden byen ikke har ligget urørt frem til 1748 (Ling 2005: 155-157; Berry 2007: 30).

1.5.1 Fysisk materiale

Restene fra Pompeii er svært omfattende, og mengden funn har ført til kompliserte undersøkelsesforhold. Det er en stor jobb å utgrave, dokumentere, konservere og rekonstruere en slik arkeologisk plass. Pompeii har en helt annen kompleksitet enn andre mindre velbevarte arkeologiske områder, fordi arbeidet med byen har holdt på siden 1700-tallet. En rekke inngrep og hendelser har funnet sted i byen, fra plyndringer og dårlig utgravninger. Det materialet som både er mest tilgjengelig, og bidrar med informasjon for videre studie i Pompeii, er det fysiske materialet. Det er først og fremst arkitektur, rester av konstruksjoner og veggmalier, der det er bevart. Grunnen til at dette materialet er mer pålitelig, har sammenheng med dårlig dokumentasjon fra den tidligere fasen av utgravning, som er et

velkjent problem i Pompeii, som blir diskutert i forskningshistorien. Det er lettere å innhente informasjon fra konstruksjoner fremfor artefakter som er funnet ved siden av, på grunn av at artefakter ofte er offer for både separasjon og tap under utgravninger. De kan i mange tilfeller kun bli hentet frem gjennom utgravningsrapportene fra området, om de i det hele tatt har blitt registrert. Løsfunn som mynter, keramikk og andre små objekter kan hjelpe identifisere funksjoner innenfor de ulike rommene ut mot gatene, der det er bevart. Dog, gjenstander som er assosiert med servering og lignende kan like gjerne ha vært til privat bruk som til handel. På bakgrunn av disse omstendighetene så har en stor del av akademisk forskning på 1900-tallet blitt dedikert til kunst og arkitektur, og dette har dessverre skjedd på bekostning av en større undersøkelse av kulturen i samfunnet i Pompeii (Laurence 1994: 3).

I Pompeii sitt kildemateriale kan man støte på flere problemer, ikke bare mangelfull dokumentasjon. Videre følger problemet om tyveri, og det som har forsvunnet gjennom årene som vi aldri vil få vite. Det neste problemet er mangelen av de øvrige etasjene i *insulae*, som gir en mangel på bevis om hva som skjedde i den andre etasjen, bortsett fra spekulering og bruk av analogier opp mot andre romerske byer i Italia på den tiden (Van Nes 2009: 2; Riley 1999: 65, 72).

1.5.2 Antikke tekster

For å bruke de antikke tekstene er det viktig å forstå tekstene ut ifra deres begrensninger. Det omhandler hvem som har skrevet det, i hvilken tid, og med hvilken hensikt. Det er mulig forfatteren har hatt et bias, og skriver om noe som tjener han enten politisk eller økonomisk. Tekster kan også være overdrevet, så det er viktig å se på tekstens kontekst og være klar over den historiske bakgrunnen. Jeg bruker de litterære tekstene som supplerer når jeg beskriver gatene i kapittel 8.

De antikke tekstene jeg bruker kan deles inn i to kategorier:

1. Litterære tekster
2. Inskripsjoner

Juvenalis og Martialis skriver begge om Roma, og kan være hjelpsomme når man ønsker å forme et mer nyansert bilde av den tidlige romerske byen. De skriver ikke spesifikt om Pompeii, da vi savner litterære tekster som direkte omhandler Pompeii, men deres tekster ligger i nær tid til byen. Juvenalis skrev i form av satire ca. 100 e.kr. og Martialis skrev epigram ca. 86-103 e.kr. Deres beskrivelser og illustrasjoner av den romerske gaten er satt på

spissen, og er skildret på en humoristisk og overdreven måte. Dette gir også tekstene visse begrensninger, og kan ikke brukes som en kilde av den sosiale historien med mindre man er bevisst på dette (Laurence 2011: 81-82).

Av ikke-litterære tekster vil jeg bruke en spesifikk lovtekst, som i dette tilfellet også er en epigrafisk kilde. Lovteksten jeg snakker om, er *Tabula Heracleensis*, en bronsetavle som ble funnet i sør-Italia i 1732, som består av en rekke lover for romerske byer i Italia. Det er ikke fastslått hvor gammel tavlen er, men den blir som regel datert til 80-43 f.kr. (Hartnett 2017a: 15, 37; Betello 2018: 67). Det er en offisiell inskripsjon og lovtekst som blant annet blir brukt for å bedre forstå gatelivet i Pompeii. Flere av lovene omhandler kjøretøy og trafikkreguleringer, men inkluderer også forskrifter om orden og ansvarsroller i den urbane strukturen. Wallace-Hadrill (1994: 50) sier at det var typisk for romerske byer å underlegge seg diverse forskrifter etter modellene fra Roma, og ett av disse handlet om kontroll av trafikk og aktivitet i gatene.

Romerne beregnet at dagene hadde tolv timer, og lengden på timene var avhengig av årstidene, så lengden på timene var lengre på sommeren og kortere på vinteren. Ifølge loven hadde ikke tunge vogner tillatelse til å kjøre inn i Roma frem til den tiende timen av dagen (Malmberg 2009: 64). Det arkeologiske materialet i Pompeii kan ikke direkte konstatere hvilke tidspunkt den ulike trafikken var i bevegelse på, siden det er et spekulativt tema, men det er en stor sannsynlighet for at innbyggerne forstod hvordan de kunne innføre og kontrollere trafikken på et høyere nivå. I Pompeii har man bevis for at de med eiendom ut mot gaten hadde selv ansvar for å reparere og vedlikeholde fasaden og den nærliggende veien, samt drenering av avløpsvann (Poehler 2017: 236, 252). Dette blir presentert i *Tabula Heracleensis*, og det kan derfor tenkes at trafikkreglene ikke var fremmed for innbyggerne i Pompeii, da dette også blir bekreftet av Saliou sin studie fra 1999 (Kaiser 2011b: 71).

Lovene delte opp bevegelsene i gaterommet, så hvis vi tar utgangspunkt i at Pompeii fulgte disse trafikkreglene så var gatene dominert av fotgjengere på dagtid, som også bestod av lettere vogner, pakkdyr og bærere, og trafikk på kveldstid i form av tyngre vogner. Unntakene var kjøretøyene som skulle ut av byen på morgenen, eller de med spesielle tillatelser som for eksempel søppelvogner, kjøretøy som fraktet materiale for offentlig bygningsarbeid, kjøretøy i sammenheng med ritualer og feiringer, kjøretøy som fraktet de rikeste i samfunnet, pakkdyr og håndkjerrer. Forbudet gjaldt muligvis kun tunge kjøretøy og kommersielt kjøretøy. Lasten som enkelte tunge kjøretøy fraktet kunne likevel bli fraktet inn i byen gjennom pakkdyr, og små vogner og bærere på dagtid (Malmberg 2009: 64; Hartnett

2011: 147-148; Kaiser 2011a: 174-175) . Betello (2018: 73, 76) skriver at det var usannsynlig å forby alle kjøretøy i løpet av dagen i Roma. I tillegg til lover om transporttrafikk så var det lover relatert til dyr i de romerske byene også. Mer spesifikt, forbudet mot å binde fast farlige dyr, siden de kan både skade noen og gjøre ødeleggelser. Forbudet gjelder en rekke dyr (hund, ulv, vinnsvin, bjørn, panter, løve), som antyder at dyrene som ikke er nevnt var tillatt (Hartnett 2011: 38, 39).

Epigrafiske kilder er mitt neste, og siste punkt innenfor antikke skrifter. Det finnes flere forskjellige typer inskripsjoner innenfor epigrafiske kilder, og jeg vil bruke tre typer i denne oppgaven. Det første er offisielle inskripsjoner, som sees på monumenter og offentlige bygg, og er i hovedsak utført av myndighetene. *Tabula Heracleensis* faller også under denne kategorien. De er risset inn eller laget på holdbare materialer og måter, da de er ment å vare (Descaudres 2007: 10). Det andre er graffiti, som er svært utbredt er regnet som uoffisielle inskripsjoner. De er utført av privatpersoner og kan stort sett sees utenfor butikker og spise- og serveringssteder, og utenfor boliger. Graffiti er ristninger i overflater, og omfatter alt fra meldinger, symboler, bilder og andre markeringer (Viitanen et al. 2013: 73-74). Det siste er *dipinti*, som er utført på et mer profesjonelt vis og ble mest brukt for å reklamere for noe (Descaudres 2007: 10). Disse er malte innskripsjoner, og er funnet gjennom hele Pompeii, men særlig i området omkring amfiteateret, palaestra, og innenfor og utenfor bymuren. Her blir *dipinti* brukt i reklame for kandidater for valg (*programmata*), og kunngjøring for kommende arrangement (*edicta munerum*)(Tuck 2008: 123-124; Viitanen et al. 2013: 68-69, 74).

1.5.3 Moderne litteratur

I kapittel 7, hvor jeg presenterer min empiri, har jeg brukt boken av Liselotte Eschebach ‘*Gebäudeverzeichnis und Stadtplan der antiken Stadt Pompeji*’. Forarbeidet til denne boken ble gjort av Hans Eschebach, hvor han registrerte alle de utgravde bygningene med detaljerte kart og tolkninger som ble publisert i ‘*Die städtebauliche Entwicklung des antiken Pompeji*’ i 1970. Etter Hans sin død fortsatte Liselotte dette prosjektet med å beskrive bygninger, og publiserte et oppdatert og mer nøye arbeid i 1993. Dermed er ‘*Gebäudeverzeichnis und Stadtplan der antiken Stadt Pompeji*’ hovedkilden for empirien jeg bruker i oppgaven min. I denne boken er det samlet en mengde data, som blant annet forklaringer av det arkitektoniske, og tolkninger av rommene innenfor hver dør og hvilke aktiviteter som kan ha funnet sted der. Boken gir en generell oversikt over bygningene i Pompeii som kan brukes i studier som mitt

eget (Kaiser 2011b: 74; Van Nes 2009: 122; Wallace-Hadrill 1995: 43; Eschebach 1993). Hans Eschebach sine kategorier og definisjoner av bruksarealet innenfor de ulike rommene i byen har blitt kritisert for å være strenge til tider, med lite refleksjon av de romlige realitetene (Hartnett 2017a: 43). Jeg vil bruke de funksjonelle identifikasjonene som Eschebach har foreslått, men innenfor mine egne definisjoner.

Kapittel 2. Byen Pompeii

2.1 Topografi og historie

På grunn av endringer i havnivået og i naturen, som resultat av vulkanutbruddet i 79 e.kr. og i den senere tid, var kysten til Pompeii sannsynligvis ca. 1 km lengre inn enn den er i dag (Berry 2007: 224). Pompeii ligger på en gammel lavaklippe, omringet av et ressursrikt miljø med fruktbar jord, en lang kystlinje, og veltilpasset klima. Byen var i sin tid en havneby i Napoli-bukten, og entrepôt for Sarno-elvens munning, som er på sør-siden av Pompeii og går østover inn i landet. Pompeii hadde av den grunn gode forbindelser med de andre byene langs elven og deres økonomiske landområder. Pompeii har en tidlig historie og den første bymuren er datert til 500 f.kr, og restene ser ut til å ha blitt forsterket tidlig i det fjerde århundre (Guzzo 2007: 3-4).

Pompeii ble omgjort til en romersk koloni ca. 80 f.kr. av Sulla, et resultat av byens deltagelse i forbundsfellekrigen (91-88 f.kr.). Før dette var Pompeii en selvstyrende alliert til Roma. Like etter ble byen kolonisert av kanskje så mange som 4000-5000 romerske soldater og deres familier, som satte fart på den såkalte 'romaniseringen'. Det oskiske språket ble byttet ut med latin, og det skjedde en oppblomstring av offentlige bygg, som formet Pompeii til byen vi kjenner til i dag (Descaudres 2007: 15-16).

Byens utforming har blitt forklart gjennom teorien om at byen har en arkaisk kjerne, kalt altstadt. Altstadt ligger i sørvest-delen av byen, hvor nå forum ligger, samt det i umiddelbar nærhet (Descaudres 2007: 12, 14). Nyere forskning avviser deler av teorien om et altstadt, på grunn av arkeologiske rester utenfor denne kjernen med en arkaisk datering (ca. 800 f.kr. – 480 f.kr.) (Coarelli og Pesando 2011: 38, 40, 42). Byens fremvekst i arkaisk tid holdt seg for det meste innenfor det som kalles altstadt, men utenfor denne kjernen var det likevel bygninger og veier, som illustreres av det spredte arkeologiske materialet med arkaisk datering. Fra arkaisk tid og til 79 e.kr. har byen sett flere faser med urban vekst, som sammen med dens terreng og topografi har spilt en rolle i utformingen og størrelsen av *insulae* i byen (Figur 3) (Poehler 2009: 231, 239, 241; Geertman 2007: 89).

Kapittel 3. Forskningshistorie

Forskningshistorien til Pompeii er svært kompleks, og er relevant for å forstå hvordan det arkeologiske kildematerialet har blitt behandlet. Forskningshistorien demonstrerer hva som har blitt vektlagt gjennom tidene, og et eventuelt skifte av fokus. Den gir et innblikk i utviklingen av den klassiske arkeologien, og hvordan teorier og metoder har forandret seg (Figur 4)(Flohr og Wilson 2017: 5-6). Jeg vil først gå gjennom den generelle forskningshistorien til Pompeii, som presenterer hovedtrekkene.

3.1 1700-tallet, oppdagelse og tidligste utgravninger

Pompeii ble delvis oppdaget på 1590-tallet av arbeidere som støtte på ruiner under et oppdrag for å bygge en vannkanal for en akvedukt som skulle gå som en tunell under byen. Mens de nærmet seg ruinene av Pompeii så dukket det opp en mengde artefakter, og de trodde de hadde støtet på en romersk villa. Det ville likevel gå halvannet år hundrede før det ble igangsatt en arkeologisk utgravning av byen. Denne utgravningen startet i 1748 av kongen av Napoli, Carlo VII. Fra denne tiden, og inn i første del av 1800-tallet, ble det oppdaget både hus og villaer, men den mest betydningsfulle oppdagelsen var de offentlige bygningene, som Isis-tempelet, Forum, amfiteateret, Gladiator-brakkene og teateret (Roberts 2013: 14; Ling 2005: 158).

Den tidligste utgravningen i Pompeii var i stor grad tilfeldig, lite organisert og uforsvarlig (Roberts 2013: 15). Ledelsen av utgravningene var ofte basert og drevet av politikk, eller en personlig agenda. Fra 1740-tallet var arbeidet dominert av den estetiske interessen, som har påvirket hvordan andre elementer har blitt behandlet, som er nevnt i forrige avsnitt (Zanker 1998: 30; Ling 2005: 158). Det var ikke nødvendigvis utført av trente eller fagmessig riktig arbeidere, og sammen med utgravningene i forum, teateret og de store husene, så ble utgravningen av gaten utført for å finne prestisje-gjenstander som skulle sendes til museene til kongene av Napoli (Maiuri 1958: 70). Slik utgravning preger også den følgende perioden med Weber og La Vega, til tross for forbedringer.

Karl Weber drev utgravningene i Pompeii fra 1750-1760 under ledelsen til Roque Joachim de Alcubierre. Weber var den første til å gjøre dette på en mer eller mindre formell måte. Han foreslo bruken av systematisk utgravning, og utviklet et tegnesystem som ble brukt for å gi en todimensjonal fremstilling av tredimensjonale gjenstander (Roberts 2013: 14; Ling 2005: 160-

161). Dette resulterte i aksonometriske tegninger, noe som påvirket utgravningsmetodene på 1800-tallet. Weber's nøyе dokumentasjon fortsetter også under hans etterfølger, Francesco La Vega i 1765-1804 (Lucas 2012: 232; Foss 2007: 30).

3.2 1800-tallet, veien mot en mer vitenskapelig tilnærming

I 1812 publiserte Francios Mazois en av de mer vitenskapelige studiene av utgravningene i Pompeii. Her ble byen presentert i sin helhet, og i en større sammenheng, fremfor en samling av de enkelte monumentene (Berry 2007: 50). Videre var Giuseppe Fiorelli, som ble direktør for utgravningene i 1863, den første personen som virkelig iverksatte en streng metode for utgravning i Pompeii. Han ryddet gatene og nummererte gater og bygninger for å katalogisere dem på et systematisk vis, som blir forklart i kapittel 6.2 (Roberts 2013: 15; Lazer 2009: 286). Da Fiorelli hadde ansvar for feltarbeidet i byen bestemte han at nivået under 79 e.kr. ikke skulle utgraves, for å i stedet legge vekt på byens utseende og tilstand slik det var frem til dens slutt. Han iverksatte stratigrafiske utgravninger som gjorde det enklere å bevare materialet, og restaureringen av det (Berry 2007: 53). Fra dette tidspunktet ble rekonstruksjonene i Pompeii gjort så godt det kunne gjøres *in situ*, hvor gulv ble konsolidert, tak ble bygd, kolonner ble gjenreist, og vegger og øvre etasjer ble rekonstruert. Dette har resultert i at deler av Pompeii ikke er helt autentisk, men fordelene ligger i hvordan besøkende lettere har kunnet oppfatte den tidligere historien av byen, og se et mer detaljert bilde av den (Lazer 2009: 9).

3.3 1900-tallet til 1961, applikasjon av nye teorier og metoder

Vittorio Spinazzola videreutviklet Fiorelli sin systematiske metode av utgravningen da han ble direktør for utgravningene i 1910. Det Spinazzola er mest kjent for er hans arbeid med å avdekke gaten Via dell'Abbondanza. Han utførte en stratigrafisk utgravning, i motsetning til metoden fra tidligere perioder. Denne måten å jobbe med ruinene ga en større sjans for å eksponere og preservere øvrige etasjer av bygningene. Spinazzola sin prioritet var å eksponere fremsiden av husene langs gaten for å få rede på byplanen. Han avdekket forsiden av husene på begge sider av Via dell'Abbondanza for å undersøke, bevare og rekonstruere fasadene. Dette innebærer dekorasjon, inskripsjon, tak, balkong, vindu og lignende. Bygningene bak fasadene ble ikke gravd ut på samme måte, og en stor vekt av jord dekket fremdeles deler av bygningenes bakside. Han var ikke like interessert i å grave ut denne delen, som demonstrerer hvor fokuset hans var; arkitektur og fasade. Han mente at selve gaten

var i seg selv et element som kunne fortelle mye om det romerske livet (Berry 2007: 57; Hartnett 2017a: 259-260; Zanker 1998: 286-287). Hans utgravningsmetode for å forstå gaten har kanskje hindret forskere i å gjøre akkurat det, for undersøkelsen har vært delvis overfladisk, og ikke vært fullstendig (Hartnett 2017a: 10-11).

Under den fascistiske regjeringen i Italia, fra 1922 til omkring 1943, var det en interesse av det antikke keiserdømme Roma, og det ble det gitt enorme midler til Italias monumenter og 'utstillingsobjekter'. Fra 1924 til 1961 var det Amadeo Maiuri som styrte utgravningene i Pompeii. Han fortsatte arbeidet til Spinazzola for å avdekke *insulae* på begge sidene langs Via dell'Abbondanza. Etter krigen, mellom 1953 og 1961, satte Maiuri i gang med utgravning på en større skala enn tidligere gjort. Arbeidet var av lav kvalitet, men han avdekket hele sør-øst siden av byen. Dette området omfatter mitt andre studieområde, Via di Nocera. Nå ble en rekke undersøkelser og prøvesjakter for første gang utført for å undersøke byens tidligere stadier, før år 79 e.kr. (Roberts 2013: 16; Lazer 2009: 287; Descaudres 2007: 14). Maiuri sitt arbeid med å avdekke så store deler av byen på en gang har blitt kritisert på bakgrunn av resultatet som medførte mangelfull og dårlige dokumentasjoner og utgravnings- og restaureringsteknikker, og en ustrukturert metode for arkeologisk registrering (Berry 2007: 62).

3.4 1961 og fremover til den moderne arkeologien

Etter Maiuri sitt direktørskap ble det gjort slutt på slike store utgravninger, til fordel for mindre og mer spesialiserte utgravninger og undersøkelser. Det har blitt mye strengere arbeidsrutiner for utgravningen, og på denne måten er man sikret å kunne behandle materialet som blir avdekket på en god måte, med vedlikehold og restaurering der det er nødvendig (Stephens og Stephens 2016; Wallace-Hadrill 1995: 40). Den sporadiske utgravningen før Fiorelli sitt direktørskap på sent 1800-tallet, har satt sine spor i arbeidet med å identifisere eiere av private hus, og det som har ligget innenfor de ulike rommene. Jeg snakker om dette i kapittel 1.5.1, og identifiseringsprosessen har blitt komplisert av mangelfulle registreringer av artefakter, samt dårlig katalogisering av funn generelt (Riley 1999: 60).

De tidligere periodene av Pompeii er ikke like godt undersøkt ettersom fokuset har lenge vært på å bevare byens nivå fra dens 'undergang' som følge av vulkanutbruddet, men siden sent 1990-tallet har det åpnet opp for å undersøke under byens nivå fra 79 e.kr., med fokus på å

forstå byens historie og utvikling (Jongman 1988: 55; Berry 2007: 62). Utviklingen innen utgravningsmetoder har ikke vært lineære, og det har vært perioder med dårligere og bedre arbeid. Det er ulik kvalitet i forskjellige perioder, og forskere er mer bevisste på de ulike problemene som relaterer til metoder og teorier brukt i tidligere studie av Pompeii.

Nyere forskning og utgravning i Pompeii har tatt i bruk metoder som aldri før har vært mulig, deriblant 3D teknologi. Det har skjedd store endringer innenfor metodene som brukes for å samle informasjon. Dokumenteringen er mer omfattende og systematisk, i tillegg til at publikasjoner om arbeidet i Pompeii er mer tilgjengelig for forskere over hele verden (Poehler et al. 2011: 1-2). Dette har gjort det mulig å studere og utforske det som allerede er avdekket i byen, både i en større kontekst, og på et mer detaljert nivå.

3.5 Utgravning i Via Stabiana og Via di Nocera

Nå vil jeg forklare hvordan utgravningen av gatene jeg har valgt gjenspeiles i det arkeologiske materialet. Det som skiller seg i forskningen av begge gatene, er i hovedsak tidsperioden de har blitt utgravd på (tabell 1).

Gate og insula	Utgravninger
Via Stabiana	
I.i	1851f, 1872f
I.ii	1795f, 1869, 1872f
I.iii	1773, 1796, 1798, 1853, 1868f, 1871ff
I.iv	1853ff, 1858f, 1861, 1868f, 1904, 1989
VIII.vii	1764-1769, 1771, 1773, 1789, 1792-1798, 1803, 1808 1813, 1851ff, 1872, 1874, 1890, 1892, 1899, 1906
VIII.iv	1766, 1813, 1853-1858, 1861, 1896
Via di Nocera	
II.viii	1952ff, 1983ff, 1987f
II.ix	1954f, 1987, 1988
II.i	1916, 1953ff, 1958ff, 1987, 1988
I.xx	1954f, 1958f, 1971ff, 1988
I.xiv	1954, 1984ff, 1988
I.xiii	1914ff, 1919, 1953-1956, 1988

Tabell 1: Oversikt over utgravninger av Via Stabiana og Via di Nocera. F = følgende år (entall), ff = de følgende årene (flertall). Ikke notert utgravninger etter 1993 (Eschebach 1993)

Via Stabiana ble i hovedsak utgravd mellom siste del av 1700-tallet og siste del av 1800-tallet, og ettersom Via Stabiana ble utgravd på et så tidlig tidspunkt, har gaten og det omkring vært eksponert og utsatt for naturlige ødeleggelser og slitasje over en langvarig periode. Dette har nok i sin tur komplisert undersøkelsesforholdene i gaten. Perioden gaten har blitt utgravd i kan kjennetegnes av en rekke dårlige og uforsvarlige utgravningsmetoder. Dokumentering og publisering av utgravningene på fra tiden er også svært begrenset på grunn av politiske årsaker, da det var kun et fåtall som fikk lov til å publisere funnene. Gaten er dermed ikke vitenskapelig utgravd (Foss 2007: 31; Laidlaw 2007: 620).

Av moderne studier i Via Stabiana så er 'The Pompeii Archaeological Research Project: Porta Stabia' viktig å nevne, som er administrert av Steven Ellis siden 2005 (Ellis 2018). Porta Stabia-prosjektet har foretatt stratigrafiske utgravninger i region I og VIII ved Porta Stabia, for å kartlegge prosessen av de urbane aktivitetene som har funnet sted der. Det blir også gjort forsøk på å forstå det materialet som andre har gravd ut i de tidligere periodene, der det har blitt etterlatt manglende dokumentasjon. Prosjektet har med suksess klart å kartlegge den menneskelige okkupasjonen i området helt fra dens arkaiske start, og de har identifisert, gjenopprettet og gjort seg en oversikt over både geologiske hendelser, episodisk vekst, og den sosiale historien til flere eiendommer. Prosjektet undersøker romlig kontekst der materialet er *in situ* (Ellis og Devore 2005: 20).

Via di Nocera ble utgravd mye senere, stort sett under Maiuri, mellom 1953 og 1961. På lik linje som Via Stabiana, så har heller ikke Via di Nocera vært særlig skjermet for eksponering, slitasje og ødeleggelser. Arbeidet med å restaurere og vedlikeholde den enorme mengden materiale som ble avdekket under Maiuri var ikke prioritert. Han ansatte blant annet ufaglærte og utrente arbeidere for å gjøre deler av arbeidet i Pompeii etter krigen, som kom med sine konsekvenser (Foss 2007: 36). Publisering av arbeidet i Pompeii har sine dårligere og bedre perioder, og perioden under Spinazzola og Maiuri er av den dårligere perioden, som er to av direktørene som har styrt utgravningene i region I og II, derav Via di Nocera (Laidlaw 2007: 629).

På slutten av 1990-tallet ble det utført en rekke nye undersøkelser gjennom to prosjekter. Ett av dem er et restaureringsarbeid i sørøst-delen av byen, som inkluderer å ferdigstille Maiuri sine utgravninger fra 1950 av rommene i *insulae* som fronter Via di Nocera. Stratigrafiske tester skal utføres før restaureringen begynner, i I.20, II.8 og II.9 (Nappo 1997: 91).

I dag ligger fremdeles en tredjedel av Pompeii under dagens bakkenivå, nesten på samme stadiet som det var på 1990-tallet. Det er ikke mer enn omkring 2% av Pompeii som er utgravet og stratigrafisk undersøkt forbi nivået 79 e.kr. (Coarelli og Pesando 2011: 37). Arbeid og prosjekter foregår kontinuerlig i Pompeii, og selv om utgravingsprosjekter fremdeles skjer i nye områder i mindre skala, så er det foreløpig ingen planer om å grave ut alle de resterende områdene. Fokuset har skiftet til undersøkelse av de tidligere nivåene av byen og historien som ligger der, samt å fortsette å konservere det som er avdekket. I tillegg til konservering, så har det blitt utviklet langsiktige strategier for å forsikre at fremtidig bevaring er oppnåelig (Roberts 2013: 16-17; Ling 2005: 168; Lazer 2009: 287-288).

Kapittel 4. Teori

Det finnes en rekke ulike teoretiske retninger som benyttes innen arkeologien, med opphav utenfor arkeologifaget. Mange kommer fra samfunnsvitenskapene eller fra filosofien. Jeg vil nå gjøre rede for og diskutere det teoretiske grunnlaget for den komparative analysen i oppgaven min.

4.1 En romlig vending

Byrommet har alltid vært et aktuelt tema i klassisk arkeologi, men siden sent 1980-tallet så har det utviklet seg en interesse for de romslige aspektene ved det (Betello 2018: 8; Laurence og Newsome 2011: 4). Fenomenet blir kalt romlig vending (spatial turn), og er en kombinasjon av kvantitative og romlige tilnærminger som blir brukt for å bringe gatebildet frem i fokus. Det er en bevegelse innen samfunnsvitenskapelig og humanistisk forskning som legger vekt på plass og rom (Laurence 2011: 82). Romlig vending er en teoretisk bevegelse som har fått konsekvenser for hvilke metoder man har brukt i forskningen.

Denne perioden, sent på 1980-tallet, markerer derfor et skifte, og dette skifte kan gjenkjennes i William MacDonald sin studie fra 1986. MacDonald var professor i kunst og er kjent for sine publikasjoner om Romerrikets arkitektur. I boken hans *'The architecture of the Roman Empire: 2: An urban appraisal'* (1986) undersøker han bygninger innenfor den visuelle konteksten av byen. Han betrakter byen i form av et nettverk, og studerer byen som en bevegelse for å se hvordan de ulike rommene henger sammen. Han bruker begrepet 'urban armature', som består av hovedveier, torg, og viktige offentlige bygninger, og forklarer hvordan disse er koblet sammen gjennom hele byen fra en port til en annen, med kryss og tydelig markerte inngangspartier (MacDonald 1986: 5). Boken hans er i hovedsak ikke en bok om arkeologi og byplanlegging, men historie om arkitektur og deres form og mening. I følge Newsome (2011: 4) er ikke MacDonald sin studie et teoretisk verktøy for å tolke bevegelsen i en by, men det er et skritt i riktig vei.

Spiro Kostof var en ledende arkitekturhistoriker, med flere viktige publiseringer om urban historie. Kostof så på byen som en stor organisme med mennesker i sentrum. Han undersøkte flere byer gjennom tider og dro sammenligninger på egne erfaringer. I bøkene hans *'The city assembled: the elements of urban form through history'* (1992), og *'The City Shaped: Urban Patterns and Meanings Through History'* (1991), vektlegger han urbanisme som en prosess.

Han forteller om måter byens fysiske rammer er tilpasset det endrede behovet, ettersom formen på en by aldri er tilfeldig, men heller forårsaket av den sosiale sammensetningen (Kostof 1992: 8). Kostof fremmet en studie av gatenes historie som byform, og som institusjon. Det omfatter konteksten av arkitekturen, hvem som bruker det, og hvem det er ment for. Gaten tilhører både historien om arkitektur og det urbane designet, og hvordan de er strukturert, styrt, og til sist hvordan de samhandler med hverandre (Kostof 1992: 189; Hartnett 2017a: 201).

Pompeii som by ble et tidlig fokus for studier innen den romlige vendingen. Ray Laurence spilte en sentral rolle i den romlige vendingen, hvor han studerte romslighet på et makronivå for å forstå det reflekterende forholdet mellom det fysiske rommet og samfunnet (Ulrich 1997: 382-383). Laurence er veldig teoretisk, og forsøker å forklare byen i dens sosiale og romlige kontekst, med fokus på offentlig rom og sosial interaksjon som fant sted i Pompeii (Laurence 1994: ix). Risikoen som følger denne teorien, er at detaljene kan bli oversett. Korrelasjon og kontekst er avgjørende i en slik studie. Derfor vil jeg bevege meg fra et mikroperspektiv til et makroperspektiv, som blir forklart i det neste kapittelet.

Kapittel 5. Metode

Det er flere metoder for å studere gatene i Pompeii. Metodene jeg bruker i denne oppgaven er i hovedsak romlig og komparativ metode, og disse vil hjelpe meg til å kunne besvare problemstillingen min i analysekapittelet. Jeg vil også nevne de overførende problemene som ulike metoder har.

5.1 Romlig metode

Romlig metode blir brukt som en måte å identifisere, forklare menneskelige og fysiske mønstre og sammenhenger mellom ulike steder. I denne metoden er det lagt vekt på kontekst, og topografisk undersøkelse inngår. Romlig analyse blir brukt for å forstå meningen bak sted og plassering av gatenes ulike elementer, for å forklare forskjellen mellom gatene med mål om å lære mer om tidligere adferd. Romlig analyse er for eksempel studie av trafikk, offentlige plasser, økonomisk liv i gatene, sosialisering. Romlig analyse bidrar til en forståelse av det tidligere sosiale og økonomiske livet i byen.

5.1.1 Space Syntax

Space syntax er en studie av det urbane nettverket i en storskala, som kan være nyttig for å få et røft overblikk over byens aktiviteter ved hjelp av statistiske metoder (Van Nes 2011: 100). Med metoden følger et sett med konkrete verktøy, i tillegg til det teoretiske aspektet som implisitt ligger til grunn. Det vil si at det er en arbeidsmetode med et teoretisk perspektiv. Space syntax ble først utviklet av Hillier og Hanson på 1980-tallet, og er senere tatt i bruk i det arkeologiske studie på grunn av dens mulighet til å produsere kart-data som kan illustrere potensielle bevegelser gjennom gatene. Med denne metoden må man legge vekt på ordet *potensielt*, ettersom resultatet varierer ut ifra de ulike verktøyene man bruker (Smith 2011: 176). Metoden tar ikke hensyn til kompleksiteten omkring gatene som avgjorde hvordan og hvorfor innbyggerne brukte dem, om gatene var brede eller smale, hadde fortau eller ikke, og lignende. Metoden produserer heller ikke et bilde av fotgjengerne i Pompeii, kun den kjørende trafikken. Den kan ikke direkte besvare spørsmål om aktivitet og har et rent teoretisk/strukturalistisk syn på byen (Betello 2018: 9-10; Newsome 2011: 5).

Jeg bruker deler fra space syntax, men forholder meg ellers kritisk til store deler av den, og foretrekker kvalitative metoder. Jeg synes det er viktig å ta opp metoden, fordi den er såpass dominant i forskningen, og fordi jeg baserer noe av analysen min på studier som bruker større

deler av denne metoden. Dette er blant annet kvantitative data som blir brukt i statistiske analyser av det arkeologiske materialet (Hartnett 2017a: 13-14). Space syntax bør brukes med andre metoder som relaterer til det fysiske materialet. Dette gjør Ray Laurence i boken *Roman Pompeii: Space and Society* fra 1994. Laurence analyserer romlig data ved å bruke kvantitativ metode. Metoden hans går ut på å måle den gjennomsnittlige avstanden mellom dørene i en gate, og er ment for å illustrere hvor mye aktivitet det var langs en gate. Han argumenterer for at jo mindre avstand det er mellom dørene, dess høyere nivå av aktivitet er det, og motsatt. Laurence påpeker at metoden tar ikke høyde for de ulike type dørene som finnes langs gatene, som butikker og boliger, som vil ha en betydning for en analyse. Ved en sammenligning av to gater må man derfor tilpasse metoden (Laurence 1994: 89, 100). Han satt resultatene fra den romlige metoden i samsvar med empiriske data, som graffiti og dørinn ganger, for å måle deres frekvens langs gatene. Svakheten i hans studie er at han ikke tar i bruk tilstrekkelige mengder arkeologiske data.

5.1.2 Gatedybde

Gatedybde en arbeidsmetode med et teoretisk perspektiv, som stammer fra space syntax (Newsome 2011: 14). Det er en form for kvantitativ metode som blir brukt for å beskrive romlig nettverk, spesielt det urbane gatenettverket. Alan Kaiser (2011b) videreutviklet på teorien til MacDonald (1986), og brukte gatedybde som et verktøy for å måle hvilket nivå av tilkobling en gate har i gatenettverket (Poehler 2017: 8). For å måle dybden av en gate så regner man ut hvor mange gater man må passere for å nå en bestemt gate eller punkt i byen, eller hvor mange gater man må passere for å forlate byen fra et bestemt startpunkt. Dersom antallet er lavt betyr det at gaten har en mindre dybde, det vil si gaten er mer integrert og spilte en høyere rolle i gatenettverket, og som et resultat tiltrakk seg mer bevegelse (Figur 5) (Kaiser 2011b: 52-53; Betello 2018: 9).

Metoden kan brukes for å lage kart over byens gatenettverk, men det virker som metoden er for fokusert på det fysiske aspektet av byen, slik det kan bli når man studerer en by uten menneskene som formet den. Det er i tillegg en moderne metode som er blitt tilpasset og brukt flere ganger innenfor arkeologisk forskning. Materialet av det fysiske miljøet blir gjennomgått på en statistisk måte. Kaiser tar dessuten kun i betraktning bevegelse fra et punkt til et annet, og ikke bevegelse som går gjennom (Poehler 2016: 177).

5.1.3 Hjulspordybde

På sent 1980-tallet utførte japanske forskere en omfattende undersøkelse av hjulspordybden gjennom hele byen for å studere trafikken, og dette var en pionerstudie av Pompeii. En av disse forskerne var Sumiyo Tsujimura, som i 1991 publiserte en studie som for første gang så på muligheten for en systematisk organisering av trafikk i Pompeii (Figur 6)(Poehler et al. 2011: 8). Hjulsporene kommer av slitasjen som de jernskodde hjulene til vognene har skapt i gatene. Dybden på hjulsporene og plasseringen av dem ble undersøkt i hele bynettverket, og hvis man går ut ifra at slitemønstrene av veiene illustrerer hvordan gatene ble brukt av kjøretøy, så viser resultatene av en slik undersøkelse at det er de bredere gatene som hadde mest trafikk av kjøretøy med hjul. Hartnett skriver at dersom en gate hadde en høyere konsentrasjon av kjørende trafikk så ville fotgjengere bli presset opp på fortauet og ytterligere øke tettheten av aktiviteten der, noe som omgivelsene i slike områder generelt la til rette for (Hartnett 2017a: 214-215; Betello 2018: 8).

Problemet med denne metoden er at man ikke kan måle hvor lang tid det tok for å nå en slik dybde. Det er flere variabler, og en av dem er at det kan ha tatt lang tid å skape dype hjulspor om det var lite trafikk. Den andre er at det i stedet kan ha tatt veldig kort tid dersom det var mye trafikk. Dette er altså en faktor som gjør at det er umulig å måle selve trafikken, fordi en nylig steinlagt gate ville fjernet alle slike spor (Van Roggen 2015: 66). Det neste problemet med resultatene til målingen av hjulsporene i gatene, er at det tar ikke høyde for faktorer som påvirker dybden på hjulsporene. Dybden kan komme av vekten på kjøretøyet, måten kjøretøyet er laget, trafikkvolum, lengden man bruker gaten (hvor mange timer i løpet av dagen), skråningen av gaten, og erosive elementer som vann, grus og rusk. Til slutt kommer mangel på kunnskapen vi har om kronologien av ny belegning, og moderne påvirkninger slik som rydding av materiale etter utgravninger, og endringer på bakgrunn av andre årsaker (Newsome 2011: 14; Poehler 2017: 109-110).

Det er flere problemstillinger som dette å forholde seg til, slik at man ikke blir blind på de fysiske sporene man har foran seg i en slik analyse. En særlig relevant problemstilling for Via Stabiana er også slitasjen fra vannet. På grunn av byens plassering oppå vulkansk stein, og gatens topologi, vil regnvannet renne ut av byen gjennom hjulsporene, sannsynligvis med en stor nok kraft til å skape vannslitasje og erosjon. Vannet kan dermed ha påvirket hjulspordybden av gaten fra den ble utgravd på 1800-tallet og til moderne tid, til tross for avløp under gaten (Newsome 2011: 14; Poehler 2017: 53).

Eric Poehler bygget videre på Tsujimura sin studie av hjulspordybde, som er en studie av faktisk aktivitet, i motsetning til metoden om gatedybde. Poehler studert slitasje på overgangssteiner, fortauskanter og beskyttelsessteiner for å spore de direkte rutene som trafikken fulgte gjennom hele byen. Poehler videreutviklet også Laurence sine metoder om dørinnganger for å gi et mer nyansert resultat. Poehler sin kvalitative studie har laget et svært omfattende datasett, og ved å inkorporere Geographical Information Systems (GIS), er det mulig å visualisere komplekse data. Han har brukt GIS-nettverksanalyse for å undersøke antall veikryss innenfor en gate, og for å teoretisk rekonstruere populære gangveier i Pompeii. På denne måten kan man se på veiens rolle innenfor hele gatenettverket, og formen på nettverket menneskene beveget seg i, og nærmere undersøke og måle potensiale for aktivitetsnivået langs den valgte veien. Poehler mener gater med et høyere antall veikryss ville bedre legge til rette for trafikken innenfor gatenettverket, som er grunnlaget for gatedybden (Kaiser 2011c: 119, 121).

5.2 Topografisk metode

I undersøkelsen av Pompeii som en tidlig romersk by så er den mest anvendte metoden å studere restene av byen hus for hus, eller kvartal for kvartal. Dette er en veldig gjennomførbar metode, og derfor brukt av mange, men det er en risiko for at gatene blir glemt siden de kun utgjør grenser mellom blokkene i en slik studie. Resultatet kan være kontekstløst fordi byen blir delt inn i isolerte enheter som ikke relaterer til hvordan byen en gang var gjennom å skape en unaturlig grense (Hartnett 2017a: 11-12). Studiet av enkelte enheter, fremfor en kombinasjon av bygninger, fortau og veier, vil fjerne sammenhengen mellom de ulike elementene i gatene som relaterer til hverandre. Dette vil resultere i et uekte bilde av den tidligere byen, uten den urbane strukturen og nettverket Pompeii en gang hadde.

Jeg bruker denne metoden selv, i kapittel 7, der jeg forklarer hva som ligger innenfor dørinngangene i *insulae* langs Via Stabiana og Via di Nocera på en mer generell basis. I tillegg har jeg notert overgangssteiner, beskyttelsessteiner, fortau, og lignende elementer langs gaten som jeg videre vil bruke i en analyse om gatene hver for seg, i kapittel 8.1 og 8.2. Denne informasjonen er grunnlaget for analysen min, og er en topografisk metode. Denne metoden bruker jeg for å plassere bygninger, elementer og aktiviteter i en større sammenheng, først i en bydel, deretter i byen som en helhet. Jeg vil bruke de ulike topografiske nivåene for å organisere analysen min. Det neste steget blir derfor å forklare gatene hver for seg, og deres

karakter. Dette mellomnivået, eller mesonivå, legger opp til studiet av begge gatene på et makronivå i kapittel 8.3, som er den komparative analysen. Jeg har valgt denne fremgangsmetoden for å ikke miste konteksten eller kompleksiteten av det arkeologiske materialet.

5.3 Komparativ metode

Jeg vil benytte meg av komparativ metode for å sammenligne gatene og de ulike elementene som har blitt lagt frem i hoveddelen av oppgaven, som er selve gaten, bygninger, aktivitet, og gatens plassering i gatenettverket. Ved å bruke denne metoden vil det komme frem likheter og ulikheter i gatene, som blir analysert på et makronivå, som forklart i det foregående avsnittet. En komparativ analyse er kort forklart en sammenligning av ulike materialer som kan gi oss bedre oversikt over flere objekter som blir studert samtidig. Jeg har delt opp analysen tematisk, som følger oppgaven til avslutningskapittelet mitt.

Kapittel 6. Begrepsdefinisjoner og forklaringer

I dette avsnittet vil jeg forklare de ulike begrepene som går igjen i forskningslitteraturen jeg bruker. Jeg ser på dette som nødvendig på grunn av den ulike bruken, opprinnelsen og tolkningen av enkelte begrep.

6.1 Gaten

I gatene finnes det flere usedvanlige elementer, og funksjonen til noen av disse har enda ikke blitt helt avklart, men det er ikke mangel på teorier. Jeg vil forklare noen av disse elementene som går igjen i byen og i gatene jeg undersøker, for å se om de har noen betydning for gatenes funksjon eller karakter.

I antikken fungerte gaten som et sted for sosial interaksjon, i tillegg til å være en viktig transportåre. Ikke alle hadde plass til middagsselskap eller besøk hjemme, så den type aktivitet ble ofte lagt andre steder, som i gaterommet. Laurence mener at våre moderne ideer om gatens funksjon har overskygget det antikke gatelivet, og minimert aktiviteten den produserte (Laurence 1995: 68-69).

6.1.1 Overgangssteiner

Et noe uvanlig element som går igjen i Pompeii's gater er *stepping-stones*, videre kalt overgangssteiner (). De fungerte som overganger for fotgjengere for å la dem krysse gatene uten å tilsmusse klær og sko, ettersom veiene kunne være skitne og gjørmete som følge av vann og søppel. Fortauet var forhøyet langs de fleste gatene, så overgangssteinene gjorde det enklere å krysse de dype gatene (Poehler 2017: 85). Formen til overgangssteinene er generelt rektangulære med avrundede hjørner. De ligger parallelt med veiaksen og er innebygget i gatebelegningen slik at høyden mellom steinene og fortauet er så lik som mulig. Dette gjør overgangene enklere å krysse for forgjengere. For vogner var de enkle å krysse, så lenge steinene er lavere enn vognens aksler (Kaiser 2011b: 72; Betello 2018: 205).

I noen tilfeller er disse overgangssteinene også plassert i direkte retning til noen av de største husene og mot inngangen slik at det skulle være mest beleilig for den rike huseieren og hans gjester å ta seg frem dit (Beard 2008: 63-64; Kaiser 2011b: 72).

6.1.2 Festepunkt

I fortausteinene finnes små hull som er drillert gjennom kanten av dem. Det finnes hundrevis av dem gjennom hele byen, og de er plassert i fortauskanten foran butikker, bakerier, spise- og serveringssteder, verksted og utenfor inngangen til private boliger. Hullene ser spesielt ut til å ha en nærmere tilknytning til forum på grunn av en høyere ansamling i området. De er tolket til å være steder hvor man kunne binde fast hester og andre dyr, og omtalt som *tethering posts*. Dermed kaller jeg disse hullene videre for festepunkt (Figur 8)(Weiss 2010: 364-371). Festepunktet gjorde det lettere for de som brukte dyr å stoppe steder for å ta pause eller levere varer, besøkende som kom ridende, og lignende (Beard 2008: 70; Hartnett 2017a: 38). Det finnes flere ideer blant forskere om hva hullene i fortauskantene ble brukt til, men dette er den mest utbredte ideen som kommer frem blant forskere.

6.1.3 Beskyttelsessteiner

I gatene, nesten alltid plassert opp mot kanten av fortauskanten, finner man det som har blitt kalt *guard-stones*, videre kalt beskyttelsessteiner (). Det er funnet 370 slike steiner i Pompeii, og over halvparten av dem er plassert i gater med dype hjulspor. Dette faktum viser at det sannsynlig er en kobling mellom kjøretøy og beskyttelsessteiner. Poehler kaller disse steinene for *narrowing stones*, ut ifra deres funksjon, som er å gjøre den kjørende trafikken smalere for å skape en større avstand fra fortauet. Dette var sannsynligvis nødvendig på steder med mye fotgjengere, og steder der gjenstander tok opp plass langs kanten av fortauet fra blant annet butikker, og særlig fontener og andre vannanlegg. Beskyttelsessteinenes funksjon ligger derfor i ordet som blir brukt om dem; nemlig å beskytte fotgjengere og objekter fra kjøretøy, i hvert fall på enkelte lokasjoner (Malmberg 2009: 74; Poehler 2017: 95-101). Steinene beskyttet også fortauskanten fra vogner som kuttet hjørner i trafikken, og unngikk på den måten en potensiell kollisjon (Van Roggen 2015: 56).

6.1.4 Fortau

Fortauet i Pompeii hadde flere funksjoner i gaterommet. Det kunne blant annet beskytte fotgjengere og eiendommer fra kjøretøy og trafikk i gaten, beskytte fotgjengere fra møkk i gatene, og forhindre at vann og avfall kom inn *insulae*. Fortauet fungerte som et skille mellom transporttrafikk/kjøretøy og fotgjengere for å bedre trafikkflyt og bevegelse, og fortauet kunne veilede, eller komplisere fotgjengertrafikken. Fortauet kunne også bli forhøyet for å forbedre statusen til eieren av fasaden ut mot gaten, eller for å utmerke seg (Poehler 2009: 41; Betello

2018: 199-200). Det blir ikke riktig å angi en generell høyde på fortauene i Pompeii, ettersom det finnes så store variasjoner, noe som er synlig i begge gatene jeg undersøker (Betello 2018: 194).

6.2 Insulae og døråpninger

Undersøkelser og dokumentasjon som har blitt utført i Pompeii har bidratt til blant annet en kartlegging av de diverse blokker og rom innenfor de utgravde områdene, samt identifisering av de ulike institusjonene og aktivitetene som har funnet sted innenfor enkelte rom og områder. Giuseppe Fiorelli, som ledet utgravningene i Pompeii i andre halvdel av 1800-tallet, utarbeidet en nummereringsmetode for å anvende på bygningene og dørene i Pompeii, og det samme systemet vil jeg bruke i min studie (Nappo 2007: 347). Han delte inn Pompeii i ni regioner, i den hensikt å finne en spesifikk *insula* eller døråpning enklere så fikk hver *insula* i hver region et nummer, og videre fikk hver dør i denne *insula* et nummer. Eksempelvis står II.viii.6. for Herkules sin Hage som er lokalisert i region 2, *insula* 8, dør 6 (Foss 2007: 34).

For å fortelle om funksjonen til de ulike bygningene i gatene kan man se på formen til døråpningen, som dens bredde, utformingen på terskelen, og hvordan dørinngangen åpner seg ut mot gaten. Det er flere forskjellige typer døråpninger i byen, blant dem er det monumentale døråpninger til underholdningsbygg og templer, smale døråpninger som leder direkte til trapper som fører til leiligheter i 2. etasje eller loft/hems, og brede døråpninger med rampe til gårdsplass eller stall. De to typene man ser mest av i Pompeii, og i gatene jeg undersøker, er døråpninger til boliger og til steder av kommersiell virksomhet eller produksjon.

Husene til den rike eliten og de mindre privilegerte menneskene i Pompeii var ikke adskilt fra hverandre, og på samme måte ble byens areal brukt til en variasjon av funksjonelle kategorier. Boligområder var ikke adskilt fra områder av detaljhandel og produksjon, og rike boliger var ikke adskilt fra de mer beskjedne bostedene (Laurence 1994: 68, 131). Alle de dagligdagse aktivitetene er derfor synlig langs hovedgatene. Inngangen til et *domus* og en butikk skiller seg fra hverandre, som jeg vil forklare i kommende avsnitt, men det er viktig å bemerke seg at det fantes både verksted og steder for produksjon innenfor flere hus i Pompeii. Utseende på dørinngangene er ikke det som alene definerer hva som foregikk innenfor.

6.2.1 Domus

En *domus* er en privatbolig som tilhørte byens overklasse, var ofte dekorert, og kunne variere svært i størrelse. Dekorasjon, utvendig og innvendig, kunne bli brukt som en måte å styrke hvordan man oppfattet byens overklasse. *Domus* var en privat bolig, men likevel ikke særlig privat, da det var også var stedet for sosiale og politiske aktiviteter blant eieren og hans klientell, og besøkende (Wallace-Hadrill 1988: 55–56).

Døråpningen til *domus* består som regel av av *fauces*, som er en inngangspassasje som fører til inngangshallen i huset, *atrium*. *Atrium* er en åpen plass, eller gårdsplass, som ofte er omringet av andre rom, deriblant *tablinum* som er et mottaksrom for klientell og gjester, *cubiculum* som er betegnelse for et lite rom med flere funksjoner, og *triclinium* som er den romerske spisestuen (Figur 10)(Laurence 1994: 100; Allison 2007: 269-270). Dørringgangen til *domus* er ofte høy, smalere enn inngangen til butikker, og omringet av arkitektoniske motiver (Figur 11). Fasaden til et *domus* ga privatpersoner en scene hvor de kunne demonstrere sin velstand og betydning i samfunnet utad. De kunne ta form som de monumentale inngangene man så føre inn til offentlige bygg og templer, dermed differensiere seg fra steder av handel og produksjon (Zanker 1998: 10; Hartnett 2017a: 180-181). Denne fremre delen av huset som ble brukt for å ta imot klientell er ofte direkte synlig fra gaten. Antikke tekster viser at døråpningen kunne være åpen for besøkende på dagtid og tilby forbipasserende innsyn til inngangshallen (Proudfoot 2013: 104; Hartnett 2017a: 188). Inngangspassasjen til huset var enten lukket ved dørringgangen, eller i gangen før *atrium*, men det er mulig *domus* har vært lukket av to sett med dører. Dette er imidlertid vanskelig å undersøke i det arkeologiske materialet, da tidlige utgravninger sjeldent nevner mulige avtrykk av tredører og lignende. Avtrykk av metallbeslag er derimot jevnlig registrert (Proudfoot 2013: 91, 96, 99).

6.2.2 Butikk, verksted og produksjon

Butikker har i hovedsak lokalisert seg i de mest integrerte gatene som har et høyt antall forbindelser til andre gater i kort distanse, ifølge Van Nes. De har inngang direkte ut mot gaten, består av ett eller flere rom, og er ofte være tilkoblet huset som lå bak (Berry 2007: 228; Van Nes 2009: 115). Fasaden til butikker og kommersielle steder spilte nok en viktig rolle, siden synlighet og tilgjengelighet kunne tiltrekke seg forbipasserende og potensielle kunder. Døråpningen til disse stedene er typisk brede, og svært åpne ut mot fortauet. Enkelte

døråpninger er like brede som selve rommet innenfor, og butikkeiere har kanskje brukt gaterommet som en forlengelse av sin egen forretning, med varer stilt ut i inngangspartiet (Hartnett 2017a: 151, 206; Laurence 1994: 100). Disse døråpningene er tilrettelagt for å kunne lukke og stenge av inngangen om natten, som kan sees i sporene som finnes i dørkarmen og terskelen (Figur 12)(Ling 2005: 115; Hartnett 2017a: 151).

Forekomsten av verksteder og steder for produksjon bekreftes av konstruksjoner som ovner, møller og tanker, samt funn av en bestemt type vare som ble bearbeidet eller produsert der (Ling 2005: 115; Van Nes 2009: 2).

I tillegg til kommersielle virksomheter innenfor de mange *insulae* fantes det også salgssteder som var temporære. Et eksempel på disse er avbildet på et veggmaleri i *atrium* av Praedia of Julia Felix, og på en fresko funnet, som illustrerer opprøret i amfiteateret i 59 e.kr. Avbildningene viser midlertidige boder som var satt opp i forum og ved amfiteateret og palaestra (Figur 13)(Berry 2007: 228).

6.2.3 Spise- og serveringssted

Steder som solgte mat og drikke kan gjenkjennes av den karakteristiske L-formen på serveringsbenken, med den korte siden ut mot gaten så man kunne betjene forbipasserende i ganten, og den lange siden innover for kunder som var inne i butikken (Figur 14). Disse benkene har ofte innebygd *dolia*, som er en betegnelse for store keramikkbeholdere som inneholdt matvarer. Benkene kan ha ordninger for oppvarming og matlaging, og en rekke romlige disposisjoner med eller uten ekstra plass og forutsetninger for å sitte eller hvile (Ling 2005: 122-123). Disse stedene blir videre forklart i kapittel 6.4, hvor jeg gjennomgår de latinske begrepene for de ulike spise- og serveringsstedene.

Triclinium er brukt om et møbel som ble brukt til å ligge på under måltidet og kunne være av tre eller stein. *Triclinia* består av tre sofaer, (dersom de bestod av to sofaer er de kalt *biclinium*) og hver sofa har tre spiseplasser med et bord i midten. U-formen på sofaen gjorde serveringen av mat og drikke enkel. Måltidet ville starte fra klokken fire på ettermiddagen og utover, og kunne vare til sent på kvelden med underholdning og ulike aktiviteter. *Triclinia* kunne leies ut og bli brukt i private selskap. Denne romerske skikken med å spise ved *triclinia* kan sees både innendørs og utendørs, hvor sistnevnte kan sees gjennom *triclinia* plassert

utendørs i både små og store hager (Figur 15)(DeFelice 2007: 476; Berry 2007: 160-161; Stephenson 2016: 62-63).

Begrepet *triclinium* blir også brukt om et rom i *domus*, ofte plassert nær peristylet. Dette var den romerske spisestuen, og var et av de mest forseggjorte rommene i huset (Allison 2007: 270; Berry 2007: 160). Veggene i spiseområdet kunne være malt og dekorert for å gi en illusjon av at man var i en luksuriøs hage, og i gulvet kunne det være innlagt dekor. Den romerske banketten har hentet inspirasjon fra greske modeller, med lignende arkitektur, dekor og møblering, som også viste eierens status der banketten ble holdt(Kaiser 2011b: 99; Zanker 1998: 18). Dersom jeg ikke spesifiserer i at det er et ute-*triclinium*, eller *triclinium* i hage i empirien min, så refererer jeg til en slik spisestue.

6.4 Antikke begrep knyttet til enkelte kommersielle aktiviteter

Kategorisering og navngiving av de ulike bygningene opp gjennom tiden har ført til forvirring for mange, og det ser ut til å ha vært stort fokus på å sette alle bygninger inn i ulike kategorier avhengig av deres funksjon. En slik handling kan skygge for kompleksiteten ettersom det blant annet har vært overlappende aktivitet i flere rom. Flere av etableringene hadde blandet virksomheter, med ordninger for både overnatting og servering av mat og drikke (DeFelice 2007: 478). Jeg ser det derfor nødvendig å forklare de begrepene som dukker opp i mitt kildemateriale, slik at jeg kan lage en løsere definisjon som passer til min studie, som heller ikke forenkler kompleksiteten av aktivitet som skjedde innenfor de ulike bygningene i Pompeii.

Hospitium er en etablering som tilbyr kost og losji for gjester som trengte et sted å overnatte. Bevisene for *hospitia* og andre typer vertshus er vanskelig å gjenkjenne arkeologisk for sporene er ofte tvetydige, og restene av øvre etasjer er få (Viitanen et al. 2013: 63). DeFelice (2007: 474, 476) sier det er vanskelig å skille mellom en *caupona* og et *hospitia* for eksempel, og grunnen er at noen *hospitia* kunne ligne på formen til en *caupona*.

Stabulum er som *hospitium*, men med rom for å gi ly til dyr. *Stabula* kan gjenkjennes av et bredt og skrånet inngangsparti på fortauskanten som gjorde det mulig for vogner å passere. De inkluderte ofte staller for dyr, men også rom for gjester. Plasseringen av *stabula* var vanlig omkring byens inngangsporter (DeFelice 2007: 474).

Caupona var også et vertshus som tilbøy servering, som drikke og snacks, og losji. Det er mulig det var tilrettelagt for en lavere klasse enn de som benyttet seg av *hospitia*, men *caupona* så likevel ut til å kunne tilby noen komfortable steder, med hage, vin, musikk med mer (Laurence 1994: 79; DeFelice 2007: 474).

Popina serverte en rekke enkle matretter og drikker, og ligner mest en bar. De bestod vanligvis av enkle L-formede diskere, og hyller med annen mat på bakveggen i et lite rom, og var som regel små strukturer. Vin og mat var ofte servert fra *dolia* innebygd i disken, og serverte typisk varm mat og drikke. Her kunne det også foregå gambling, som foregikk spredt omkring byen. *Popina* var passende for et raskt måltid, noe som kanskje var mindre populært for romere av overklassen (DeFelice 2007: 475-476; Laurence 1994: 78, 81).

Taberna refererte til enten en butikk eller en taverna i det første århundre e.Kr. En *taberna* varierer i størrelse, og kvaliteten av mat og drikke som ble servert. De ble også brukt som verksted, for produksjon i mindre skala, og til andre tjenester. Begrepet er også blitt linket til *caupona*, for å indikere at det er en butikk med salg av mat, drikke, og losji, men *taberna* har i senere tid referert til nesten enhver type butikk. DeFelice (2007: 475) skriver at dette fører til stor forvirring når man skal samle disse begrepene og lage en liste over slike etableringer ved hjelp av litterære kilder, noe jeg ikke kan si meg uenig i. *Taberna* er nå en generell fellesbetegnelse for bygg med kommersiell aktivitet, basert på den arkitektoniske innrammingen med bred dørinngang og serveringsbenk (Holleran 2012: 113-114, 121).

Thermopolium er et begrep som blir brukt om kommersielle virksomheter, men som kan være problematisk å bruke da det har blitt kritisert fordi det nesten ikke finnes i antikk latin. Dobbin og Foss forklarer at det et gresk begrep som i nyere tid blir brukt til *popina* og *taberna* i stedet. Eschebach bruker begrepet *thermopolia*, i tillegg til *caupona*, og det å skille mellom disse kan by på utfordringer da flere *thermopolia* trolig også fungerte som *caupona*, ifølge Wallace-Hadrill. Wallace-Hadrill gir uttrykk for at et så høyt nummer av barer (sted som serverte drikke) og vertshus identifisert i Pompeii så er det mulig at andre ulike butikktyper har falt under en av disse kategoriene på grunnlag av lignende innretning og bruk av serveringsdisker. Han mener det ikke et tilstrekkelig skille i det arkeologiske grunnlaget mellom begrepet *popina*, (som kan erstatte begrepet *thermopolia*) og *caupona* (som også kan kalles *taberna*)(Wallace-Hadrill 1995: 46; Dobbins og Foss 2007: 647). Det er ikke etablert noen fast typologi for de ulike variasjonene av diskere, men de har noen identifiserende

spesifikasjoner. I nyere forskning virker det som at *thermopolium* er blitt et samlebegrep for spise- og serveringssteder (Berry 2007: 230).

Butikker med salg av mat og drikke i Pompeii har altså en rekke ulike navn ut ifra hvilke spesifikke funksjoner de har tjent. De ulike termene som blir brukt for slike steder er som nevnt blant annet *caupona*, *taberna*, *hospitia* og *popina* (Wallace-Hadrill 1995: 46). Kaiser og Laurence bruker begrepene *caupona*, *popina* og *thermopolia* for bar- og restaurant (Laurence 1994: 78; Kaiser 2011b: 75).

Jeg har nå forsøkt å forklare de forskjellige begrepene som er knyttet til diverse kommersielle aktiviteter, og hvordan de brukes, for å illustrere problematikken som kan følge. Jeg vil bruke norske begrep fremfor latinske for å forenkle arbeidet, og fordi det ikke er nødvendig i min studie å skille mellom de ulike latinske begrepene på et så detaljert nivå. Det jeg er interessert i er å identifisere steder av generell aktivitet. Med alt dette tatt i betraktning vil jeg derfor kalle virksomheter med servering av mat og drikke for spise- og serveringssteder. *Hospitium*, og begrep som blir brukt for spise- og serveringssteder med mulighet for overnatting, vil jeg i hovedsak kalle vertshus. Det er mulig vertshus og spise- og serveringssted blir brukt om hverandre enkelte ganger, men det har ikke mye å si for oppgavens analyse eller resultat. Poenget er at de ulike rommene har hatt flere funksjoner.

Til sist vil jeg bruke begrepet serveringsbenk for L-formede disker som har blitt brukt i sammenheng med salg- og servering. Når jeg går gjennom det fysiske materialet og empirien i kapittel 7, vil jeg også anta at rom ut mot gatene som hadde en slik serveringsbenk bestod av aktivitet assosiert med salg og servering, dersom andre elementer som dørinngangen også står i stil med slik aktivitet.

Del 2

Kapittel 7. Presentasjon av det arkeologiske materialet

Informasjonen i dette kapittelet er på et mikronivå. Jeg vil ta med informasjon som omhandler elementer i gatene som fortau, dørinnganger, ramper, overgangssteiner, festepunkter, hjulspor og lignende. Detaljer, mål og dekor er ikke relevant for mitt analysenivå, så min beskrivelse er derfor begrenset. Denne delen av oppgaven har som formål å legge grunnlaget for analysen i kapittel 8.

Jeg begynner med å beskrive den østlige siden av hver gate, fra sør til nord, deretter den vestlige siden på samme måte. Jeg beskriver ikke alle rommene i hver *insulae*, men vektlegger de fremste rommene som har direkte tilkobling til gaten, og deretter videre inn om jeg føler det er relevant. Jeg vil nevne de indre rommene i *insulae* langs Via di Nocera i større grad enn Via Stabiana, fordi *triclinia* ofte var plassert lenger vekk fra gaten enn de spise- og serveringsstedene som ligger langs Via Stabiana. Et *triclinium* er et spise- og serveringsted, forklart i det tidligere kapittelet, men var som regel ikke direkte tilknyttet gaten, da denne skikken var mer privat.

7.1 Beskrivelse av Via Stabiana

Via Stabiana grenser til *insulae* iv og vii fra region VIII og *insulae* vi, iii, ii og i fra region I. Jeg vil begynne med å beskrive den østlige siden av gaten Via Stabiana, som inkluderer *insulae* i, ii, iii og iv fra region I, deretter den vestlige siden som består av *insulae* iv og vii fra region VIII. Lengden fra Porta Stabia til Via dell'Abbondanza er ca 230 meter. Denne strekningen har 85 dørinnganger ut mot gaten. Selve gatens akse går gjennom byen fra Porta Vesuvio i nord, til Porta Stabia i sør. Landskapet omkring byen består av oppoverbakker fra sørsiden. Skråning av gate vises i målingen utenfor Porta Stabia, som er 7,94 moh, og i krysset til Via dell'Abbondanza, som er, 24,60 moh (Poehler 2014). På grunn av Via Stabiana sin beliggenhet i landskapet, var det sannsynligvis en foretrukket og viktig reiserute gjennom byen. Reisende fra sør (Stabiae og Sorrento) kunne følge den naturlige veien fra havnen på utsiden av byen og direkte inn til bykjernen, og derfra videre nordover (Napoli)(Guzzo 2007: 4).

7.1.1 Insula I.i

Gjennom Porta Stabia og inn til byen så ligger *insula* I.i til høyre og består av ni døråpninger ut mot Via Stabiana (Figur 16). Den første inngangen er til et vertshus med leilighet som består av to dører, **1** og **1a**. Inngangen til **1** er bred, og er en butikk med siderom og en serveringsbenk til venstre bak hovedinngangen, som er en typisk installasjon for spise- og serveringssteder. Inngang **1a** leder rett til et spise- og serveringssted, med kjøkken og ildsted, med en latrine under trapp som fører til overetasjen. Inngang **2** er også et spise- og serveringssted med bred inngang, en serveringsbenk med tre *dolia* (urne brukt for å oppbevare mat og drikke) langs den venstre vegg ut mot gaten, og et langt bord ved midten av inngangen. Bakenfor er det to bakrom med rom for gjester, bord og kjøkken med ildsted, og latrine. Inngangen til **3** var bred, med et skrånet fortau, som forklares av stallen på innsiden. Rampen ledet til en *statio mulionum* (en ankringspost for reisende via dyr og et møtested for vognførere), med gårds plass med stall videre inn (Poehler 2011: 200; DeFelice 2007: 478). Gjennom en bred inngang til **4** er det butikk. Bred inngang til **5** med butikk og to bakrom, samt gjennomgang til **3**. Til venstre ved inngangen til **5** var det tidligere en benk.

Inngang **6**, **7**, **8**, og **9** er linket med passasje gjennom hverandre. Bred inngang til butikk i **6** som var linket inngang **8**. Inngangen til **7** bestod av en smal dørterskel som ledet til en trapp til boliger i etasjen over. Trappen ledet sannsynligvis til boliger ovenfor både **6**, **8** og **9**. Foran **8** er det en rampe som går gjennom den brede inngangen og til et stort rom. Rampen er plassert her for å kunne kjøre opp vogner til stallen og gårds plassen som er lenger inn. I det store rommet er det gjennomgang til **6** i sør-veggen, og til **9** i nord-veggen. Til høyre ved hovedinngangen er det rester etter et ildsted i vegg. Ved stallen lenger inn er det flere store rom (mulig for losji/sovesteder), og en fontene og stor latrine. Inngang **9** var til et spise- og serveringssted med en tobent salgsbenk ut mot gaten, med ildsted og innebygget *dolia* til venstre. Til venstre innenfor inngangen til **8** er det et malt *lararium*, som er et privat alter, med navnet '*Hermes*' på en mannlig figur (bildet er ikke bevart). Det er også bevis for en stall og mulighet for kost og losji, en funksjon som blir koblet til et *hospitium*, og av den grunn så har rommene som ligger bak inngangene **6**, **7**, **8**, **9** fått navnet '*hospitium Hermetis*' (Eschebach 1993: 13-14; Pirson 2007: 477).

Overgangssteiner mellom fortauet på nordsiden til neste *insula*, I.ii.

Oppsummering

Hovedaktiviteten innenfor de fire eiendommene ser ut til å ha vært relatert til gjestfrihet (Ellis et al. 2011: 1). Inngang 1 og 2 er til spise- og serveringssted, inngang 3 er til en stall og gårdsplass med rampe, og inngang 4 og 5 er til butikker. Inngangene 6-9 tilhører et større kompleks, med butikk inn 6, trappoppgang til øvrige rom inn 7, rampe til stall inn 8, og et spise- og serveringssted inn 9. Ved inngang 3 og 7 er det beskyttelsessteiner, samt ved nordvest-hjørnet av fortauet til *insula*.

7.1.2 Insula I.ii

Dette er den neste *insula* mot nord, og har 13 døråpninger ut mot Via Stabiana (Figur 16). Inn den første inngangen, **1**, blir man møtt med en L-formet serveringsbenk med innebygd *dolia* ut mot gaten, i et bredt inngangsparti. Her er en butikk med bakrom, med dør til høyre inn til **31**, koblet til et stort rom med latrine, fontene, trapp til overetasje. Inngang **2** og **4** er brede, og fører til butikker hvor begge er koblet til **3**. Inngang **3** fører til et *domus* gjennom et lengre inngangsparti. I *atrium* er det flere siderom, og forbi *atrium* er et lite *viridarium* (hage). Inngang **5** er bred, og er til en butikk som har to enkle bakrom og latrine. Butikken er koblet til *domus* i **6** (*Casa degli Attori* eller *Casa dei Mimi*). Inngang til **6** har en lang korridor inn til *atrium*, og videre innover er et hageperistyl. Her er det også *triclinium* med vindu på nordsiden av *atrium*. De to neste inngangene, **7** og **8** tilhørte et ektepar (*C. Hostilius Conops* og *Hirtia Psacas*). Bred inngang til **7** som var en butikk med bakrom, soveplasser, og gjennomgang til **8**. Inngang **8** var til et spise- og serveringssted med en L-formet serveringsbenk ved inngangen ut mot gaten, i tillegg til en enkel benk på nord-veggen bakenfor. Begge benkene har innebygd *dolia*, og serveringsbenken har et ildsted. Videre inn er det et bakrom med soveplasser og *apotheca* (lagerrom). Inngang **9** er en liten butikk med trapp opp til *atrium* i **10**, til *domus* (av *L. og M. Volusius Faustus*). Eschebach skriver at eierne sannsynligvis var *garum*-produsent (fiskesaus), og importør eller mellomledd for sølv og bronsegjenstander. Videre inn i *domus* er det liten hage med et mur-*biclinium* og bord, og kjøkken og latrine. Den neste inngangen, **11** (også eid av *L. og M. Volusius Faustus*), var en butikk og et mulig spise- og serveringssted, med lite bakrom. Til venstre for inngangen var det en L-formet serveringsbenk med tre innebygd *dolia*. Til sist er inngangene **12** og **13**, som var to tilknyttede butikker. Inngang **13** var et spise- og serveringssted med en marmorbelagt L-formet serveringsbenk, originalt med tre innebygd *dolia* (Eschebach 1993: 14-16).

Overgangssteiner ovenfor dørinngang 2 og 5.

Oppsummering

Inngang 1 er et spise- og serveringssted, inngang 2 og 4 er butikker, og inn 3 er et *domus* med tilkobling til 2 og 4. Inngang 5 er en butikk, og 6 er *domus* med hageområde. Inngang 7 er butikk, 8 er spise- og serveringssted, begge med fasiliteter for gjestfrihet. Inn 9 er en butikk, inn 10 er *domus* med mulig produksjon/kommersiell virksomhet. Inn 11 er butikk og mulig spise- og serveringssted, og 12 og 13 er to tilknyttede butikker, med et spise- og serveringssted i 13.

7.1.3 Insula I.iii

Denne *insula* består av 12 døråpninger ut mot Via Stabiana (Figur 16). Inngang 1 er bred, og var mulig et *pistrinum dulcinarium* (bakeri/konditori), med produksjon og salg av bakervarer. Innenfor til venstre er en ovn, og i til høyre et lite rom for konditori. Inngang 2 er et spise- og serveringssted med L-formet serveringsbenk med fire store innebygd *dolia*. Inngangspartiet er bredt, og serveringsbenken tar opp mye av denne plassen. Inngang 3 fører til *domus* og verksted (til *Epidus Fortunatu*). Neste inngang, 4, er til en butikk som med dør til *atrium* i 3. Inngangene 5 og 6 hadde samme eier som 4, og var tilknyttet hverandre. Inngangene hører til en dobbel butikk med hvelvet tak og hver sin inngang, men med en gjennomgang mellom hverandre rett innenfor inngangen. Innenfor 5 er en L-formet serveringsbenk i forgrunnen, og en dør med hvelv til bakdelen av butikken. Innenfor 6 er det også dør med hvelv til bakdelen av butikken, men til venstre for inngangen fantes det et hvelvet magasin. Inngang 7 er bred, og er en butikk med et murpodium, mulig tidligere salgsbenk (mulig salg av linser på grunn av funn av terrakottafat, karboniserte linser og flere vekter). Inngang til 8 er noe annerledes, med en korridor som fører til to hus gjennom en blindgate mellom to husrekker langs Via Stabiana. Inngangene 9 og 10 er tilknyttet hverandre. Inngang 9 er noe bred, og er til en butikk med stort butikkrom, og et verksted videre innover (funn av rester av kar, ovn og kjeler). Inngang 10 er smal, og fører til etasjen over, og i bakgrunnen er det en gårds plass. Inngang til 11 er bred med en tresidet salgsbenk til venstre med åtte innebygd *dolia*, som tar opp mye av inngangspartiet. Det et spise- og serveringssted, med trapp til overetasje til høyre. Siste inngang som fører til 12 er bred, og er til en butikk med to små bakrom (Eschebach 1993: 20-22).

Overgangssteiner utenfor inngang 2 og på nordsiden, over til fortauet til *insula* I.iv.

Oppsummering

Inngang 1 er et bakeri, og 2 er et spise- og serveringssted. 3 er til et *domus* med verksted, med tilkobling til butikken inn 4. Inngang 5 og 6 er to tilkoblede butikker med flere rom, og 7 er en liten butikk. 8 er en passasje til to *domus*, noe adskilt fra gaten. Inn 9 er butikk og verksted, med tilkobling til 10, som fører til overetasje og gårdsplass. Spise- og serveringssted inn 11, og butikk inn 12.

7.1.4 Insula I.iv

Insulae I.iv består av 15 døråpninger ut mot Via Stabiana (Figur 17). Inngang 1 er bred, og er til en butikk (mat eller vin), som har dør til *atrium* i 2 på bakveggen. Inngang 2 er et *domus*, og fører til *atrium* gjennom et inngangsparti. I enden av *domus* ligger et peristyl, trapp til overetasje, og flere husrom (blant annet *triclinium*). Inngang til 3 er bred, og er et spise- og serveringssted med marmorbelagt serveringsbenk med tre innebygde *dolia*. Vindu til 4 bak benken på nordveggen, og passasje til *atrium* i 2 på østveggen. Inngang 4 er bred og er til en butikk (sannsynligvis av metallvarer, da det er funn av mange sterkt oksiderte jernverktøy, m.m.) med et lite bakrom med ildsted. I butikken er det et vindu til 3. Dørinngangen til 5 skiller seg ut fra de sideliggende, og er mer monumental i formen, da det er til et stort *domus* (House of the Citharist). Inngangspassasjen er lang, og starter fra trappetrinn på fortauet, gjennom en dørterskel, og inn til *atrium* med flere siderom. Forbi *atrium* er det passasje til to hageperistyl av betydelig størrelse. De er plassert loddrett i *insula*, og i den øverste er det trappoppgang til et tredje hageperistyl, som er innenfor *domus* i 25. Inngang 6 er til en butikk, med bred inngang. Butikken er tilkoblet *atrium* i 5 via en dør på østveggen på bakrommet.

Inngang 7 fører til et lite vaskeri med flere påfølgende rom med *saltus fullonici* (kar for vasking av tøy). Inn 8 er det en butikk med bred inngang og trapp til overetasje på østveggen. Inngangen til 9 er høy og smal, og fører til et *domus* gjennom et smalt inngangsparti. Innenfor er et *atrium* og liten hage videre innover. Inngang 10 er til en butikk, og er tilkoblet *atrium* i 9 via en dør på sør-øst-hjørnet (nå blokkert). Inngang 11 fører til et spise- og serveringssted med butikkrom, bord med innfelt *dolia*, og ildsted. Videre er to bakrom med passasje til en liten hage, og latrine. Inngang 12 er en butikk som er linket til *pistrinum* (bakeri) i 17. Butikken har et salgsrom, og en bakdør til bakeri til venstre. Innenfor bakeriet er det en ovn, og en stall (funn av drikkekar til dyr og stativ til fôr). Det er dobbel inngang til 13, som er et *pistrinum dulcinarium* (konditori). Til venstre i bakeriet er det et siderom med forbindelse til 17. Ved siden av ligger døren til 14 som var en liten butikk som

solgte søte varer. Siste inngangen på hjørnet av *insula* er **15** som var en butikk med bakevarer (Eschebach 1993: 26-29).

Overgangssteiner utenfor inngang 5, ved inngang 14, og på nordsiden i krysset til Via dell'Abbondanza. På hjørnet, ved 15, er det en fontene og vanntårn, og flere beskyttelsessteiner på fremsiden av disse.

Oppsummering

Inngang 1 er butikk med passasje til *domus* i 2. Inn 3 er et spise- og serveringssted, med passasje til samme *domus*. Inngang 4 er en butikk, og 5 til et *domus* av betydelig størrelse og tilkobling til sideliggende *domus* og deres til sammen tre hageperistyl. Inn 6 er butikk med passasje til denne *domus*, og 7 er et vaskeri. Inn 8 er en butikk med passasje til *domus* i 9, som igjen har passasje til butikk i 10. Inn 11 er et spise- og serveringssted med fasiliteter for gjestfrihet. Inngangene 12-15 er en rekke virksomheter, med bakeri og butikker.

7.1.5 Insula VIII.vii

Denne *insula* er begynnelsen av den venstre siden av Via Stabiana gjennom Porta Stabia, og består av 25 døråpninger ut mot gaten (Figur 18). Inngang **1** hadde rampe fra fortauet, og på innsiden til høyre var det drikkeplass for dyr (Poehler 2011: 200). Videre inn var et vognskur, stall med traue og vaskerom. Inngang **2** er smal og fører til en trappoppgang til overetasjen, mulig til et vertshus da det er en gunstig plassering, og med nødvendige fasiliteter nedenfor. Inngang **3** er til en butikk med butikkbakrom som er koblet til **1**. Neste inngang er **4**, som også er en butikk med et butikkbakrom, og dette rommet er igjen koblet til **3** med en gjennomgang. Inngang **5** og **6** er leilighet med verksted til en *faber aerarius* (kobbersmed) med butikk. Inn **5** er en butikk med to siderom med verksted, og passasje til *atrium* i **6**. Inngangen til **6** har en lang korridor, som fortsetter forbi inngangspartiet og vestover, helt inn til en gårdsplass i enden med ute-*triclinium*, i en synlig akse fra gaten. Mulig restaurantvirksomhet (Ellis og Devore 2010: 18). I sørøst-hjørnet av *atrium* er det en det funnet ovn og ildsted, og videre en trapp til etasje ovenfor. **7** og **8** er også leilighet og verksted for en smed, hvor inngang **7** er smal og fører til en trapp til overetasje, og **8** er butikk med verksted. Innover i butikken **8** er det kjøkken med ildsted og to cisterner som mottok vannet gjennom kanaler som kom fra vest i eiendommen, og *tablinum/triclinium* og et lite rom. Innover langs sørveggen er det en korridor til verkstedet.

Inngang **9** fører til en trapp til overetasje, og de neste seks dørene fører til butikker med butikkbakrom, flere påfølgende rom gjennom korridorer, som alle fører til felles hageområder ved siden av forretningsenhetene. Inngang **10** er bred, og er til en butikk som er tilkoblet **11**. Innenfor med et lite butikkbakrom med fontene, og trapp til mellometasje og bakhagen. Inn **11** er det en butikk med et stort bakrom tilknyttet en bolig i enden (med hage, ute-*triclinium*, lite rom og kjøkken). Neste butikk gjennom inngang **12** har også korridor til bolig og hage, (med lite rom, lagerrom, kjøkken, mulig *triclinium*, hage, og bred passasje til felles gårds plass eller hage). Inngang **13** er bred, og innenfor er en butikk med døråpning til **14** til høyre. Bred inngang til **14**, med butikk og bolig, og flere rom innover (kjøkken, trapp til overetasje, hage/gårds plass med cisterne). Siste inngang er bred og fører til butikk og bolig i **15**. Til venstre, langs sørsiden er det flere rom (butikkbakrom, kjøkken og mulig *triclinium*) og til høyre er det korridor til hageområde i enden.

Inngang **16** til **21** tilhører strukturen omkring det lille teateret, Odeon, og passasje til det store teateret. Inngangene hit er alle av monumental størrelse, og skiller seg ut fra dørinngangene til de kommersielle virksomhetene ved siden av. Inngang **16** er på sørfronten av det lille teateret, og fører til gladiator-brakkene, eller Quadriporticus av teateret, gjennom en vei som går mellom del 1 og 2 av *insula VIII.vii*. Quadriporticus er et åpent *atrium* omringet av 74 søyler, omgitt av to-etajers bygninger i gladiator-brakkene med fellesrom. Inngang **17** er en felles passasje til det lille og det store teateret, med døråpninger langs nord- og sørveggen. Dette er inngangen til *proscenium*, en opphøyd vegg som støttet scenens forkant med utsmykkede nisjer ut til sidene. Det er sidekanten på podiumet ut mot publikum, hvor skuespillerne var. Bak *proscenium* er *scenae frons*, som er en høy bakvegg, med utsmykninger på scenegulvet. Dette punket kan nås gjennom inngang **18**, og er inngangen til selve scenen, og er av en betydelig størrelse. Inngang **19** er hvelvet og har en dedikasjonsplakk over inngangen. Dette er hovedinngangen til det lille teateret, og fører til *orchestra* (koret), og over inngangen på innsiden av teateret er *tribunalium*, som er en tribune reservert for æresgjester (Zanker 1998: 108). Den samme type tribune er plassert over den andre inngangen til teateret fra vest. Helt foran ligger *ima cavea*, reservert andre fra overklassen. *Cavea* er navnet på tilskuerplassene, hvor *ima cavea* er foran, *media cavea* er i midten, og *summa cavea* er bakerst.

Inngang **20** er monumental, og fører til det store teateret gjennom en korridor. I korridoren er det også inngang til de to bakre inngangene til det lille teateret, til *summa cavea*, som er tilskuerplassen plassert bakerst i bygningen (Zanker 1998: 107). Inngang **21** er noe smal, men høy, og fører til det store teateret gjennom en korridor. Korridoren har en stigning

med trapper i enden, som leder til de øvrige nivåene til det store teateret. Herfra er det også passasje til det triangulære forum nordvest for det store teateret.

Siste del av denne *insula* består av inngangene **22** til **25**. Inngang **22** er noe bred, og er til et lagerrom med tønnehvelvet tak innerst i vestveggen, gjennom en korridor. Ved siden av tønnehvelvet er det en dørinngang i nordveggen. Inngang **23** er det en butikk uten noe fast inventar. Ved inngangen til høyre er det en latrine, og til venstre et kjøkken med fontene og lagringsrom. Til høyre på baksiden av rommet er det passasje til **24**. Butikken har en noe smalere inngang enn det som er typisk. Inngangen til **24** er på et forhøyet fortau, og noe bred. Inngang til *atrium* i *domus* uten inngangspassasje. *Domus* (House of the sculptor) er på to nivå, og er komplisert å identifisere. Rommene omkring *atrium* var kanskje brukt som arbeidsrom og verksted av eieren, da det er funn av marmorarbeid med statuer og byster. Videre innover var selve boligområdet, med hageperistylet som lå over **22** og **23**. Boligen består av kjeller og overetasje, og gjennomgang til **23** til venstre for *atrium*. Siste inngang er **25**, som fører til *Tempel til Zeus Meilichios* eller *Aesculapius og Hygeia*. Innenfor er det en gårdsplass med et alter, og bak alteret er det en trapp som fører til et høyt podium med rester av søylehoder på toppen av trinnene. På podiet er det også en dør til et lagerrom. (Eschebach 1993: 388-392).

Fortauet utenfor 16-20 har form som en rampe fra gaten. På fortauskanten utenfor 25, på grensen til gaten, er det en fontene. På nordsiden av denne *insula* er det overgangssteiner til fortauet utenfor *insulae* iv.

Oppsummering

De første dørinngangene, fra 1-4, hadde en tilkobling til hverandre, med *stabulum* inn 1, mulig vertshus gjennom trappeoppgangen i 2, og butikk i 3 og 4, med gjennomgang mellom hverandre, i tillegg til passasje til *stabulum* i 1. Inn 5 er butikk og verksted, med passasje gjennom til 6. Inn 6 er til *domus* med gårdsplass og ute-*triclinium* i enden. 7 er til en trappoppgang, og 8 er leilighet og verksted. Dørinngangene 9-15 består av kommersielle bygg med butikkenheter, bakhage og åpne områder. 9 er trapp til overetasje, 10 er butikk, og 11- 15 er butikker med bolig bakenfor. Inngangene 16-21 fører til gladiatorbrakkene, ulike deler av det lille teateret, og passasje til det store teateret. Inngangene 22-24 hører til samme kompleks, bestående av lagerrom inn 22, butikk i 23, og bolig over flere etasjer med verksted og hage i 24. Inn 25 er et tempel.

7.1.6 Insula VIII.iv

Siste *insula* på vestsiden av Via Stabiana består av 11 døråpninger (Figur 18). Første dørinngangen, **28**, er bred og er en butikk originalt linket til **27**. Neste inngang, **27**, er bred med inngangspassasje og siderom, og fører til et verksted og et bakeri med tre møller. I siderommet til venstre er det stall, og til høyre ligger butikken inn **26**. Inngang **26** har en bred inngang og er tilkoblet bakeriet i **27** i den fremre delen av bygget, i tillegg til en gjennomgang til bakeriet i vestveggen. I gaten utenfor **27** er det overgangssteiner. Inngang **25** er bred og er en butikk (sannsynligvis en håndverksbutikk på grunn av funn av kunstnerisk utsmykninger, beslag av sølv og bronse, bronseservise, glassperler, ringer og spenner), og et mulig spise- og serveringssted (funn av rester av en disk og et podium med hyller på sørveggen ved inngangen). Dørinngangen til **24** er smal og ledet til '*Sacellum der Lares Compitales*'. Alter i midten på vest-veggen, hvelvet nisje for statuer på nord-veggen, og en steinbenk til inntil sørveggen. Inngang **23** består av en lang og smal korridor til peristyl i *domus* (House of Cornelius Rufus) som har hovedinngang gjennom **15** i Via dell'Abbondanza. Denne leiligheten er koblet til både 15, 22, og 30, og ligger vegg i vegg med majoriteten av rommene som har utgang mot Via Stabiana. Inngang **22** er bred og var en butikk til en kobberforhandler og en smed (funn av bronseelementer som kakeform, lampe, lysestaker, vase, skåler, nål, og jernelementer som økser, kniv, hammer, blyvekt, mm.). Det er to mindre bakrom innover, og en bakdør til peristylet i *domus* i **15**.

Inngang **21** er bred og var en butikk med salg av terrakotta-servise (flere funn av terrakotta-servise), uten noe videre gjenkjennelig inventar. Innover er det et bakrom med nisje for skap i vestveggen. Inngang **20** er bred, og fører til et verksted og butikk med steinkutter (funn av 80 mindre steiner i forskjellige størrelser, marmorstykker, glassperler, knapper og hammer). Til høyre er det en dør til baksiden av butikken med sengenisje, og videre inn er enda en dør til lite rom med rester av en arbeidsbenk, skap og ildsted. Inngang **19** er bred, og er en butikk med flere rom. Det fremre rommet var mulig et spise- og serveringssted (grunnet funn av terrakotta-servise, kopper, boller og dyrebein). Innover til høyre er det neste rommet, som er lite med en nisje i vest-veggen. Det siste rommet ligger gjennom butikken mot vest, hvor en smal korridor fører til et kjøkken med ildsted. Den siste inngangen er **18**, som også er bred, men som er et lite kommersielt bygg linket til **17**. Her var det butikk med jern- og bronsevarer (basert på funn som blant annet knivblader, skalpell, øks, sag, beslag og lignende). Ingen synlig installasjon i første rom, og bak til høyre er det passasje til **17**, magasin, og trapp til etasjen over (Eschebach 1993: 373-375).

I krysset til Via dell'Abbondanza, nord for *insula*, er rester av tetrapylon 'Arch of Marcus Holconius Rufus', en monumental bue som var støttet av fire søyler (Eschebach 1993: 244-245).

Oppsummering

Inngang 28-26 tilhørte hverandre, med butikk i 28, verksted og bakeri i 27, og butikk i 26.

Inngang 25 er et verksted/butikk, samt mulig spise- og serveringssted. Inn 24 er et gatealter, 23 er en lang korridor til et *domus*, og inn 22 er en butikk og verksted. Inn 21 er det butikk, 20 er et verksted og butikk, og 19 er butikk, og mulig spise- og serveringssted. Siste inngang 18 er til en butikk.

7.2 Beskrivelse av Via di Nocera

Via di Nocera består av *insulae* xiii, xiv og xx fra region I, og i, viii og ix fra region II. Jeg vil begynne med å beskrive den østlige siden av Via di Nocera, som inkluderer *insulae* viii, ix, i fra region II, deretter den vestlige siden som består av *insulae* xx, xiv og xiii fra region I. Lengden fra Porta Nocera til Via dell'Abbondanza er ca. 260 meter. Denne strekningen har 29 dørinnnganger ut mot gaten. Landskapet omkring Via di Nocera skråner også betraktelig opp fra sørsiden. Utenfor Porta Nocera er det målt 13,9 moh, og i krysset til Via dell'Abbondanza i Via di Nocera er det målt 23,3 moh (Poehler 2014). Via di Nocera en viktig strekning i gatenettverket, i den form at den fører til amfiteateret og palaestra, Via dell'Abbondanza, og videre gjennom byen nordvest til Via di Nola, med Porta di Nola like ved. Gaten fører veien videre ut av byen mot sørøst, som krysset Sarno-elven og fortsatte til Nuceria (Westfall 2007: 131; Guzzo 2007: 4). Porta Nocera fører til en del av byen som er karakterisert av *horti*-kultur (hagebruk/dyrking) og er delvis separert av avstand fra resten av byen. Selv om deler av byen nord for Via di Nocera ikke er utgravd, så ser det ut som den har vært en gjennomgående gate ut ifra dens plassering i gatenettverket, og veiakse.

7.2.1 Insula II.viii

Dette er den første *insula* som ligger på østsiden av Via di Nocera når man kommer gjennom Porta Nocera. Den består av 6 døråpninger ut mot gaten (Figur 20). Inngangen til **1** er noe smal og fører til et inngangsparti med vindu ut mot veien. Til høyre en ovn med hvelv på sørveggen, og til venstre er det et lite rom med tilkobling til et større rom mot øst. Innover mot øst ligger en hage som var mulig brukt som spise- og serveringssted, hvor det antageligvis var ute-*triclinia* av tre, bord og benker plassert omkring. Inngangen til **2** har et bredere inngangsparti med flere siderom, som til slutt fører til hagen i øst. Til venstre er det gjennomgang til **3**, og til høyre et lite rom med passasje til *triclinium* (gjenmurt i moderne tid). Forbi siderommene, i hagen, var det nok et spise- og serveringssted, da det er et ute-*triclinium* med bord, alter og nisje mot nord-veggen i hagen. Inngang **3** var til et lite spise- og serveringssted. Inngangen var noe bred, og har i tillegg en installasjon av en L-formet benk som tok opp halve inngangspartiet mot nordveggen. Benken har en trinnhylle med rom for lagring under, og et ildsted på enden. Inngang **4** er smal, og til en butikk som er tilkoblet inngangen til **5** på nord-veggen. Inngangen til **5** er høy og smal, med inngangsparti med siderom. Siderommet til høyre er til butikken i **4**, og rommet til venstre er sannsynligvis et lagringsrom. Videre inn er *atrium*, hvor det er en tresidet steinbenk med bord langs

nordveggen, og ved sør-vest hjørnet av rommet. Fra *atrium* og østover mot enden, er det flere påfølgende siderom (kjøkken, vaskerom, hage), men det av interesse ligger i den bakre halvdel. Her er et rom hvor ligger flere tresidige steinbenker som er bygd ut fra både nord- og sør-veggen, som indikerer en restaurantvirksomhet. Dette rommet ligger i en rett linje fra gaten, og hadde dermed en synlig visuell akse mellom utsiden og innsiden, dersom det ikke var lukkede dører.

Neste inngang, som også er den siste til denne insula, er **6**, som er noe bred med en dørstopper i inngangspassasjen til *atrium*. Forbi *atrium* til sør er det et rom med gjennomgang til en mathage. Videre inn bak *atrium* er det en korridor med siderom (*triclinium*, to små rom, kjøkken, og liten hage med renne, brønn) og gjennomgang til den store hagen til høyre. Det innenfor her er beskrevet som et rekkehus med blomst- og urteplantasje, og har navnet 'House of the Garden of Hercules', også kjent som 'House of the Perfumer'. I hagen er det ute-*triclinium*, en alternisje til Hercules ved nordøst-veggen, i tillegg til funn av parfymeflasker og plantevaser, derav navnet (Eschebach 1993: 95-97).

Oppsummering

Det ser ut som denne *insula* bestod av kommersiell virksomhet, med spise- og serveringssteder av en annen type enn fra L-formede serveringsbenker langs gaten. Ingen av disse dørinngangene var særlig brede. Inngang 1 og 2 er spise- og serveringssteder med hageområder. Inn 3 er et spise- og serveringssted, tilkoblet 2. Inn 4 er en liten butikk, tilkoblet spise- og serveringsstedet innenfor 5. Sist er inngang 6, som var en hage for produksjon, med bolig.

7.2.2 Insula II.ix

Denne *insula* består av 5 døråpninger mot gaten (Figur 20). Inngang **1** er til et *domus* med inngangskorridor til *atrium* med fontene i midten. Herfra er det flere siderom, med passasje til enda flere siderom gjennom en korridor videre innover i *domus*. I et av rommene i korridoren er det *triclinium* under åpen himmel som har et stort vindu til et rom som ligger bakenfor *atrium*. Forbi utgangen i øst er det en hage med blant annet ute-*triclinium*, bord, alter, og latrine. Inngang **2** er til et *domus* (House of the Gemmarius) som var verkstedet til en perlekutter/perlesetter (funn av to bronsebokser i *atrium* med edelstener og arbeidsredskaper). Fra inngangen og ut til gaten er det drenering gjennom konstruksjon i fortauet. Bred inngangskorridor med siderom, med smal trapp til overetasjen til høyre, og lite rom med sengenisje og vindu mot gaten til venstre. I *atrium* er det en stor pilaster som støttet

overetasjen. Til høyre for dette er det et podium, og til venstre et stort *triclinium* (delvis bevart). Korridor videre inn fører til en hage med flere fasiliteter som kjøkken, latrine, og et ute-*triclinium*. Inngang 3 er til et *domus* som kun kan nås gjennom en luke i 4, grunnet døren til 3 er låst og støpt i gips. Innenfor er det en bred inngangskorridor med siderom, med kjøkken og trapp til etasje over på venstre side, lite rom til høyre. Fremover ligger *atrium* med gjennomgang til flere rom. Bakerst er det en hage som er felles med 4 og 5. Dørinngang til 4 er til *domus* (House of the Floral Lararium, som har fått navnet etter et *lararium* i et lite rom i *domus*) og er høy og noe bred, med siderom i inngangspassasjen før *atrium*. Trapp til overetasje til høyre i *atrium*, og passasje til felles hage mot øst. Fra hagen ligger det et kjøkken og latrine. I midten av hagen er det et basseng, vest øst-veggen et stort ute-*triclinium*, og mot vest-siden er det en stor renne til vanning (sannsynligvis til en kjøkkenhage).

Inngang 5 er til *domus* (House of summer triclinium) og har en innsunket fasade med utstikkende søyler som rager ut fra etasjen over. Det er to trinn fra fortauet til inngangen som har dørterskel. Inngangskorridoren er lang, og innover er det siderom til høyre, deriblant rom med trapp, en liten hage med vindu, lagerrom og kjøkken. Korridoren fortsetter til et peristyl, med videre passasje til hagen som opptar resten av den nordre delen av *insula*. Det var tidligere en siste inngang ut mot gaten, men Eschebach betegner dør 6 som den siste inn til denne *insula*, som er på østsiden. Andre refererer til den avstengte døren på vestsiden av veggen som nr. 6, og den neste, og siste, nr. 7. Bak den avstengte døren ligger det en stor hage, og nær døren er det to svært dekorerte fontener foran et ute-*triclinium*. Herfra er en av inngangene til palaestra synlig gjennom inngang 7. Inngang 7 var trolig til hagerestaurant for gjester av palaestra (Eschebach 1993: 97-99).

Oppsummering

Inngang 1 og 2 er til *domus*, begge med ute-*triclinium*. Inn 3 er til et *domus* med svært lik form som *domus* i 4, trolig et tidligere sammensatt kompleks. Inngang 5 er et *domus* med passasje til en stor hage som ligger bakenfor 6, med ute-*triclinium*.

7.2.3 Insula II.i

Denne *insula* består av 5 døråpninger ut mot gaten (Figur 21). Første inngang er 9 til et *domus* (House of Felix and Sabinus) som fører direkte til en gårds plass, med et *sacellum* for Hermes på østveggen, med et maleri av Hercules. Ved østveggen av gårds plassen er det en renne, med stor cisterne til høyre, og nedgravd *dolium* bak til venstre. På midten av østveggen er det gang til innsiden av selve huset, med flere påfølgende rom, som kjøkken, latrine og *triclinium*.

Herfra er det videre passasje til hage i enden som er tilkoblet **8**, med et ute-*triclinium*, bord, alter og brønn, og et rom med mulig produksjon av vin (Jashemski 1993: 75). Inngang **10** fører direkte til en gårds plass, uten *atrium*, med flere siderom. Fra inngangen går det en passasje til en stor hage i enden mot øst, med flere siderom, som blant annet *triclinium*, et kjøkken, og et lite rom med vindu til lysbrønn. Rett innenfor hagen er det latrine og trappegang til overetasje med lagerrom. Hagen består av kjøkkenhage med vanningsystem, frukthage, vannbeholder, og mulig ute-*triclinium* (delvis bevart ifølge Eschebach).

Inngang **11** er noe smal og fører direkte inn til en stor gårds plass med flere rom innover mot sør-øst, hvor to av rommene har gjennomgang til peristylet i **12** på nordveggene. Det første rommet er et *triclinium* ovenfor en liten hage med basseng, og et kjøkken ved siden av. Det andre rommet med gjennomgang til **12** er hagen i enden, med cisterne og basseng. Inngang **12** er noe smal med bred inngangspassasje, og fører til et stort hageperistyl (Magic Rites Complex eller House of Sibyl). Innenfor mot nord er det *triclinium* med inngang mot hagen. På øst-veggen i hagen er det et *sacellum*, og to rom med vindu ut mot hagen, som var mulig brukt til oppbevaring (rester av noe innredning, og funn av kultobjekter). Siste inngang er til **13**, en bakre inngangen til spise- og serveringsstedet gjennom inngang **1** mot nord. Inngangen fører først og fremst til noe som ligner en loddrett gang med passasje til flere rom mot øst (et stort rom, en hage, et kjøkken)(Eschebach 1993: 86-87).

Oppsummering

Inngang 9 og 10 er til *domus*, med hvert sitt hageområde. 11 og 12 er tilknyttet hverandre, begge med hver sine hageområder, og er en del av et kult-kompleks. Inngang 13 fører indirekte til spise- og serveringssted.

7.2.4 Insula I.xx

Denne *insula* består av 4 døråpninger mot gaten, og er den første *insula* på vestsiden av Via di Nocera fra Porta Nocera (Figur 22). Inngang **1** (Inn of the Gladiators) fører til et spise- og serveringssted med vingård, vinkjeller og en hage for gladiatorene. Inngangen er noe bred, og har inngangspassasje med gjennomgang til **2** til høyre. Forbi gangen er det en trapp til overetasjen til **2** med leiligheter og rom som mulig var til utleie, og latrine, kjøkken og ovn (Jashemski 1993: 67). Hagen innenfor **1** opptar omtrent halve *insula*, og består av blant annet rom med vinpresse med kar og avløp rett ved inngangen, nedgravd *dolia*, *vinarium*, *lararium* med alter, og mest iøynefallende er *triclinium* med *pergula* som ligger i en rett akse fra dørinngangen. Ved *triclinium* er det en statue av en gladiator med sverd og skjold som

beskytter en annen. Inngang 2 (The Lantern Works) er bred og leder til en butikk med salg av lamper, og mulig vin, og er tilkoblet både 1 og 3 (funn av 61 lamper, 123 *fritilli*, som er en sylindrisk boks for å holde terninger, en garum-mugge, og støpeformer). Til venstre for inngangen, på sørveggen, er en liten murbenk med åpning i midten, og forbi benken er det gjennomgang til 1. Til høyre er det et rom med vanntank/vask og et avløpssluk (mulig brukt til leire/keramikk-arbeid), og videre passasje til 3. Gjennom butikken er det et bakrom med en lysbrønn med en liten hage. Siste inngang til dette komplekset er 3, og her ble oljelamper og *fritilli* produsert. Inngangen er høy og noe bred, og inngangspassasjen er lang og fører til en gårdsplass. Her finner man blant annet cisterne, utløp og avfallsrør, og to ovner. Fra gårdsplassen er det direkte passasje til 2 og 1.

Inngang 4 leder til neste del av insula, som kan ha vært et kommersielt bygg, med frukthage og en leilighet. Dørrinngangen er høy og har pilaster-kapitel, og inngangspassasjen er bred, med trapp til overetasje ved sør-veggen, og et toetasjes *triclinium* til høyre. Innover ligger *atrium* med flere siderom mot nordveggen, og korridor til hagen på sørveggen, i tillegg til kjøkken og latrine. I hagen er det et lite peristyl, cisterne, latrine, vingård, og passasje til arbeidsrom med olje/vin-presse med kanal til et *dolium*. Neste, og siste dørrinngang til resten av denne *insula*, er 5, som ligger på nordøst-hjørnet ut mot Via della Palestra. Inngang 5 ligger ikke ut mot Via di Nocera, men jeg har valgt å ta den med i undersøkelsen min allikevel på grunn av dens nære beliggenhet. Det som ligger bak inngang 5 tar opp omkring en tredjedel av hele denne *insula*, og har sannsynligvis hatt en betydning for aktiviteten i Via di Nocera. Her er det vingård med vinlager, og leilighet, muligens til vinprodusenten. Utenfor inngangen er det en rampe fra gaten, og til høyre fra inngangen, mot vest, er det passasje rett til hagen. Mot sør fra inngangen er det to tilkoblede rom, hvor det er fire støttepilarer til etasjen over i det første, i tillegg til trapp til overetasjen og latrine. I den store hagen er det syv nedgravde *dolia* i en L-formasjon sørøst, og stor cisterne med renne ved østveggen. Assosiert med markedshage. Langs toppen av hele nordveggen er det innmuret knuste *amforae* (keramikkvaser), trolig installert for å beskytte hagen for tyver (Eschebach 1993: 80-82).

Langs denne insula er det registrert 7 beskyttelsessteiner ved fortauskanten, flesteparten av de er på den nordre delen.

Oppsummering

Inngangene 1-3 hører sammen, og var av økonomisk bruk og gjestfrihet. 1 er et spise- og serveringssted, 2 er butikk, og 3 er et verksted. Inngang 4 er *domus*, med hageområde og verksted/produksjon. Inn 5 er *domus*, et stort hageområde, og verksted.

7.2.5 Insula I.xiv

Denne *insula* består av 5 døråpninger mot gaten (Figur 22). Jeg vil i tillegg regne med dørinngang **15**, da den ligger såpass nærme. Den ligger på sørøst-hjørnet like ovenfor I.xx.5, med utgang mot Via della Palestra. Inngangen er bred, og er til et spise- og serveringssted med serveringsdisk i forgrunnen. Serveringsdisken har innfelt *dolia*, og er av en mindre typisk form, da den ikke ligger helt inntil dørinngangen. Innenfor er det flere rom som sannsynligvis var tilgjengelig for gjester, og latrine. Inngang **1** har bred inngangspassasje til *atrium* med siderom. I *atrium* er det trapp til overetasje på høyre side, der det også er fire vinduer til en lysbrønn. Det var mulig vertshus her, med tilkobling til **12** i hagen som er vestover gjennom en korridor i *atrium*. I hagens nordøst-hjørne er det en samling av flere rom med inngang fra gårdsplassen (lysbrønn med kjøkken, lagerrom, mulig soverom, og et delvis bevart *triclinium*). Det er også et ute-*triclinium* og cisterne sør i hagen, nærmest gjennomgangen til **12**. Dørinngangen til **2** er bred, og inngangspassasjen er innredet med en benk. I *atrium* er det gjennomgang til siderommene ved inngangen, hvor det er et lite rom til høyre, og kanskje et tidligere *triclinium* til venstre, med vindu ut mot både gaten og lysbrønnen mot sør, som lå mellom **1** og **2**. Andre rom koblet til *atrium* er en trapp til overetasje mot sør, og mot nord er det en dør til et lite rom, et kjøkken og en latrine. Eschebach har tolket at det er et mulig *stabulum* blant disse rommene nord for *atrium*, men det er vanskelig å se i gjenstandsmaterialet. Videre innover i huset, i enden mot nord-vest, ligger det en hage med ute-*triclinium*, to bord, og cisterne.

Inngang **3** er noe bred, og fører til en liten privat leilighet. Bred inngangspassasje med siderom og trapp til *atrium*. I leiligheten er det blant annet et hageområde i enden, og før det ligger det rom med *triclinium*, cisterne, kjøkken, latrine og trapp til overetasjen. Neste inngang er **4**, som er til en bolig linket til **10**. På sørsiden av fasaden er det en nisje for gatealter. Inngangen er noe bred, med bred inngangspassasje og siderom mot en gårdsplass (mulig *atrium*). Herfra er det passasje en rekke rom, og hagen i enden gjennom en korridor. Hagen er tilknyttet **10**, med ute-*triclinium*. Ett av de større rommene med inngang fra gårdsplassen har en ovn, og en blokkert dør som ville ledet inn til **5**. Siste dørinngang fra østsiden av *insula* er **5**, som var et mulig vertshus. Dørinngangen er bred og går direkte inn til

en gårds plass, med et *triclinium* på sørsiden. Videre sørover er det gjennomgang til magasin, lysbrønn, gårds plass og kjøkken med brønn, og trapp til overetasjen (Eschebach 1993: 71-72).

Oppsummering

Inngang 1 er et vertshus med hageområde, 2 er *domus* med hageområde og ute-*triclinium*, og 3 er *domus*. Inn 4 er *domus* med hageområde, og 5 er til et *domus* med hage, og mulig vertshus.

7.2.6 Insula I.xiii

Denne *insula* består av fire døråpninger mot gaten (Figur 22). Jeg vil også her regne med en dørinngang som ligger svært nærme gaten, og har en indirekte kobling til Via di Nocera. Dette er inngang **10** langs fra Via di Castricio, med trappetrinn mellom gaten og fortauet like utenfor. Dørinngangen er bred og fører til en butikk, og ligger ved siden av en fontene som sperrer av fortauet på sørøst-hjørne av *insula* langs Via di Nocera. Den første direkte inngangen fra Via di Nocera er **9** (House of Venus Marina), og er plassert mot midten av hele *insula*. Dørinngangen er lav og noe smal, og leder direkte inn til *atrium* i boligen. Sør for inngangen er det latrine, og mot vest er det et *triclinium* og et lite rom, hvor begge har vindu til hagen. Fra sørveggen i *atrium* er det trappetrinn til den store hagen som ligger på et høyere platå. Hagen er kun delvis utgravd, men det er funnet en stor brønn og mange *amphora*, som kan indikere at det var en vingård. Overetasjen til boligen er også delvis bevart, og har flere vinduer ut mot gaten. Inngang **8** er høy og har en bred inngangspassasje til *atrium*, med to siderom. Til venstre i *atrium* er det trapp til overetasje, og til høyre er det en trappeoppgang med lagerrom. Fra *atrium* er det passasje til flere rom (*triclinium*, en lysbrønn, kjøkken, latrine og *sacellum*). Inngang **7** er til et vertshus, med bred inngangspassasje med siderom. Påfølgende ligger *atrium* med korridor til flere rom gjennom mot vest (en liten hage, et *triclinium*, cisterne, kjøkken med ovn, og *sacellum*) og trapp til overetasje. Siste inngang er **6**, som er noe smal og var kanskje butikk og verksted. I rommet er det nisjer i nordveggen og bakdør til **4**, med tre rom bestående av verksted, mulig soverom og gårds plass, samt tilkobling til kjøkken i **4** (Eschebach 1993: 68-69).

Langs denne *insula* er fortauet smalt, og består kun av en rekke med kantsteiner.

Oppsummering

Inngang 10 er en butikk, 9 er *domus* med hageområde, og 8 er *domus*. Inn 7 er et vertshus, og 6 er mulig butikk og verksted.

Del 3

Kapittel 8. Analyse av gatene

I dette kapittelet vil jeg analysere gatene ved hjelp av materialet jeg presentert. Målet mitt er i hovedsak å analysere de to gatene i sin helhet for å få et overblikk over deres karakter, og deretter sammenligne resultatene. For å få en best mulig forståelse av gatene har jeg valgt å se nærmere på det som former dem, som er forklart i metodekapittelet 5.2.

Jeg vil begynne med å analysere det arkeologiske materialet fra Via Stabiana, deretter Via di Nocera. I disse to kapitlene vil jeg legge frem hva som former gatene, og forklare mer utdypet deres karakter og miljø. Dette legger videre grunnlaget for den komparative analysen min i slutten av dette kapittelet. Jeg har delt opp analysen i ulike temaer som er gjennomgående frem til konklusjonen min i kapittel 9.

Temaene jeg har delt analysen inn i er

1. underholdningsdistrikt
2. gatens arkitektur
3. trafikk og bevegelse
4. spise- og serveringssteder

Det første temaet valgte jeg på bakgrunn av at begge gatene har nærhet til hvert sitt underholdningskompleks, så en undersøkelse av hvordan dette har formet gatene kan være interessant. Det andre temaet vil belyse eventuelle likheter og forskjeller som er synlige i gatens arkitektur, som fortau, overgangsfelt, beskyttelsessteiner, bredde og lignende. Gatens arkitektur hører naturlig sammen med det neste temaet, som er trafikk og bevegelse. Dette innebærer all type transport (kjøretøy, bærere, pakkdyr) og fotgjengere, og deres bevegelse gjennom gatene. Dette blir en viktig analytisk sammenligning som kan fortelle hvilken trafikk som dominerer langs gaten, og vise viktige forskjeller eller likheter mellom gatene. Det siste temaet er spise- og serveringssteder, da de tar en viktig plass i det romerske samfunnet og som finnes langs begge gatene.

8.1 Via Stabiana

8.1.1 Underholdningsdistrikt

Fra Porta Stabia er det kort vei til teaterdistriktet i byen, som naturlig tiltrakk seg mange mennesker, derav besøkende og innbyggere. Via Stabiana er nærme forum og en rekke offentlige bygg, med direkte kobling til flere underholdningsbygninger. Inngangene til underholdningsbygningene skiller seg ut fra innganger til butikker og boliger, da disse er mer monumentale i formen. Selve fasaden har nok også markert seg i gaterommet.

Fra gatens vestside er det inngang, eller passasje, til det lille teateret, det store teateret og gladiatorbrakkene. Det er mulig det store teateret har hatt plass til 4000 mennesker (Berry 2007: 137). Lenger mot nord er tempel til *Zeus Meilichios* eller *Aesculapius og Hygeia*. Fra nordsiden av det store teateret ligger Isis-tempelet, og det samnittiske palaestra. På vestsiden er det triangulære forum, med dorisk tempel. Forumet fungerte som en monumental foajé til det store teateret. Herfra kunne man nå det store teateret gjennom segregerte innganger (Parslow 2007: 212-213). Nedenfor det store teateret, med passasje gjennom VIII.vii.16 langs Via Stabiana, er teateret sitt quadriporticus. Det var originalt bygget som et sted hvor publikum kunne mingle og samles mellom arrangementene, eller søke ly fra dårlig vær. Det ble i senere tid omgjort til gladiatorbrakker, med treningssenter og internat for gladiatorene (Parslow 2007: 218).

8.1.2 Gatens arkitektur

Via Stabiana sin arkitektur bærer preg av at gaten hadde en stor mengde trafikk, eller i det minste la opp til det, med overgangssteiner og ramper. Gatens brede fortau skilte mellom transporttrafikk/kjøretøy og fotgjengere, til fordel for begge bevegelsestypene, som jeg har nevnt i kapittel 6.1.4. Byporten ga trafikken som passerte relativt god plass, og hadde et indre fortau på begge sider som la til rette for den gående trafikken.

Det er tre ramper i umiddelbar nærhet av Porta Stabia til vertshus (I.i.3, I.i.8, VIII.viii.1). Rampene til disse stedene kan knyttes til dyr og kjøretøy, og et behov for et stoppested som var tilrettelagt for akkurat denne typen transporttrafikk. Fra Porta Stabia til Via dell'Abbondanza er det seks overgangsfelt. De er blant annet plassert på nordsiden av teateret, sørsiden, i flere gatekryss, og like ved *domus* I.ii.6, I.iii.3, og I.iv.5, som sannsynligvis ikke var tilfeldig da disse er store eiendommer. Poehler skriver om positiv assosiasjon med

innganger til eiendommer dersom de er innenfor 10 meter (Poehler 2009: 263). Dette forsterker ideen om at eiere hadde kontroll over byens fysiske materiale, og dermed fulgte romerske lover som blant annet Tabula Heracleensis.

Arkitekturen i krysset mellom Via Stabiana og Via dell'Abbondanza viser at det er et viktig veikryss. Det er markert med et tetrapylon på vestsiden av krysset, der veien videre fører til forum. Her øker også høydenivået på veien, med beskyttelsessteiner langs kanten, og gjør det umulig for kjøretøy å fortsette mot vest (Weilguni 2011: 147). I den antikke byen fungerte trolig denne 'portalen' som en markering mellom to landskap, og er det som MacDonald kaller 'connective architecture' (Poehler 2016: 201).

8.1.3 Trafikk og bevegelse

Via Stabiana er en av de mest trafikkerte og travleste veiene i Pompeii, trolig på grunn av dens plassering i gatenettet og i landskapet. De dype hjulsporene i gaten som følge av den kjørende trafikken er et tydelig fysisk spor av dette, sammen med gatens arkitektur, nevnt i avsnittet ovenfor.

På grunn av mengden kommersielle virksomheter langs gaten, og behovet av både kunder og varetilførsel til disse, så gir det et bilde av en svært livlig gate. Det kan tenkes at det var vanskelig å ta seg gjennom denne gaten uavbrutt, enten du gikk til fots eller med kjøretøy, ifølge antikke kilder som Juvenalis Satire 3.232-248 og Martialis Epigram 7.61 (Hartnett 2017a: 70; Hartnett 2017b: 1).

Det ser ut som spise- og serveringsstedene samler seg på øst-siden, hvor alle de nevnte serveringsbenkene er funnet, som ville vært til fordel for trafikken som gikk til og fra underholdningsbygningene. På denne måten kunne man skille de to typene trafikk, og forenkle bevegelsene i gaten, med publikum på vestsiden, og sultne Pompeianere på østsiden.

8.1.4 Spise- og serveringssteder

En stor del av vestsiden av Via Stabiana består av flere offentlige bygg (*insula* VIII.vii). De forskjellene som finnes mellom øst- og vestsiden av gatene, som formen til *insulae*, eller antall kommersielle virksomheter, kan derfor forklares av dette. Det er allikevel et høyt antall kommersielle virksomheter her, liggende på rad og rekke ovenfor hverandre.

Siden denne gaten er tilkoblet et stort underholdningsdistrikt, i tillegg til å være en viktig ferdselsrute, så er det forventet å finne butikker og spise- og serveringssteder her. Majoriteten av spise- og serveringssteder langs gaten er butikker med L-formede serveringsbenker som ligger direkte ut mot fortauet, og det er identifisert 10 av disse (I.i.1+2+9, I.ii.2+8+11+13, I.iii.2+5+11, I.iv.3). Det er andre elementer som har identifisert rom som spise- og serveringssted utenom serveringsdiskene også. I.iv.11 har ikke en slik L-formet serveringsdisk ut mot gaten, men et bord med *dolia* og ildsted i det fremre rommet, og hage, latrine og flere rom innover.

Som nevnt i kapittel 6.2.3 og 6.4, er disse spise- og serveringsstedene rettet mot en enkel og rask servering for besøkende og forbigående. Det var servering av varm og/eller kald mat og drikke, og noen tilbøy losji, hageområde, og rom for spill og underholdning. Den andre typen spise- og serveringssted i gaten finner man innenfor VIII.vii.6 og VIII.vii.11. Innenfor disse boligene, i hver deres hage, er det *triclinia*. På grunn av beliggenheten deres ser det ut til at disse *triclinia* tilhørte en restaurantvirksomhet, fremfor kun til privat bruk (kapittel 7.1.5).

8.2 Via di Nocera

8.2.1 Underholdningsdistrikt

Via di Nocera ligger som sagt like ved underholdningsbygningene, palaestra og amfiteateret, så gaten har med det også en tilknytning til de offentlige bygningene. Dette påvirker i sin tur gatens trafikk og bevegelse. Palaestra, som ligger bak *insulae* langs Via di Nocera, var tilgjengelig for den generelle befolkningen, med et stort åpent område. Palaestra er den største offentlige bygningen i byen som fungerte som et kulturelt møtested, hvor også folk fra ulike sosiale klasser kunne komme. Her er det et treningsområde som fungerte som et atletisk fristed for yngre menn i byen, generelt fra overklassen. Under festivaler kunne palaestra også tilby husly, vann, og sanitære fasiliteter til besøkende (Hanson og Ortman 2020: 423; Parslow 2007: 217; Ling 2007: 123).

Forbi palaestra ligger amfiteateret, som kunne romme omkring 15 000 tilskuere, eller så mange som 20 000, da antallet er omdiskutert. Gladiatorleker var en viktig del av det sosiale og økonomiske livet i byen under det tidlige romerske keiserriket. Arrangement som ble annonsert i forkant gjennom *dipinti* på veggene langs hovedveiene og steder med generell

forbigående trafikk, og det er en mengde av disse omkring byen (Berry 2007: 140-141). Det er registrert omkring 100 av disse annonseringene (*edicta munerum*) på veggene i Pompeii, som opplyser om arrangement i byen, men også utenfor bymuren (Hanson og Ortman 2020: 418, 423). Byen ville av den grunn sett et svært høyt nummer av innbyggere og besøkende passere gjennom sidegatene øst i Via di Nocera og langs sørsiden av Via dell'Abbondanza, da de store arrangementene ble holdt der (Zanker 1998: 69, 72; Berry 2007: 148; Cooley og Cooley 2001: 61). Det kan se ut som det var foretrukket å holde aktivitetene på våren, men de foregikk hele året (Tuck 2008: 124).

8.2.2 Gatens arkitektur

Porta Nocera er smal, og uten gjennomgående fortau. Det betyr at både transporttrafikk og fotgjengere tok seg gjennom porten på samme plan, og trafikken her var useparert, noe som skiller seg fra hvordan trafikken ble styrt like innenfor bymuren. Det eksisterer ingen overgangssteiner langs Via di Nocera i dag, eller spor av dem. En analyse av overgangssteinene i byen viser at de ikke er jevnt spredt, og de er nesten helt fraværende sørøst i region II (Kaiser 2011b: 72). Videre er alle beskyttelsessteinene som er igjen i gaten plassert på østsiden mot Porta Nocera, og ved krysset Via della Palestra. Det er flere aspekter ved gatens tilrettelegging for trafikk. Fraværet av overgangssteiner har nok flere forklaringer, som jeg vil gå mer i detalj i kapittel 8.3.2, da det er av interesse for analysen.

Fortau for å lede fotgjengere gjennom gaten er normen langs de integrerte gatene i byen, men langs den nordre halvdel av Via di Nocera består fortauet kun av en linje kantstein. De smale fortauene i Via di Nocera, så blir det attpåtil avbrutt av en fontene som tar opp hele fortauet på sørøst-hjørnet av I.xiii (Figur 24). På motsatt side er sidegaten som fører til underholdningsdistriktet, Via di Castricio, gjennom en portal (Figur 25). Fontenen er kanskje plassert slik for å veilede fotgjengere over til motsatt side. Dette er en av flere hindringer, som jeg har valgt å kalle dem, som finnes langs Via di Nocera. Med det mener jeg hvordan gatens arkitektur påvirker trafikkflyten, med fokus på å lette for transporttrafikk eller fotgjengere.

Langs hele østsiden av Via di Nocera, fra Porta Nocera til Via dell'Abbondanza, blir sidegatene som fører til amfiteateret og palaestra avgrenset av kantsteiner. Som et resultat av det forhøyede fortauet, ble kjøretøy hindret passasje gjennom både Via della Palaestra og Via di Castricio, og måtte heller benytte seg av en annen inngang til det store området sørøst i byen. Det samme gjelder nesten alle sidegatene til underholdningsdistriktet fra Via dell'Abbondanza også, som tyder på at trafikken som gikk dit ble kontrollert. Det er mulig

administrasjonen i byen har gjort dette for å minske forstyrrelser i gaten for de som skulle til underholdningsdistriktet, dessuten bidro flere veier til en mindre tetthet av mennesker, og gjorde det enklere å spre tilstrømmingen av besøkende. Det ville i tillegg fjerne mulige risikoer som kan oppstå mellom fotgjengere og kjøretøy. Sidegatene mot underholdningsområdet fra Via di Nocera er heller ikke steinlagt, i motsetning til sidegatene som går mot vest.

Betello bruker begrepet portal om inngangene mellom *insulae*, som er grunnen til at jeg også bruker det, da de var mer enn bare sidegater, men likevel ikke innenfor kategorien 'dørinngang'. Det er en stor mulighet for at portalene var monumentale og fremtredende i gaterommet (se figur 25)(Kaiser 2011b: 99; Betello 2018: 193). Portalene fungerte nok som monumentale passasjer til underholdningsdistriktet, og undersøkelser har vist at portalene sannsynligvis kunne stenges med dører, og at dørene kun ble brukt under offentlige arrangementer for å kontrollere folkemengden til og fra underholdningsdistriktet (Anter og Weilguni 2013: 92; Betello 2018: 7, 188).

Det utgjør en større forskjell i analysen av Via di Nocera dersom jeg regner med inngangene som ligger nærmest gaten på nord- og sørsiden av *insulae*, enn om jeg skulle gjort det samme i Via Stabiana. Det er ikke innganger til spise- og serveringssteder på hjørnene i Via Stabiana på samme måte som det er i Via di Nocera. Dette forsterker ideen om at slike steder var plassert unna gaten for å unngå forstyrrelser som fant sted både langs gaten og på fortauet.

8.2.3 Trafikk og bevegelse

Via di Nocera var potensielt en alternativ gjennomfartsvei for transporttrafikk/kjøretøy i stedet, med tilsynelatende få hindringer. En reise gjennom Via di Nocera gjorde det også mulig å unngå selve 'bysentrum' siden den videre indirekte leder til de nord- og nordvestlige byportene. De hindringene som forekommer for kjøretøy, er disse avsperringen av sidegatene inn mot underholdningsdistriktet. Som nevnt i det tidligere avsnittet, så var det ingen direkte var sperrer for fotgjengere, men det var heller ikke gjort noe for å lette eller lede den gående trafikken gjennom gaten. Det kan virke som at fotgjengere ble oppfordret til å ikke bruke gaten som gjennomgang på grunn av det smale fortauet, mangelen på overgangssteiner, og denne typen arkitektur, da det naturligvis er foretrukket å bruke sammenhengende infrastruktur, hvor man slipper å gå ned av fortauet, krysse veien der det ikke er overgangssteiner, og lignende. Flere forskere har antydnet at dette kan være en grunn til at det er et mindretall av barer og andre fasiliteter som i teorien følger etter tilstedeværelse av

fotogjengere og aktiviteten det fremstiller, men det er tydelig at det fremdeles var en mengde aktivitet langs gaten, bare av en annen form enn det man kan se ved første øyekast (Betello 2018: 32-33, 284-285, 295). Den typen av aktivitet jeg snakker om vil jeg komme nærmere inn på i kapittel 8.3.4. På en annen side, det at det ikke var særlig kommersielle virksomheter i denne gaten hindret kanskje muligheten for trafikkorker og lignende. Dette ville være til fordel under de store arrangementene som foregikk i amfiteateret og palaestra.

8.2.4 Spise- og serveringssteder

Den østre delen av Pompeii tilbyr utendørs-underholdning og fasiliteter. Amfiteateret og palaestra er et av de største åpne uteområdene i byen, og disse ligger forbi flere rike boliger langs øststrekningen av Via dell'Abbondanza. Flere av inngangene i disse *insulae* åpner seg til grasiøse hageperistyl, og mange av dem hadde vertskap for jordbruk og vindyrking, med hager og *triclinia*. Forekomsten av *triclinia* i hagene i Pompeii viser at hagene hadde flere funksjoner enn kun dyrking. Her kunne Pompeianerne slappe av i flotte omgivelser og spise kveldsmåltid i selskap med andre på *triclinium* (Westfall 2007: 131; Kaiser 2011b: 99).

Som nevnt er serveringen på disse *triclinia* reservert de mer velstående, og kanskje overklassens svar på de spise- og serveringssteder med L-formet serveringsbenk ut mot gaten (Hartnett 2017b: 7). Langs Via di Nocera kan denne skikken gjenkjennes i flere av rommene med inngang langs gaten, som i II.viii.1+6, II.ix.4, II.i.10+11+12, I.xx.1+4+5, I.xiv.2+4. Der det ikke er rester etter *triclinia*, som II.viii.1 eller I.xx.5, har man brukt annet materiale i tolkningen, eller sett potensialet for aktiviteten (Eschebach 1993).

Triclinia viser til en form for denne aktiviteten, som er dominert av Pompeii's middel- og overklasse, særlig sørøst-delen av byen. *Triclinia* er registrert i både mindre og større boliger i byen, og er ofte sett i hager, eller rom uten tak, sammen med bord, rennende vann, pergola, og fontene (Zanker 1998: 174-175; Kaiser 2011b: 98-99). Rike boliger kunne ha flere spiserom som passet til de ulike årstidene, og ulike aktivitetene, som kunne være mer private eller mer offentlige. De er også funnet på mer tilgjengelige steder, som i vertshus, som vi ser i Via Stabiana (Dunbabin 1991: 124-125).

Overklassen befant seg ved palaestra, og det kan tenkes at de velstående mennene i Pompeii dro rett fra palaestra og amfiteateret til et middagsselskap i en av bygningene ut mot Via di Nocera.. De som leide ut *triclinia* til selskap tjente nok på å ha det i vingårdene deres, da

salget av vin kanskje gjorde opp for tiden det tar å spise der. Fremfor en jevn trafikk inn og ut med småsalg, var det her en tregere affære, men samtidig dyrere (Betello 2018: 287-288; Zanker 1998: 114).

8.3 Komparativ analyse

Det er tilsynelatende store forskjeller mellom gatene, og det som omringer dem, til tross for at de på mange måter har samme plassering i byen. Faktorer som har bidratt til både forskjeller og likheter er beliggenheten og tilkobling til gatenettverket (gatedybde), tilrettelegging, bredde, attraksjoner (offentlige bygg), kommersielle virksomheter, vedlikehold, og kontroll av den ulike trafikken. Undersøkelsen av de nærliggende rommene ut mot gatene kan gir et innsyn av hva som har foregått, siden de ofte har en nær relasjon til trafikken utenfor. Dette gjelder blant annet butikker med serveringsbenker ut mot gaten, offentlige bygg, og rike boliger, som frembragte trafikk og bevegelser. Gjennomgangen av empirien min viser hva som trolig foregikk bak dørene i begge gatene, og dette er til hjelp for å undersøke gatene nærmere og besvare problemstillingen min. I følgende avsnitt vil jeg analysere hvordan ulike faktorer og egenskaper som gatene hadde, ville enten knytte dem sammen, eller skille seg fra hverandre.

8.3.1 Underholdningsdistriktene

Begge gatens sentrale plassering i gatenettverket, samt tilkoblingen til offentlige bygg, har brakt med seg en strøm av mennesker. Plasseringen av de offentlige underholdningsbygningene nær byportene gjorde det enklere for besøkende å komme seg frem, noe begge gatene deler (Kaiser 2011b: 83). Det ville også forenkle kontrolleringen av trafikken dit til en viss grad.

I Via Stabiana er det flere innganger og korridorer til underholdningsbygninger, og langs VIII.vii er det syv innganger som går til teatrene og gladiatorbrakkene. Via di Nocera har ikke en like direkte inngang til underholdningsbygningene i region II, men heller en indirekte kobling gjennom portalene på østsiden. Disse portalene, som ikke regnes som dørinnganger, har sannsynligvis sett en enorm trafikk før og etter arrangementene som ble holdt der, med tanke på hvor mange mennesker det er beregnet plass til i de offentlige bygningene her. Selv om det var plass til færre tilskuere i de offentlige bygningene ved Via Stabiana, har denne gaten også sett en vesentlig mengde trafikk til underholdningsbygningene. Grunnen til det er

at teateroppsetningene var en kortere affære, men også noe som ble arrangert oftere, mens gladiatorkamper og dyrejakt ved amfiteateret hadde en lenger varighet, men ble i sin tur arrangert sjeldnere (Tuck 2008: 138). En likhet gatene deler som er illustrert her, er at de begge tok imot store mengder trafikk til underholdningsbygningene.

Segregering av publikum på bakgrunn av blant annet kjønn, klasse og yrke kan sees i arkitekturen på underholdningsbygningene. Det var forskjellige innganger, områder og plasser til de ulike klassene som delte opp publikum i både teateret og amfiteateret (Hanson og Ortman 2020: 423). I Via Stabiana ser vi denne segregeringen direkte fra gaten og inn til de lille teateret, men spesielt tydelig i inngangene til det store teateret. I Via di Nocera er det ikke tydelig segregererte innganger, men vi vet at selv om palaestra var åpent for alle, så ble nok komplekset brukt av middel- og overklassen. Amfiteater i andre romerske byer hadde ofte segregererte innganger for de ulike samfunnsklassene, så det kan tenkes at det samme gjaldt i Pompeii. Om dette stemmer, kan det tenkes at folk fra ulike klasser i samfunnet nærmet seg amfiteateret fra ulike retninger, og også benyttet seg av forskjellige gater for å komme til selve underholdningsområdet. Forskjellene kan delvis forklares av den ulike karakteren til underholdningsbygningene i hver gate, og deres direkte eller indirekte kobling.

8.3.2 Gatenes arkitektur og generelle karakter

Underholdningsdistriktene brakte med seg en stor mengde trafikk, så gatens arkitektur kan nok si noe om hvordan det har blitt lagt opp til slik bevegelse, eller ikke. Arkitekturen forteller også om gatens generelle håndtering av trafikk, innbyggerne, byens behov, og lignende.

Byen skråner betydelig fra nordvest til sørøst, så gatene drev vannet naturlig gjennom og ut byen på sørsiden. Dette inkluderer vann fra blant annet fontener, bad, private hjem og regn som havnet i gatene. På veien gjennom byen ble vann og avfall videre kontrollert av vannmekanismer, samlet i dreneringsanlegg, og fraktet gjennom byportene og til utsiden av bymuren. Forhøyet fortau var av den grunn en nødvendig konstruksjon i gaten (Poehler 2009: 40-41; Ling 2005: 152). Med høye fortau, ment for å dirigere vannet gjennom og vekk fra inngangene til *insulae* langs gatene, kom også nødvendigheten for fotgjengeroverganger (kapittel 6.1.1). Overgangssteinene lot fotgjengere krysse gatene uten å bli våte eller møkkete. Dersom fotgjengertrafikk ikke var prioritert langs en spesifikk gate, så var heller ikke disse overgangssteinene nødvendige. De var sannsynligvis til bry for kjøretøy, da de må navigeres

forsiktig over og forbi steinene for å ikke ta skade. Fraværet av overgangssteiner i gater gjorde det derfor enklere for kjøretøy å passere gjennom, da de ikke trengte å senke farten på samme måte og navigere omkring dem (Betello 2018: 189-190; Hartnett 2017a: 38).

Overgangssteinene er bortimot fraværende sørøst i byen. Poehler (2009: 258-259) mener at det mest sannsynlig har å gjøre med hvordan dreneringen er i området, som har blitt håndtert annerledes i de forskjellige delene av byen på grunn av det varierende terrenget. Overflatedrenering i form av fortauskantblokkeringer, ramper over gater, og forhøyninger i selve gaten for å lede vannet i bestemte retninger er identifisert i begge gatene (Figur 26). Det kan tenkes at disse mekanismene fjernet behovet for overgangssteiner i Via di Nocera, sammen med den topografiske fordelingen denne gaten har, som er en mindre skråning (frem til før Porta Nocera) enn det vi ser i Via Stabiana (frem til før Porta Stabia), slik at bakken lettere kunne absorbere vannet. Kombinasjonen av disse elementene førte muligvis derfor til mindre vann, men forskere uttrykker at man i mange tilfeller kan anta at gaten fungerte som en kanal for vannet. Det er likevel fullt mulig å krysse gatene uten overgangssteiner (Hartnett 2017a: 30; Betello 2018: 202; Poehler 2009: 58).

Via Stabiana har mindre tegn til vannkontroll, dermed er det lett å tro at gaten hadde et større behov for overgangssteiner (Poehler 2009: 258-261; Poehler og Crowther 2018: 591; Laurence 1995: 69). Dog, begge gatene har avløpsrør under bakken på sørsiden som ledet vann ut forbi byportene, og dreneringssystem, så det kan ikke alene forklare mangelen av overgangssteiner i Via di Nocera. Dersom overgangssteiner ikke var nødvendige i 79 e.kr. i Pompeii til deres originale formål, som sannsynligvis var å lede fotgjengere over gatene som til tider var overfylt med søppel, vann og kloakk, så hjalp de mulig til andre formål. Fraværet av overgangssteiner i Via di Nocera forenklet ferdseien for kjøretøy i gaten. I Via Stabiana kan det tenkes at overgangssteinene hjalp med å kontrollere trafikken, da de kunne virke slik som fartsdumper gjør i trafikken i dag. Grunnen til at jeg har gått litt mer i dybden enn først planlagt, er at jeg ville undersøke påstandene om at Via di Nocera ikke hadde overgangssteiner fordi det var **1)** lite fotgjengere, derfor unødvendig i gaten, og **2)** overgangssteiner var ikke prioritert, fordi man ønsket ikke tilrettelegge for fotgjengere. Mangelen på overgangssteiner er i min forståelse en kombinasjon av disse. Fotgjengere ville beveget seg gjennom gaten uavhengig av overgangssteiner på grunn av underholdningsbygningene. Arkitekturen i Via di Nocera holdt kanskje unødvendige reiser gjennom gaten på et lavt nivå. Betello mener at det er snakk om en annen type fotgjengere her, hvor det ikke var kvantiteten som var viktig, men kvaliteten av dem. Dette er de tilbakevendende kundene, eller de som benyttet seg av gaten for å nå allerede kjente

destinasjoner, til tross for mangelen på et tilrettelagt gaterom og fåtall av kommersielle aktiviteter (Betello 2018: 288-289).

Trafikken gjennom Porta Nocera var nok påvirket av at det ikke var et skille mellom kjøretøy og fotgjengere, slik det var gjennom de andre byportene. Det har antageligvis ført til hindre for fotgjengere i enkelte perioder, og visa versa. Byportens karakter skiller seg dermed fra Porta Stabia, sett på et nærmere hold. I et makroperspektiv deler portene de samme forutsetningene, men selve utformingen deres har sannsynligvis ført til ulik effekt på trafikken og bevegelsen. Det blir mitt neste punkt i analysen av gatene.

8.3.3 Trafikk og bevegelse

Faktorer som påvirket aktiviteten i og langs en gate er beliggenheten og tilkobling til gatenettverket, tilrettelegging, og kjørende og gående trafikk. I tillegg kommer de fasilitetene som ville tiltrekke seg innbyggere og besøkende. Som nevnt i kapittel 6.1 så hadde gaten flere funksjoner, og var blant annet preget av trafikk og bevegelse fra innbyggere som forlater og entrer boligene sine, mennesker som beveget seg gjennom gaten på vei til andre steder, mennesker som kom til denne gaten for å besøke andre eller sosialisere, kunder til kommersielle virksomheter, transporttrafikk med varer og lignende til boliger, butikker og byggeprosjekter.

Byportene kontrollerte trafikken gjennom Pompeii på to måter. Den første er måten de samlet sammen alle som forlot eller kom inn i byen gjennom å innsnevre passasjen. Den andre måten handler om hvordan portene kunne stenges og blokkere bevegelse gjennom dem. Byportene kunne hindre passasje gjennom når det var nødvendig. I 79 e.kr. hadde ikke byportene lenger sin originale militære funksjon, og hadde større betydning i forandring av trafikken. Da det ikke lenger var nødvendig å bruke byportene på en defensiv måte er det mulig *aedilene* i byen har prøvd å lette fotgjengertrafikken ved å plassere overgangssteiner og opphøyet fortau for å lede trafikken gjennom, og minimere sjansen for trafikkork. De fleste portene ble utstyrt med et indre fortau kanskje så tidlig som før byen ble en romersk koloni, og andre former for rekonstruksjoner ble utført for å lette passasje for vogntrafikk og fotgjengere (Betello 2018: 230, 192-193).

Siden begge gatene har byporter, er det mulig å sammenligne dem og undersøke deres funksjon. Det som kommer frem, er at det er enklere å ta seg gjennom byporten til Via Stabiana på grunn av den brede gjennomgangen. Sammenlignet med Porta Stabia, så er Porta

Nocera mye smalere, og har heller ikke et fotgjengerfelt. Dette skiller seg ut fra de andre byportene, fordi alle portene unntatt Porta Nocera hadde et indre fortau (Betello 2018: 354; Hartnett 2011: 155). Betello (2018: 354, 284, 295) skriver at dette gjør Porta Nocera og Porta Stabia til to motpoler når det gjelder fotgjenger-trafikk. Ifølge nyere studier om trafikk og bevegelse i byen så ble trafikken i stor grad styrt av omgivelsene og konstruksjonene i gatene, som tyder på at den gående trafikken ble administrert på lik linje som den kjørende trafikken. *Aedilene* mente kanskje å tilrettelegge for at vogner skulle få lettere passasje gjennom Porta Nocera og Via di Nocera, dermed gjøre det ugunstig for fotgjengere å ta seg gjennom den samme veien, som nevnt i kapittel 8.2.3. Selve strukturen til gaten har også kanskje blitt endret av byens *aediler*, til fordel for vogntrafikken, en tolkning jeg synes virker realistisk i denne analysen

På en annen side påpeker Kaiser noe interessant angående hvorledes Pompeii behandlet trafikkreglene. Som sagt er sidegatene langs østsiden av Via di Nocera er sperret av, og siste del av denne gaten var i tillegg enveiskjørt, så dette tyder ikke særlig på en tilrettelagt og optimal rute for transporttrafikk og kjøretøy (Figur 27). Det var nok nødvendig å planlegge reiseruten, eller ha noen til å gå i forveien og lede veien (Kaiser 2011a: 175-179; Hartnett 2017a: 37).

Majoriteten av rampene man ser i Pompeii er i nærhet av byportene. Det er tre ramper innenfor Porta Stabia, og en ved Porta Nocera, som viser behovet for det Poehler kaller 'transport properties' i hans analyse av ramper langs gatene i Pompeii. De er en indikator på tilrettelagt trafikk, og nødvendigheten for å kunne frakte et større volum av varer til og fra for eksempel eiendommer, butikker, eller for oppbevaring av vogner innenfor *insulae* (Poehler 2011: 197, 200-204). De tre rampene i Via Stabiana er relatert til vertshus og gjestfrihet (I.i.4, I.i.8, VIII.1), med vognskur på den ene eiendommen, og den i Via di Nocera er relatert til jordbruk (I.xx.5), hvor det ligger en vingård med vinlager, en aktivitet som antageligvis trengte mer krevende transportmuligheter (Eschebach 1993: 388). Ramper er nyttige dersom man transporterte tyngre last som er vanskelig å dele opp, men de var ikke vitale for å transportere varer og lignende inn til de nærliggende bygningene, da dette kunne gjøres på andre måter (kapittel 1.5.2). Det er generelt alltid enklere å bruke pakkdyr, både fordi de var billigere enn kjøretøy og enklere å navigere gjennom byer og på smalere veier (Van Tilburg 2007: 55, 72). Fraværet av ramper ved Porta Nocera har nok mye å gjøre med topografien, men Poehler (2009: 195-196) mener også at det var et bevisst valg av de med eiendom langs

Via di Nocera å ikke plassere ramper og overgangssteiner i gaten, for å unngå dannelse av serviceindustrier med staller rett innenfor bymuren.

Mange døråpninger til butikker, verksted, og offentlige rom langs en gate tyder generelt på en jevn strøm av mennesker. Ved å regne avstand og antall dører ut mot gaten, som er en metode Laurence har brukt (1994), så få får man et resultat som viser at det var mindre aktivitet i Via di Nocera enn i Via Stabiana, hvor førstnevnte har 29 døråpninger kontra 85 døråpninger i sistnevnte. Trafikken i gaten ledet med andre ord ikke nødvendigvis til dører. Kritikken til denne metoden er, som nevnt i kapittel 5.1.1, at den ikke tar med de ulike typer døråpningene. Dette er en av de større forskjellene mellom gatene. I Via di Nocera var det kanskje færre kommersielle bygg fordi de i stedet var samlet omkring amfiteateret og palaestra. Man kan forestille at mye av trafikken gjennom Via di Nocera endte opp i dette underholdningsområdet, og derfor var det mer gunstig for selgere å plassere salgsboder der. I perioder med lite aktivitet og arrangementer kunne selgere i stedet flytte virksomheten sin dit det var mer trafikk. Dette er en av grunnene til at kan det tenkes at fotgjengertrafikken gjennom Via di Nocera ikke var like jevn som i Via Stabiana.

Hjulspor er en tydelig del av gatene, og disse er en del av det fysiske beviset som forteller om trafikk og aktivitet i Pompeii. De viser kjøreruter i byen, størrelse av kjøretøyet, og volum av kjøretøy. Undersøkelse av hjulspor kan bidra til en forståelse av hvordan samfunnet ble driftet (Poehler 2017: 102). Det er i hovedsak kjøretøy med tung last som ville sette spor i gatene, men det er flere elementer som avgjør dannelsen av hjulspor, som er nærmere forklart i kapittel 5.1.3. Med hjelp fra studiet av hjulspordybde som er forbundet med mengde trafikk, og dybde-metoden som forteller om gatens plassering i gatenettverket, så ser det ut til at det har vært en betydelig mengde kjørende trafikk langs Via di Nocera. Via di Nocera har dype hjulspor og har en høy tilkobling i gatenettverket, som betyr at den spilte en høyere rolle enn for eksempel sidegatene, og ville tiltrekke mer trafikk og aktivitet (Kaiser 2011b: 84). I sum viser metoden om gatedybde og hjulspordybde at Via Stabiana og Via di Nocera har omtrentlig like dype hjulspor og nesten lik gatedybde, som påpeker en av gatenes likheter, spesielt deres fysiske spor.

Det neste fysiske sporet gatene deler, er festepunktene i gatene, som indikerer en regelmessig bruk av dyr for å frakte varer gjennom, og inn til byen. Studie av deres plassering viser at de er til stede i noen av de mest travle og integrerte gatene, og de er foran hus, butikker og annet

i både Via Stabiana og Via di Nocera (Weiss 2010: 369, 371). Siden de er langs begge gatene, kunne pakkdyr bli festet fast i fortauskanten i løpet av dagen, dersom store kjøretøy var forbudt. Det er fordi de store kjøretøyene er antatt å ha vanskeligheter med å styre unna ting som er i veien, eller opptar plass i veien. Trafikkreglene gjorde bevegelsen gjennom gaten enklere for begge parter da den skilte trafikken i to deler, mellom transporttrafikk og fotgjengere (Poehler 2017: 236; Hartnett 2017a: 38). Butikker tok stor plass i gaterommet, og dersom det var forbud mot vogner på dagen var det bedre plass til fotgjengere og trafikk til butikkene. Selv om store kjøretøy kanskje var forbudt på dagtid kunne de i stedet laste små vogner og bærere, og dermed frakte det videre, som jeg forteller om i neste avsnitt (Betello 2018: 76).

Det finnes flere former trafikk og bevegelse i Pompeii som nødvendigvis ikke har etterlatt seg synlige spor i selve gatene. Det kunne bli brukt en type bærestol for å frakte mennesker av overklassen gjennom byen (Poehler 2017: 105). Ved frakt av varer og lignende til butikker, boliger, lager etc. så kunne man bruke mennesker som bærere. Dette blir illustrert på en terrakotta-plakett ved VII.iv.16, hvor to bærere frakter en stor amfora mellom seg på en bjelke (Figur 28)(Poehler og Crowther 2018: 254). Det er likevel synlig i det arkeologiske materialet, i form av avbildninger og antikke tekster, men ikke synlig på samme måte som hjulspordybde og festepunkt.

Til slutt vil jeg nevne graffiti og *dipinti* langs gatene, som indikerer en jevn bevegelse av fotgjengere i området. Graffiti og *dipinti* går under begrepet “messages” som Laurence bruker om inskripsjoner. Man kan anta at de som stod bak meldingene ville at de skulle bli sett. Laurence bruker disse meldingene langs gatene på relativt lik måte som teorien hans om døråpninger, for å produsere en modell av bevegelsen langs de enkelte gatene. Ved å kartlegge forekomsten av inskripsjoner er det mulig å analysere fordelingen av dem gjennom byen. Ifølge Laurence sine modeller, er det flere slike meldinger langs Via Stabiana enn Via di Nocera (Hartnett 2017a: 213, 218; Laurence 1995: 72). De ville vært interessant å se om det er en ujevn fordeling av graffiti og *dipinti*, da de er av forskjellige karakterer. *Dipinti* er store og kan tydelig sees av forbipasserende og den allmenne bevegelsen langs en gate, mens graffiti er mindre, og dermed mindre synlige fra gaten. Fotgjengere måtte kanskje stoppe helt opp for å lese dem, som kanskje ville påvirket trafikkflyten. Inskripsjonene langs gatene tyder dermed kanskje på en generell bevegelse, mens dørene døråpningene indikerer gjentakende

sosial interaksjon, som naturlig skjedde i og utenfor butikker og spise- og serveringssteder, som beveger seg mot mitt neste punkt.

8.3.4 Spise- og serveringssteder

Bruksområdene innenfor *insulae* i Via di Nocera og Via Stabiana er utnyttet noe annerledes, forklart i kapittel 2.2. For å ha plass til hager, vinproduksjon og det som hører med, trengte man større plass. I Via di Nocera er det færre kommersielle bygg, og heller steder av større areal for produksjon og åpne områder med hager, i tillegg til hage-restauranter. Dermed faller kanskje de mange spise- og serveringsstedene og butikkene, som man ser i Via Stabiana, bort fra *insulae* her. Dette er med på å forklare hvorfor det er færre dører ut mot gaten.

Via Stabiana har et klart flertall av spise- og serveringssteder av typen *caupona*, *popina*, *taberna* i forhold til Via di Nocera. Via di Nocera har i stedet et flertall av spisesteder som er koblet til hager og hus, med *triclinia*. Begge går under kategorien spise- og serveringssted i min oppgave, men de er ofte adskilt i litteraturen. Det er mye snakk om barer i Pompeii og hvordan de er spredt omkring byen, særlig langs hovedgatene. Dersom man ikke regner hagerestauranter/*triclinia* i Via di Nocera, så vil gaten skille seg ut i en analyse av serveringssteder i Pompeii. I flere av kildene jeg har brukt fikk jeg inntrykk av at Via di Nocera ikke hadde særlig spise- og serveringssteder i det hele tatt, noe som egentlig ikke stemmer.

Plasseringen av spise- og serveringssteder og vertshus nær byportene og travle gater var gunstig da trafikken ville sakke ned, eller stoppe helt opp. Butikkeiere ville dermed tjene på å tilby en rekke kommersielle aktiviteter til ventende førere og reisende (Newsome 2011: 30). Via Stabiana har et høyt nummer av disse spisestedene, med inngang direkte fra gaten, L-formede serveringsbenker som kunne servere forbigående på fortuet, samt kunder i butikkene. Det var mulighet for at reisende kunne stoppe og få noe kjapt å spise og drikke, før de skulle videre. En rekke dagligdagse aktiviteter i den romerske verden skjedde utenfor huset, og en av disse aktivitetene var spising. De mindre velstående i Pompeii hadde dårlige forhold å lage mat i, så det var nødvendig for mange å besøke de ulike spise- og serveringsstedene (Viitanen et al. 2013: 61). Det har sannsynligvis vært en strøm av kunder inn og ut langs disse stedene, definert av en noe kortvarig og forbigående aktivitet. Via Stabiana bærer dermed særlig preg av kommersiell aktivitet, og med et godt tilrettelagt

gaterom med brede fortau og overgangssteiner for fotgjengere. Steder av kommersiell virksomhet brakte med seg kommersiell og sosial utveksling.

Hvorfor er det så mange slike spise- og serveringssteder i Via Stabiana og ikke i Via di Nocera? Poehler sine studier om døråpninger langs gatene kan vise at det er tilstedeværelsen av fotgjengere som avgjorde spise- og serveringsvirksomheten i området, fremfor tilstedeværelsen av transporttrafikk. Det blitt argumentert for at mangelen på fotgjengere i Via di Nocera har resultert i at det kun er en bar der, men jeg mener dette også handler om begrepsdefinisjoner. (Betello 2018: 229, 279; Poehler 2009: 290; Beard 2008: 60). Barer, som går under det jeg refererer til som spise- og serveringssted, blir brukt med for stor betydning. Et resultat av lite fotgjengere har ikke alene bidratt til at det kun er én bar i gaten (II.viii.3), som blant annet også Ellis har skrevet i sin undersøkelse av barer i Pompeii (Ellis 2004).

Det er andre typer spise- og serveringssteder i Via di Nocera, som ble holdt i et av de mange rommene med *triclinia*, så gaten har nok i stedet tiltrukket seg mennesker som søkte noe annet enn 'barene' som Via Stabiana tilbyr. *Triclinia* er ofte mer adskilt fra gaten, da skikken er mer privat enn de mindre spise- og serveringsstedene man ser i Via Stabiana. Det er mulig det er få hagerestauranter/ ute-*triclinia* langs Via Stabiana på grunn av plassmangel, og at det er mye støy omkring.

Siden *triclinia* kunne leies ut og bli brukt i private selskap, var det sannsynligvis mindre tilgjengelig for underklassen, så flere av spise- og serveringsstedene langs Via di Nocera har av den grunn vært noe segregerte. Det kan se ut som det skjedde en mer 'eksklusiv' og privat aktivitet bak de lukkede dørene. Disse spisestedene, sammen med gatens nære plassering til palaestra og amfiteateret, kan ha tiltrukket seg gjester som har vært på forestillinger og konkurranser og vil fortsette kvelden. Det finnes flere store villaer opp mot Via dell'Abbondanza, og underholdningskomplekset *Praedia Julia Felix*, som er rettet mot et publikum fra overklassen, som tilbøy spisested til leie, leiligheter, bad og mer (Hartnett 2017a: 203; Parslow 2007: 218). Hvis det var slik at kjøretøy fulgte trafikkreglene fra Roma, så ville strømmen av publikummet ut fra palaestra og amfiteateret til Via di Nocera være delvis beskyttet fra denne trafikken, hvert fall frem til Porta Nocera, hvor fotgjengerfeltet stopper, eller dersom de unngikk å krysse gaten fra østsiden til vestsiden. Middagsselskap ble kanskje ikke ferdig før etter det var blitt mørkt, og kjøretøy var tillatt i gatene fra den tiende timen, ifølge *Tabula Heracleensis*.

Det er usikkert hvor mye bevegelse i gatene disse hage-restaurantene ville gi, men en faktor som ville påvirket trafikken til disse, er årstiden. Den romerske dagen og natten var delt

opp i 12 timer hver, med ulik lengde ut ifra hvilken tid på året det var. Gjennom vintermånedene kunne en time vare så lite som 44 minutter, og på sommeren kunne den vare opp til 76 minutter. Dermed kunne dagene om sommeren vare i 15 moderne timer, mot 9 moderne timer på vinteren. Dette har nok påvirket aktiviteten innenfor *insulae*, og hvordan ulike rom ble brukt i de ulike årstidene. Det kan dermed tenkes at det var mindre trafikk til hagene og ute-*triclinia* i Via di Nocera på vinteren, da det i tillegg var for kaldt til å bruke ute-*triclinia* (Griffiths 2018: 2-3). Sammenlignet med hvordan årstiden påvirket trafikken i Via Stabiana, så var det kanskje ikke like mye forandring, da de fleste rommene som er tilknyttet gaten var innendørs. I underholdningsbygningene ved Via Stabiana ble kanskje arrangementene holdt som vanlig på vinteren, mens arrangementene i underholdningsbygningene ved Via di Nocera ble holdt sjeldnere (Tuck 2008: 124).

Wallace-Hadrill skriver at serveringssteder (barer), som *popina* og *caupona*, var tilsynelatende i nærheten av plasser hvor prostitusjon var vanlig. Disse stedene var relatert til et 'sømløst' miljø i byen, som gjaldt de fleste menneskene som ikke var i middel- og overklassen, deriblant gladiatører, prostituerte, folk i dårlig tilstand, skuespillere, og lignende. Ifølge denne argumentasjonen så ville områder uten disse barene være av 'finere' karakter. Wallace-Hadrill undersøkte vest-enden av strekningen til Via dell'Abbondanza der han har kun identifisert én slik bar, og mener selv at grunnen er relatert til de offentlige bygningene som er direkte linket til gaten (Wallace-Hadrill 1995: 47-50, 53). Laurence (1994) har også omtalt gater med barer *taberna* eller *popina* som 'avvikende', eller utenom hva som er standard. Ifølge denne tolkningen ville over halvparten av byen gater tilhørt områder med avvikende aktiviteter, noe DeFelice mener er usannsynlig. Denne teorien, og resultatene, trenger en ny vurdering og gjennomgang av kriteriene som blir brukt for å definere avvikende aktivitet (DeFelice 2007: 480).

Wallace-Hadrill kommenterer altså gatens moralske karakter på grunn av antallet barer den har. Han mener det er en mulighet for at barer ble ekskludert fra enkelte områder etter ønske av *aedilene* for å distansere seg fra den lavere klassen. Hartnett nevner også denne diskusjonen, og kaller det 'moral zoning', som betegner en sosial segregering som overklassen i Pompeii stod bak. Overklassen ønsket trolig å skille det offentlige livet fra steder assosiert med en lavere standard, og en måte å gjøre dette på er som nevnt å ekskludere barer i området (Wallace-Hadrill 1995: 45, 50; Hartnett 2017b: 7). Det er allerede tegn etter ulike former for segregering i byen, og i antikke tekster. Inngangene til teateret i Via Stabiana

har blant annet segregerte innganger for publikum. Det er mulig det var en segregering av fotgjengertrafikk i Via di Nocera, men på ulike tidspunkt. Aktivitetene som foregikk på ettermiddagen i dette området var mer forbeholdt middelklassen, med sine private selskap på *triclinia*. På nattetid var det derimot mer folksomt, da det var åpent for transporttrafikk og lignende.

Årsaken til antall spisesteder og butikker i begge gatene kan være forskjellig. Via Stabiana hadde en mengde kommersielle virksomheter på grunn av en trafikk på grunn av beliggenheten til gaten, og hvor nærme bysenteret den ligger. Via di Nocera hadde mindre kommersielle virksomheter, men det er ikke nødvendigvis kun på grunn av mindre trafikk og bevegelse. Vi ser at dette området er preget av større åpne områder med *horti*-kultur.

Kapittel 9. Avslutning

I denne oppgaven har jeg undersøkt to gater i Pompeii med intensjon om å forklare de likheter og forskjeller det er mellom dem på et makronivå, og årsaken, der det lar seg gjøre. Jeg har studert aktivitet og bevegelse i gatene, og hvordan det kan spores, gjennom en undersøkelse av det fysiske materialet. Dette inkluderer hjulspordybde, festepunkt, overgangssteiner og fortau. Det fysiske materialet er som sagt det som er mest tilgjengelig i Pompeii, men en viktig del av studiet av gaterommet i Pompeii er bruken av de teoriene og metodene som kan gi oss et større overblikk og forståelse av bevegelsene i byen.

9.1 Konklusjon

Jeg begynner med min supplerende problemstilling, som er som følger: *Hva slags bevegelse var i de ulike gatene, og hva sier det om gatenes karakter?*

Begge gatene er brede, har dype hjulspor, slitasje på fortauskanter etter kjøretøy, ramper o.l. Dette viser til et høyt nivå av transporttrafikk, som er en likhet gatene deler. Videre ser vi i større grad spor etter fotgjengertrafikk i Via Stabiana, enn i Via di Nocera. Via Stabiana har brede fortau som passerer gjennom Porta Stabia, og overgangssteiner langs hele gatens strekning. Siden Via Stabiana var en viktig hovedåre innenfor byen så er det innlysende at gaten også bærer karakter av en slik bevegelse. Fotgjengertrafikken i Via di Nocera er mindre tydelig i det fysiske materialet, med smale fortau og manglende overgangssteiner. Jeg har diskutert betydningen av overgangssteiner i gatene i kapittel 8.3.2, og hvordan disse ikke nødvendigvis kan brukes som en direkte indikator på fotgjengertrafikk, eller tilrettelegging for det. En undersøkelse av hvordan bevegelse det sannsynligvis var i Via di Nocera har av den grunn vært noe vanskeligere. Via di Nocera viser en mindre mottakelig karakter av fotgjengertrafikk, som er det som kanskje skiller gatene mest.

Dette fører meg videre til besvarelsen av min hypotese: *Via di Nocera har sett mindre bevegelse enn Via Stabiana på grunn av de få kommersielle virksomhetene som finnes langs denne gaten.*

Via di Nocera har sannsynligvis hatt en høyere aktivitet av kjørende og transport-trafikk, fremfor fotgjengere og kunder til ulike butikker, slik det var langs Via Stabiana. Det virker som om Via di Nocera i hovedsak hadde en gjennomgående trafikk, hvor veien ble brukt som

formål å reise fra et punkt til et annet. Sidegatene mot øst langs Via di Nocera fungerte som døråpninger i perioder med mye aktivitet grunnet underholdningsbygningene, med mulighet for stenging. Muligheten for å sperre av portalene fra Via di Nocera kan ha forenklet for den transport- og gjennomgangstrafikken i gaten, da man unngår forstyrrelser fra bevegelse til og fra sidegatene. Det kan sammenlignes med hvordan en moderne motorvei fungerer, med kontrollerte av- og påkjøringer for å unngå trafikkorker. Via di Nocera har på lik linje som Via Stabiana en høy gatedybde, men dette gjelder i grunn kun dersom man beveger seg til fots langs Via di Nocera. Via di Nocera kan gjøres mindre integrert i gatenettverket ved å sperre av sidegatene, men gaten ville likevel ha et høyt nivå av trafikk. Fraværet av spise- og serveringssteder av den raske typen i Via di Nocera har kanskje også hjulpet med å holde en flytende trafikk, da det var færre hindringer for sjåfører, som fotgjengere og varer ut mot gaten.

I studiet av dørinnganger i Pompeii så vil ikke disse sidegatene bli inkludert, men det vil flere av dørinngangene som går til samme underholdningskompleks i Via Stabiana gjøre. Via di Nocera har sannsynligvis sett en stor mengde bevegelse gjennom portalene, men denne bevegelsen kan til en viss grad ha blitt oversett, siden de ikke er iberegnet slike studier, og dermed kanskje mister koblingen Via di Nocera hadde til underholdningskomplekset. Jeg mener ikke nødvendigvis at de bør regnes som dørinnganger, men dersom man vil undersøke ulike aspekter ved gaterommet, som bevegelse, så er det viktig å ta et steg tilbake og se forbi tallene og figurene som enkelte statistiske undersøkelser gir.

Siste punkt er forskjellen i mengde trafikk i gatene gjennom året. Det er interessant å undersøke hvordan årstidene ville endret bevegelsen i gatene, særlig i Via di Nocera. Som vi vet er det ingen overgangssteiner her, men dette ville vært et overkommelig hinder om sommeren, med lite regn i gatene. Vår og sommer er også årstidene hvor man ville besøkt *utetriclinia*, da spill og festivaler foregikk i palaestra og amfiteateret, begge under åpen himmel. Fotgjengertrafikk i Via di Nocera var nok svært annerledes på vinteren, med regn og et kaldere klima som ikke var egnet til å oppholde seg på et av de mange *utetriclinia*. Spise- og serveringsstedene under åpen himmel hadde dermed mindre besøkende, og sammen med færre spill og festivaler palaestra og amfiteateret, var det nok betraktelig mindre fotgjengere langs gaten.

Jeg mener hypotesen min har blitt motbevist, og at det er flere årsaker som ligger til grunn for gatens ulike karakter, enn at det er så enkelt som at Via di Nocera hadde mindre bevegelse

langs gaten på grunn av få kommersielle virksomheter. Flere av disse går jeg gjennom i kapittel 8.3.3.

Til slutt vil jeg besvare min hovedproblemstilling, som er: *Hvilke likheter og forskjeller er det mellom Via Stabiana fra Porta Stabia til Via dell'Abbondanza, respektive Via di Nocera fra Porta Nocera til Via dell'Abbondanza?*

Likhetene på et makronivå, som jeg først nevner i kapittel 1.3, er deres integrerte plassering i byen/gatenettet, de er gjennomgående gater som kommer inn i byen via hver sin byport på sørsiden, har tilkobling til hvert sitt underholdningsdistrikt, møter den samme hovedgaten som går gjennom byen mellom øst og vest, og herfra følger veiaksen videre til hver sin byport på nordsiden av byen. Til tross for en rekke likheter, er det flere ting som gjør dem ulike, særlig på et makronivå. Ulikhetene dreier seg blant annet om bebyggelsen, antall dører ut mot gaten, og strukturer langs gatene. Formen på gatene er ikke tilfeldig, og er tilpasset deres behov. Nå vil jeg bruke den tematiske oppdelingen av analysen min for å besvare problemstillingen min.

Underholdningsdistrikt

Via Stabiana har en direkte tilkobling til flere av underholdningsbygningene som ligger ved sørvest-delen av gaten. Via di Nocera har en indirekte kobling til underholdningsbygningene i sørøst-delen av byen. Begge gatene fører til hvert sitt underholdningsdistrikt, enten gjennom en direkte eller indirekte passasje, med tilrettelegginger for trafikken og bevegelsen forårsaket av arrangementene som ble holdt der.

Gatens arkitektur

Begge gatene er konstruert for å ta imot transporttrafikk og fotgjengere, med steinbelegning i gatene og fortau på begge sider. Via Stabiana og Via di Nocera har også et dreneringssystem for vann og avfall som ville havnet i gatene. Ulikhetene kommer frem når man undersøker arkitekturen på et nærmere hold. Til tross for likheter, finnes det ulikheter i hvordan bevegelse, trafikk, og vannavfall ble håndtert. Flere av disse ulikhetene tar jeg opp i den supplerende problemstillingen min, som mangel på overgangssteiner i Via di Nocera, samt det smale fortauet i denne gaten. Via Stabiana sin arkitektur illustrerer en gate som tar imot trafikk og bevegelse på en 'innbydende' måte, om det kan sies, med sine brede fortau og gate. Porta Stabia skiller mellom den kjørende og gående trafikken også, som er til fordel for begge

bevegelsene. Porta Nocera har ikke et indre fortau, og all trafikk som passerte gjennom her skjedde dermed på ett plan.

Trafikk og bevegelse

Likheter og ulikheter mellom gatene innenfor temaet om trafikk og bevegelse blir også delvis forklart i besvarelsen av min supplerende problemstilling. Begge gatene har hatt en høy andel bevegelse og trafikk, men det kan vise seg at det skjedde til ulike tidspunkt, til ulike formål, og i ulike perioder, som kan gjenspeiles videre i deres ulike karakter. Gatenes karakter har trolig også blitt påvirket av topografi, drenering, og arealutnyttelse innenfor *insulae*.

Dype hjulspor er å se langs begge gatene, som påviser en viss mengde vogntrafikk, og festepunktene viser trolig til en generell bruk av dyr som fraktmiddel av varer og lignende langs gatene. Dørinnganger og inskripsjoner langs gatene kan

Spise- og serveringssteder

Det var mulig å spise og drikke langs Via Stabiana og Via di Nocera, men det som er ulikt i gatene er serveringen. Jeg har forklart forskjellen mellom spise- og serveringsstedene i hver gate, og analysen min viser at det ikke er mangel på spisesteder i noen av gatene. Det blir nevnt av flere at de er fraværende i Via di Nocera, men de har i stedet spisesteder i hager, som er mer brukt av overklassen. Det er færre spise- og serveringssteder i Via di Nocera, men det har igjen relasjon til det ulike arealbruket innenfor *insulae*. Det er flere hager for dyrking her, mens i Via Stabiana er det mindre åpne områder. Det er heller flere store *domus*, men de ligger bakenfor de mange kommersielle virksomhetene langs gaten.

På lik linje som spise- og serveringssteder, så trekker butikker seg naturlig mot steder med mer aktivitet. Vi ser betydelig antall av butikker i Via Stabiana, men de er ikke like synlige i Via di Nocera. Palaestra og amfiteateret har tiltrukket seg mye fotgjengere, men grunnen til at vi ikke ser like mye butikker i Via di Nocera er trolig på grunn av at de i stedet viser seg som ikke-permanente strukturer. Boder med salg og servering kunne bli satt opp i det store åpne uteområdet i forbindelse med festivaler og arrangement her, og dermed flytte deler av den kommersielle aktiviteten fra Via di Nocera, til det nærliggende underholdningsområdet.

9.2 Avsluttende tanker

Hensikten med oppgaven min har vært å undersøke og forstå gatene i Pompeii gjennom et større perspektiv. På veien til en slik forståelse har jeg lagt merke til hvor lett det er å dra generelle konklusjoner ut ifra mønstre man ser på et kart, eller modeller basert på statistiske undersøkelser. Jeg har opplevd hvor lett det er å bli slukt av tall, og dermed forstått hvor viktig det er å være kritisk til resultater som enkelte undersøkelser gir. De er gode hjelpemidler i en analyse som min, dersom man har forståelse for deres begrensninger.

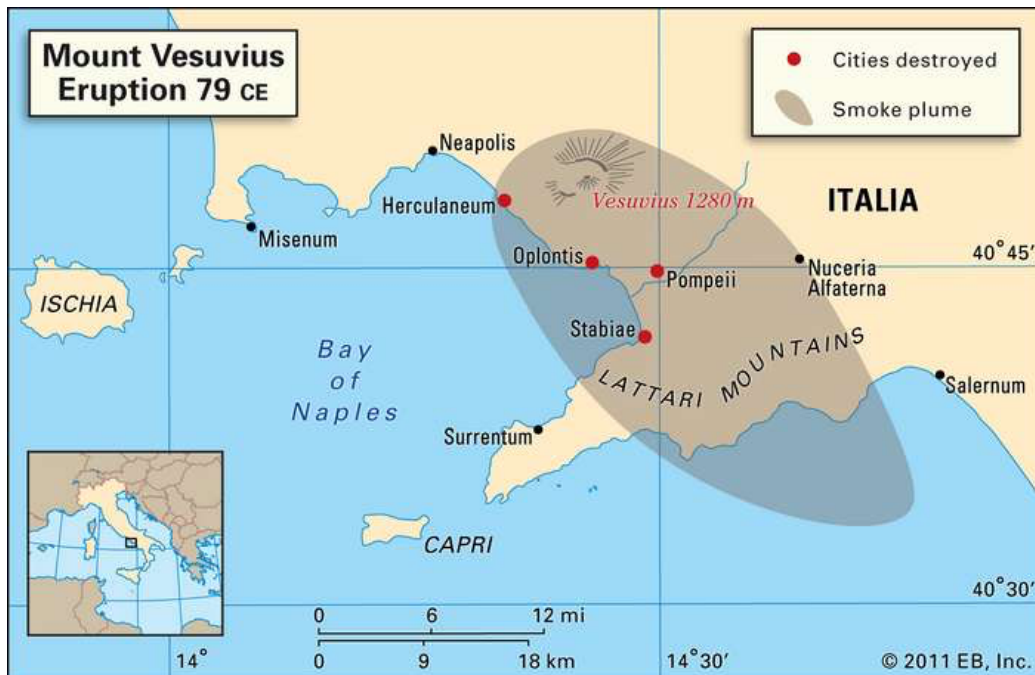
Dersom jeg skulle fortsatt arbeidet om Pompeii, ville jeg fulgt opp med en undersøkelse av transporttrafikken i byen, og hvordan det påvirket bevegelsen i gatene. Transporttrafikk var nødvendig for bad, de offentlige bygningene, arrangement, privat, produksjon, verksted, o.l., og kan sannsynligvis sette de ulike gatenes rolle i et større perspektiv.

Figurliste

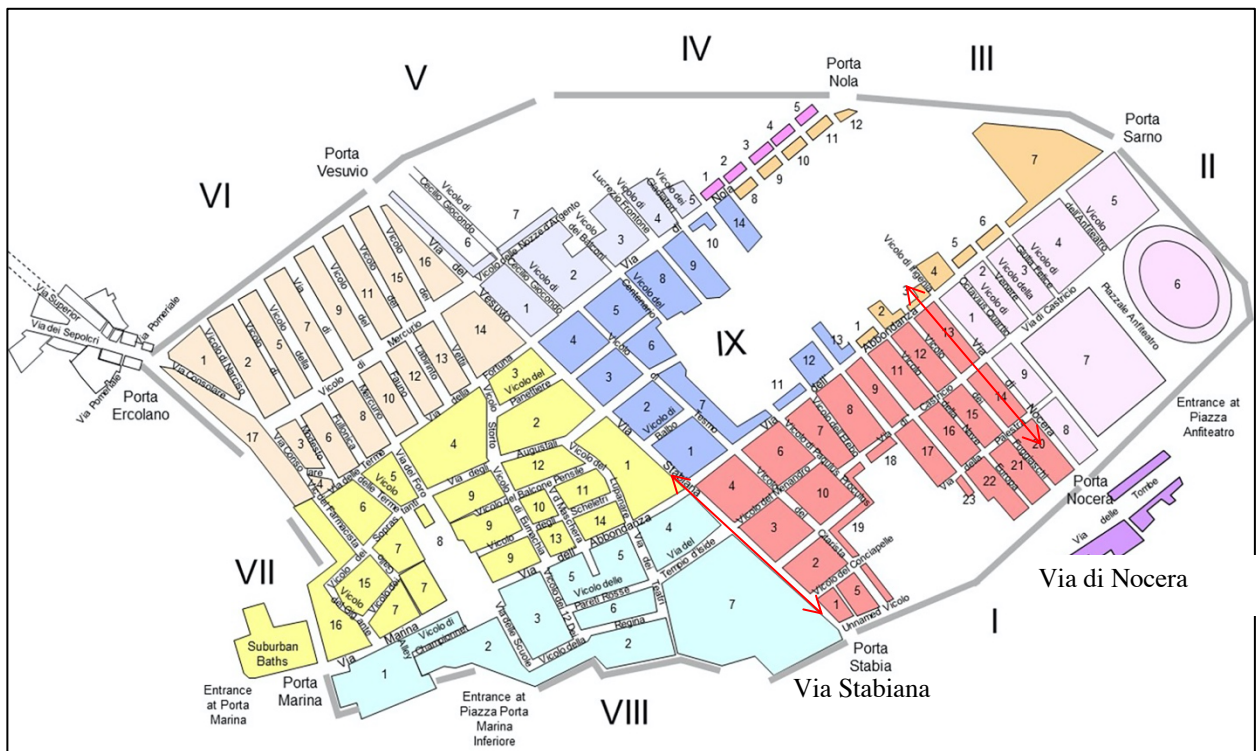
Figur 1: Områdene berørt av vulkanutbruddet av Vesuvius i 79 e.kr. (https://www.britannica.com/place/Pompeii#/media/1/469420/158167)	73
Figur 2: Kart over Pompeii med gatenavn og markering av Via Stabiana og Via di Nocera (PompeiiInPictures.com)	73
Figur 3: Den urbane utviklingen av Pompeii (Poehler 2009: 402)	74
Figur 4: Illustrasjon av de ulike utgravningsperiodene i Pompeii (Foss 2007: 30)	74
Figur 5: Gatedybde. Dybde 1 er hvit, dybde 2 er lysegrå, dybde 3 er mørkegrå, dybde 4 er sort (Poehler 2016: 176)	75
Figur 6: Hjulspordybde (Poehler 2017a: 9)	75
Figur 7: Overgangssteiner i Via Stabiana (Forfatter)	76
Figur 8: Hull i fortauskant (Forfatter)	76
Figur 9: Beskyttelsessteiner i Via Stabiana	76
Figur 10: Romersk husplan med terminologi av Vitruvius (Allison 2007: 270)	77
Figur 11: Døråpning til domus, I.iv.5 (Forfatter)	77
Figur 12: Dørringgang til kommersiell virksomhet med spor i dørterskel (Forfatter)	78
Figur 13: Opprøret i amfiteateret i 59. e.kr. (https://www.museoarcheologicoNapoli.it/en/room-and-sections-of-the-exhibition/frescoes/)	78
Figur 14: Serveringsbenk med innlagt dolia (Forfatter)	79
Figur 15: Triclinium, House of the Ephebus (Forfatter)	79
Figur 17: Insula I.iv (Müller-Trollius 1993)	80
Figur 16: Insula I.i, I.ii, og I.iii (Müller-Trollius 1993)	80
Figur 19: Insula VIII.iv (Müller-Trollius 1993)	81
Figur 18: Insula VIII.vii (Müller-Trollius 1993)	81
Figur 21: Insula II.i (Müller-Trollius 1993)	82
Figur 20: Insula II.viii og II.ix (Müller-Trollius 1993)	82
Figur 23: Insula I.xiii (Müller-Trollius 1993)	83
Figur 22: Insula I.xx og I.xiv (Müller-Trollius 1993)	83

Figur 24: Fontene på sørøst-hjørnet av I.xiii (Pompeiiinpictures.com).....	84
Figur 25: Inngangsportal til palaestra og amfiteateret (Pompeiiinpictures.com)	84
Figur 26: Vannkontrollmekanismer i gatene (Poehler 2009: 409)	85
Figur 27: Trafikksystemet i Pompeii (Kaiser 2011a: 178)	85
Figur 28: Bærere som transport av varer (Poehler og Crowther 2018: 254)	86

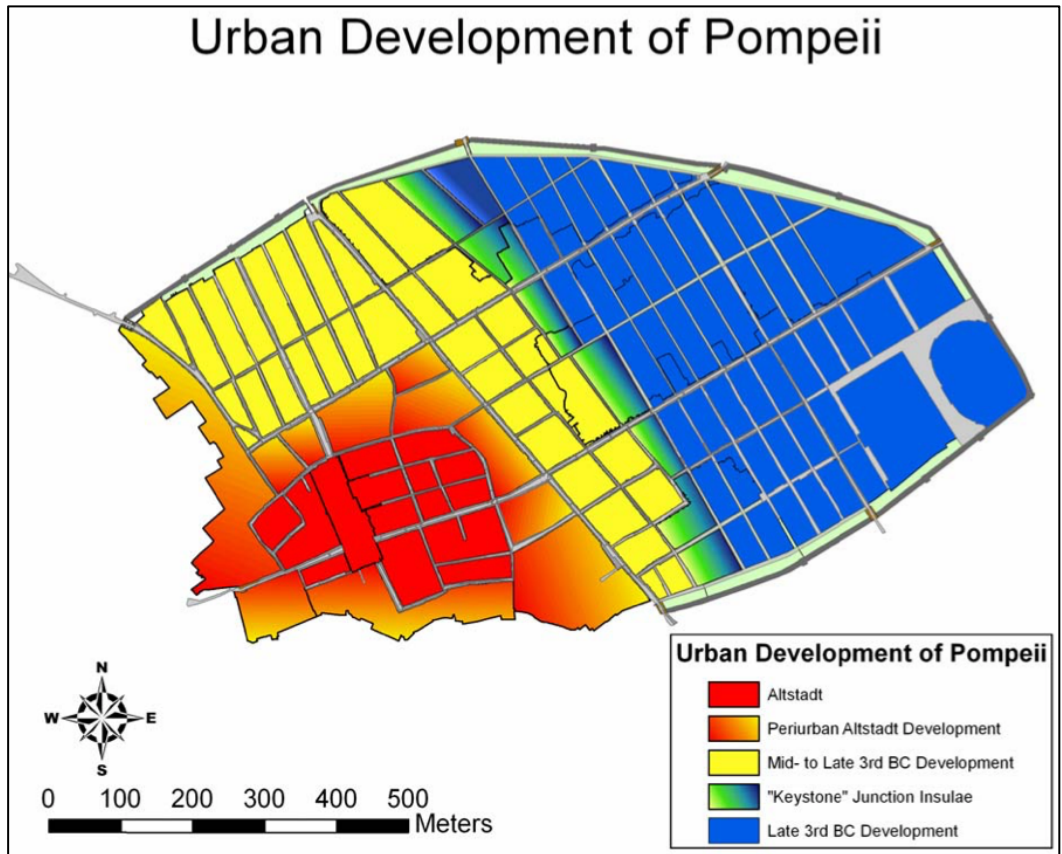
Bildevedlegg

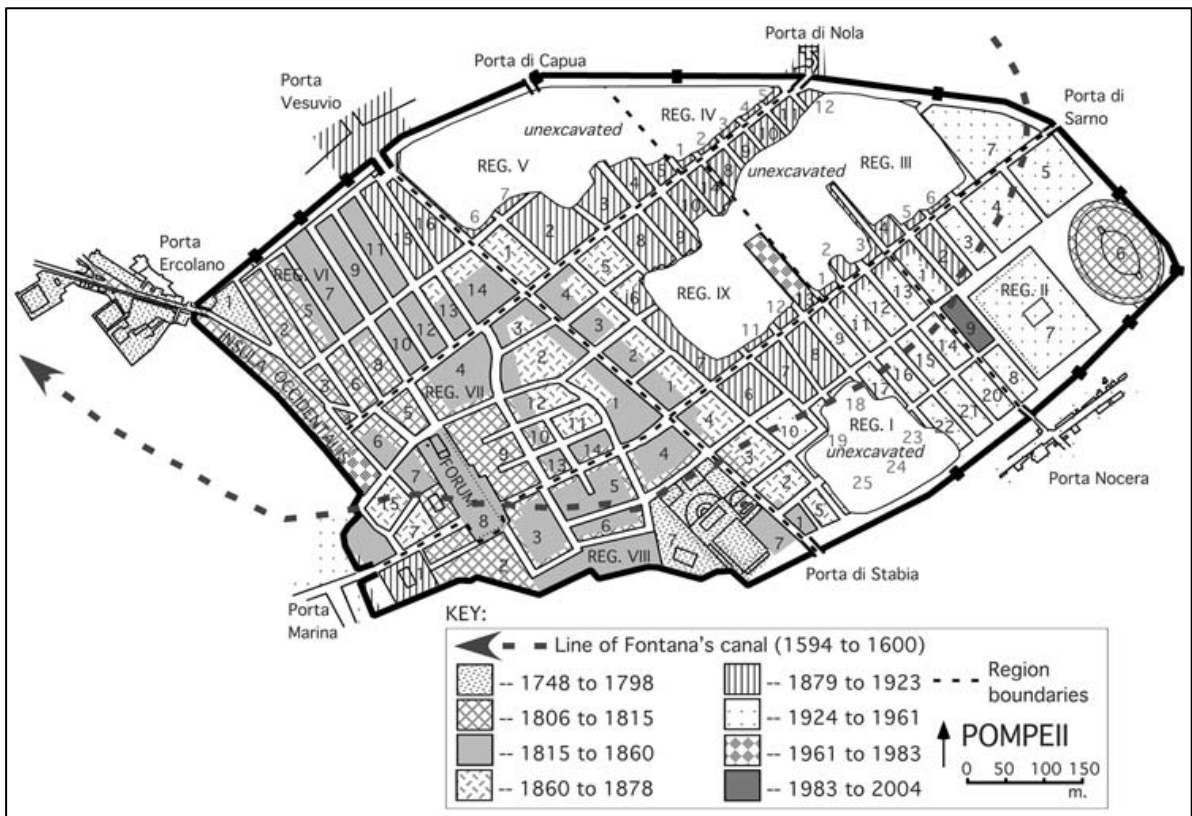
Figur 1: Områdene berørt av vulkanutbruddet av Vesuvius i 79 e.kr.
 (<https://www.britannica.com/place/Pompeii#/media/1/469420/158167>)

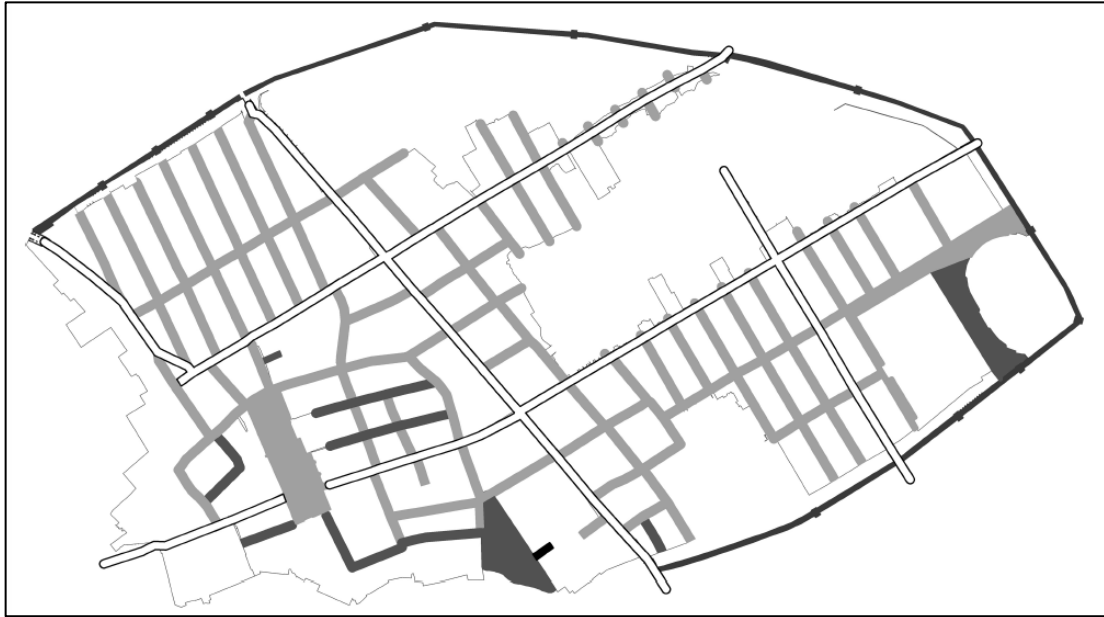
Figur 2: Kart over Pompeii med gatenavn og markering av Via Stabiana og Via di Nocera
 (PompeiiInPictures.com)

*Figur 3: Den urbane utviklingen av Pompeii
(Poehler 2009: 402)*

*Figur 4: Illustrasjon av de ulike utgravningsperiodene i Pompeii
(Foss 2007: 30)*

Figur 5: Gatedybde. Dybde 1 er hvit, dybde 2 er lysegrå, dybde 3 er mørkegrå, dybde 4 er sort (Poehler 2016: 176)

Figur 6: Hjulspordybde (Poehler 2017a: 9)

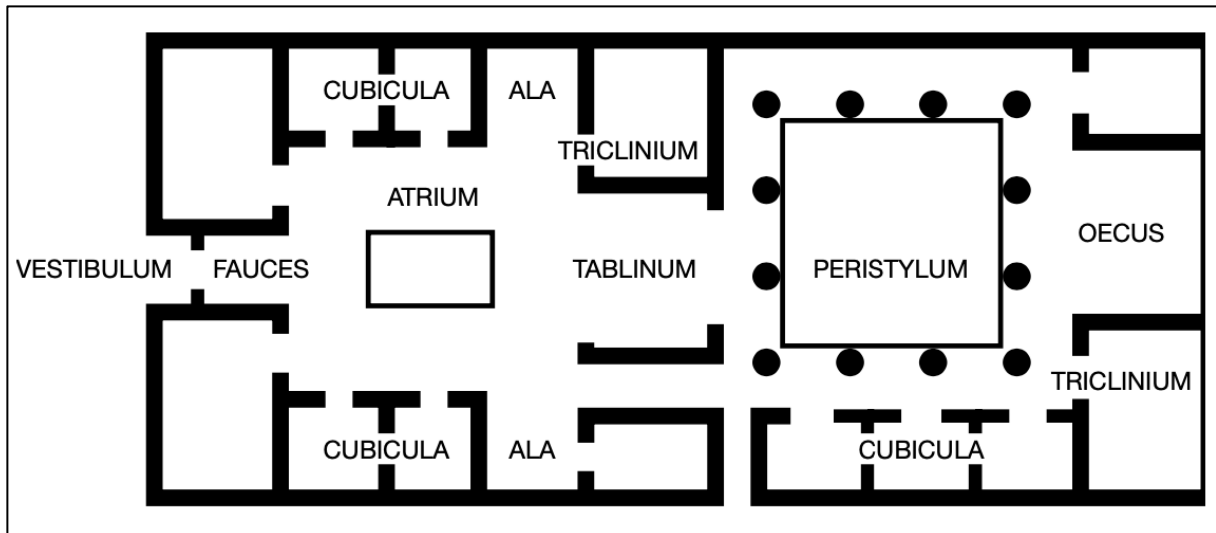
*Figur 7: Overgangssteiner i Via Stabiana
(Forfatter)*

*Figur 8: Hull i fortauskant
(Forfatter)*

Figur 9: Beskyttelsessteiner i Via Stabiana

*Figur 10: Romersk husplan med terminologi av Vitruvius
(Allison 2007: 270)*

*Figur 11: Døråpning til domus, I.iv.5
(Forfatter)*

*Figur 12: Dørinngang til kommersiell virksomhet med spor i dørterskel
(Forfatter)*

*Figur 13: Opprøret i amfiteateret i 59. e.kr.
(<https://www.museoarcheologiconapoli.it/en/room-and-sections-of-the-exhibition/frescoes/>)*

*Figur 14: Serveringsbenk med innlagt dolia
(Forfatter)*

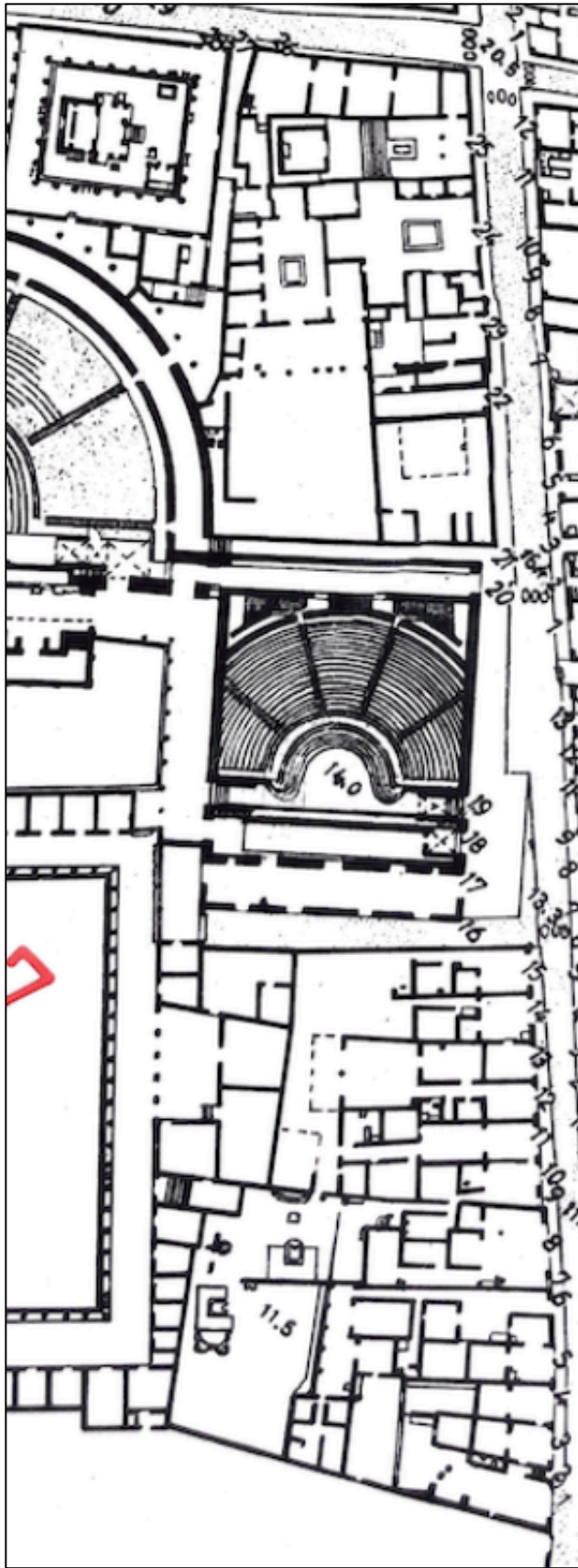
*Figur 15: Triclinium, House of the Epehebus
(Forfatter)*

*Figur 17: Insula I.i, I.ii, og I.iii
(Müller-Trollius 1993)*

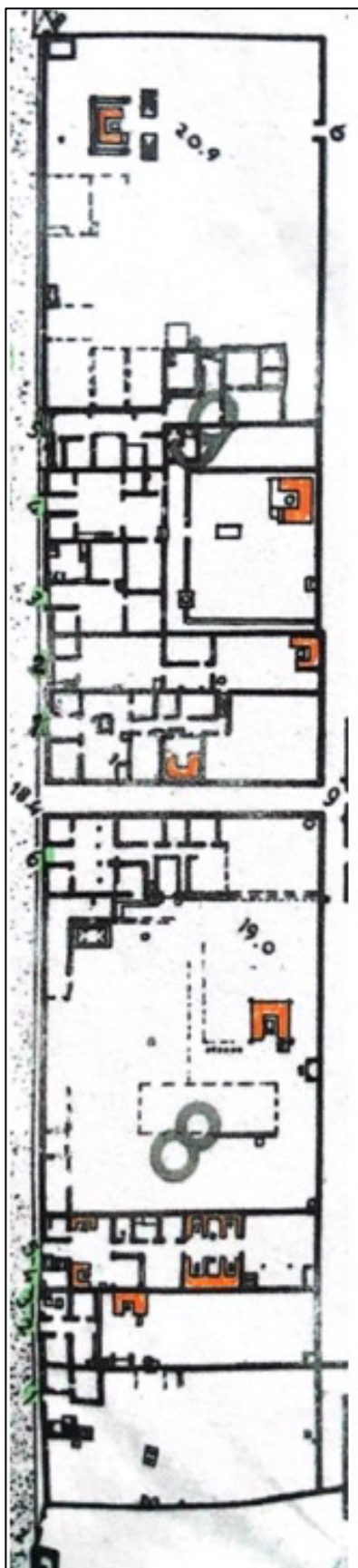
*Figur 16: Insula Liv
(Müller-Trollius 1993)*

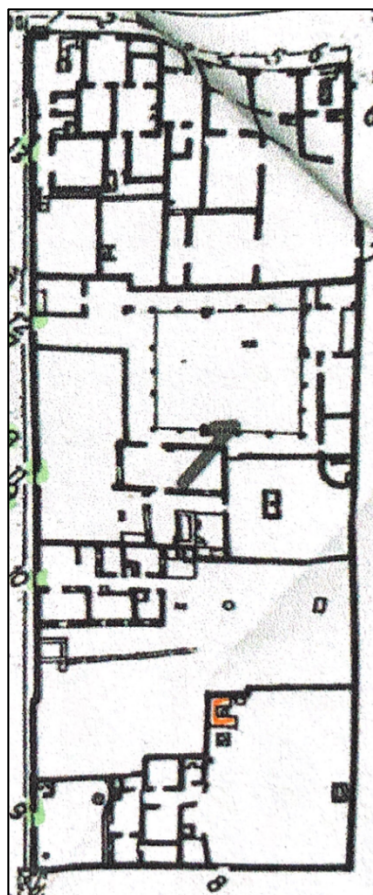
*Figur 19: Insula VIII.vii
(Müller-Trollius 1993)*

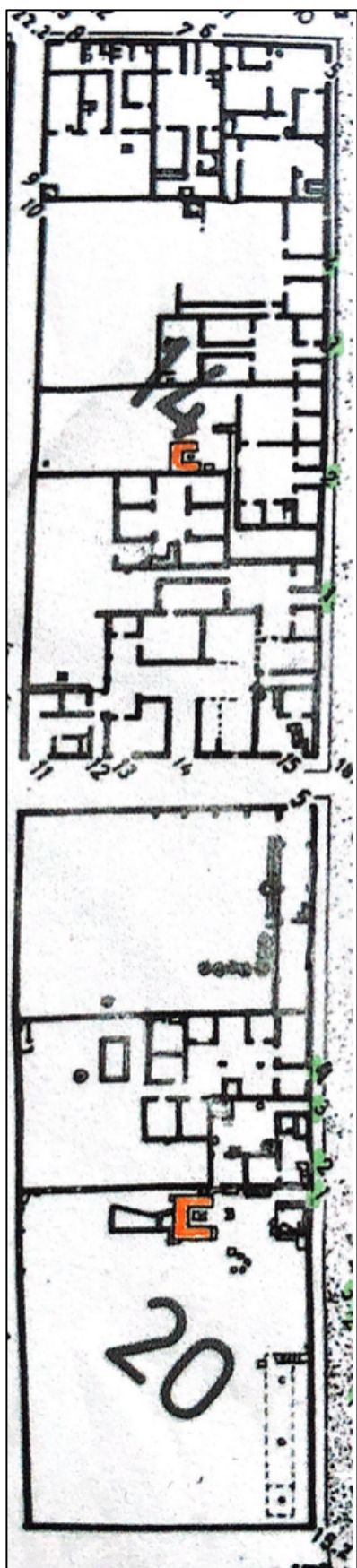
*Figur 18: Insula VIII.iv
(Müller-Trollius 1993)*

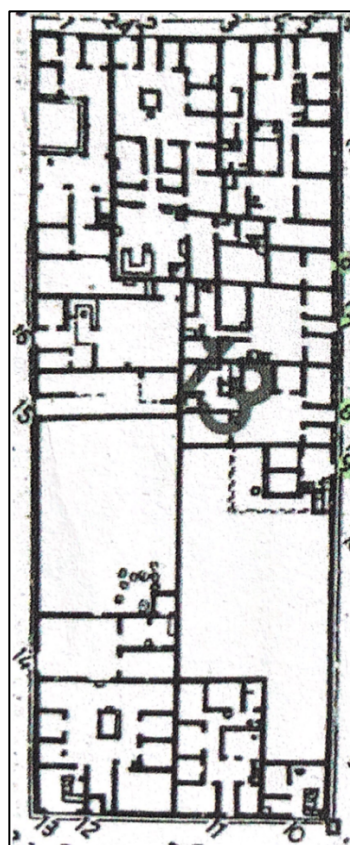
*Figur 20: Insula II.viii og II.ix
(Müller-Trollius 1993)*

*Figur 21: Insula II.i
(Müller-Trollius 1993)*

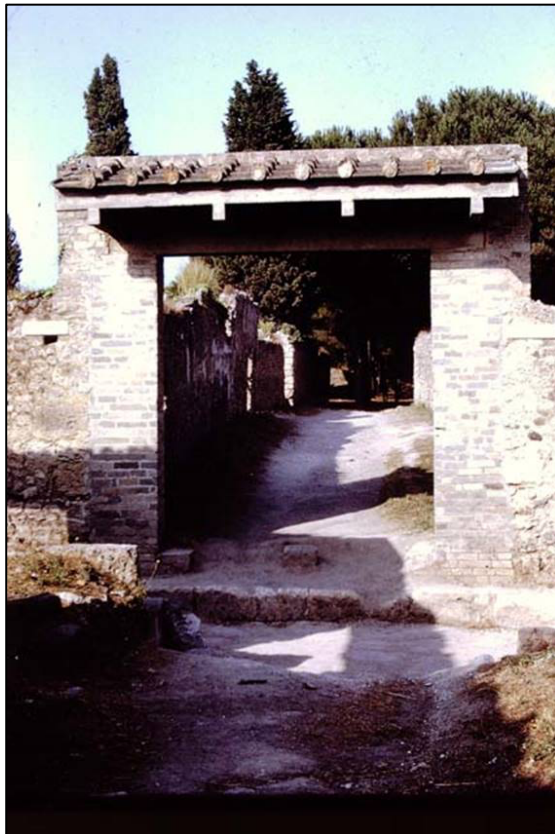
Figur 23: Insula I.xx og I.xiv
(Müller-Trollius 1993)

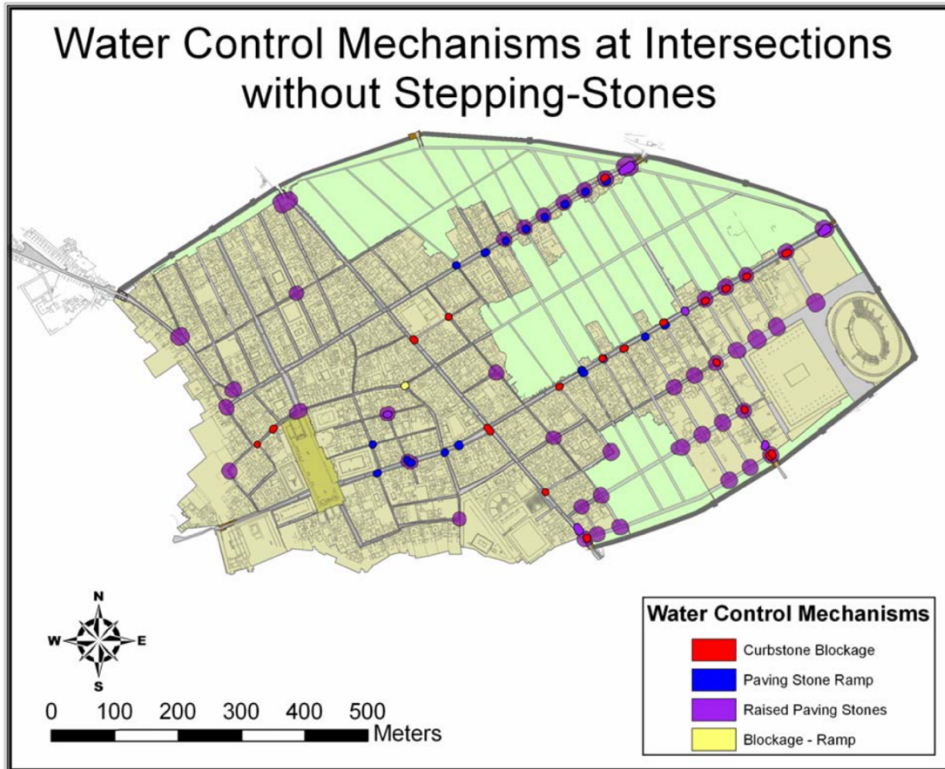
Figur 22: Insula I.xiii
(Müller-Trollius 1993)

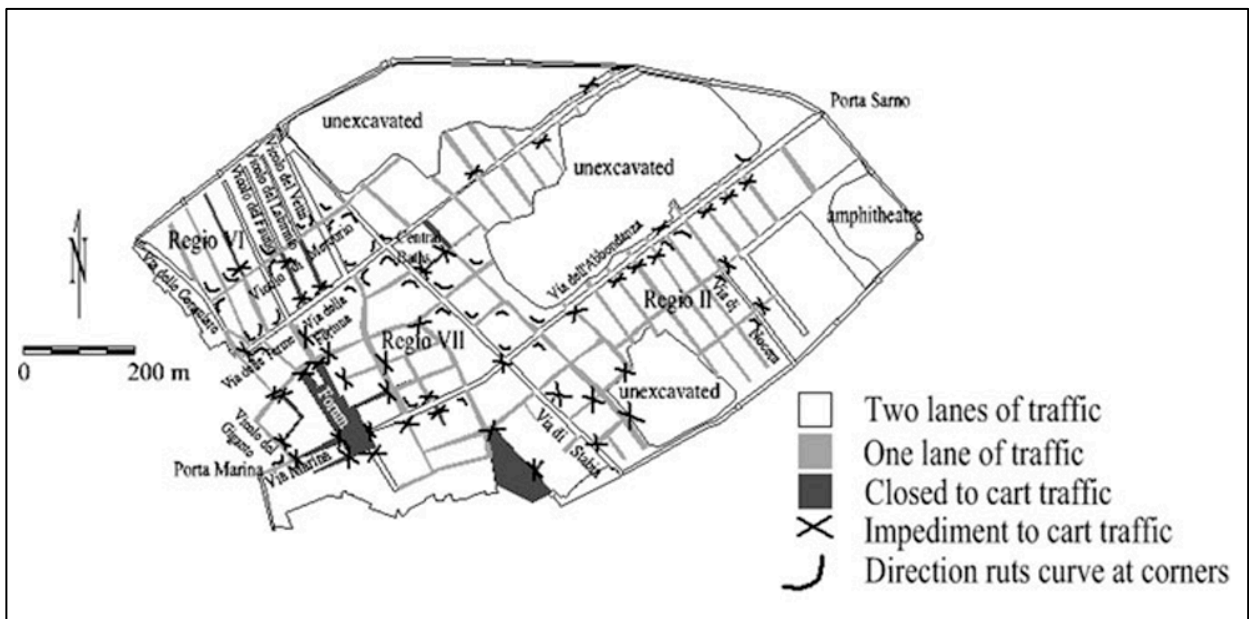
*Figur 24: Fontene på sørøst-hjørnet av I.xiii
(Pompeiiinpictures.com)*

*Figur 25: Inngangsportal til palaestra og amfiteateret
(Pompeiiinpictures.com)*

*Figur 26: Vannkontrollmekanismer i gatene
(Poehler 2009: 409)*

*Figur 27: Trafikksystemet i Pompeii
(Kaiser 2011a: 178)*

*Figur 28: Bærere som transport av varer
(Poehler og Crowther 2018: 254)*

Bibliografi

- Allison, P. M. (2007) Domestic spaces and activities. I Dobbins, J. J. og Foss, P. W. (red.) *The world of Pompeii*. Routledge, s. 269-278.
- Anter, K. F. og Weilguni, M. (2013) Public Space in Roman Pompeii. *Nordisk Arkitekturforskning*, 15 (3), s. 87-97.
- Beard, M. (2008) *Pompeii: The life of a Roman town*, Profile books.
- Berry, J. (2007) *The Complete Pompeii*, Thames & Hudson Ltd.
- Betello, M. (2018) *Management and Exploitation of Pedestrian Traffic in Pompeii*. State University of New York at Buffalo.
- Britannica, Encyclopædia *Area of Italy affected by the eruption of Mount Vesuvius in 79 CE* [Internett]. Encyclopædia Britannica. Tilgjengelig fra: <https://www.britannica.com/place/Pompeii#/media/1/469420/158167> [Hentet 17 oktober 2020].
- Coarelli, F. og Pesando, F. (2011) The urban development of NW Pompeii. The archaic period to the 3rd c. B.C. I Ellis, S. J. R. (red.) *The making of Pompeii. Studies in the history and urban development of an ancient town*. Roman Archaeology, s. 37-58.
- Cooley, A. E. og Cooley, M. G. L. (2001) *Pompeii. A Sourcebook*, Routledge.
- DeFelice, J. (2007) Inns and Taverns. I Dobbins, J. J. og Foss, P. W. (red.) *The World of Pompeii*. Routledge, s. 474-486.
- Descaudres, J. P. (2007) History and Historical Sources. I Dobbins, J. J. og Foss, P. W. (red.) *The World of Pompeii*. Routledge, s. 9-27.
- Dobbins, J. J. og Foss, P. W. (2007) *The World of Pompeii*, Routledge.
- Dunbabin, K. (1991) Triclinium and Stibadium. I Slater, W. J. (red.) *Dining in a Classical Context*. The University of Michigan Press, s. 121-148.
- Dunn, J. og Dunn, B. *PompeiiInPictures.com* [Internett]. Tilgjengelig fra: <https://pompeiiinpictures.com/pompeiiinpictures/pompeii.htm> [Hentet 15 mai 2021].

- Ellis, S. J. R. (2004) The distribution of bars at Pompeii: archaeological, spatial and viewshed analyses. *Roman Archaeology*, 17, s. 371-384.
- Ellis, S. J. R. og Devore, G. (2005) New Excavations at VIII.7.115, Pompeii: A brief synthesis of results from the 2005 season. *Fasti Online*, (48), s. 1-10.
- Ellis, S. J. R. og Devore, G. (2010) The Fifth season of Excavations at VIII. 7.1-15 and the Porta Stabia at Pompeii: Preliminary report. *Fasti Online*, (202), s. 1-21.
- Ellis, S. J. R., Emmerson, A. L. C., Pavlick, A. K. og Dicus, K. (2011) The 2010 Field Season at I. 1.1-10, Pompeii: Preliminary report on the excavations. *Fasti Online*, (220), s. 1-17.
- Ellis, S. J. R. (2018) *Pompeii Archaeological Research Project: Porta Stabia* [Internett]. Tilgjengelig fra: <https://classics.uc.edu/pompeii/index.php/home.html> [Hentet 3 desember 2020].
- Eschebach, L. (1993) *Gebäudeverzeichnis und Stadtplan der antiken Stadt Pompeji*, Böhlau.
- Flohr, M. og Wilson, A. (2017) *The Economy of Pompeii*, Oxford University Press.
- Foss, P. W. (2007) Rediscovery and Resurrection. I Dobbins, J. J. og Foss, P. W. (red.) *The World of Pompeii*. Routledge, s. 28-42.
- Geertman, H. (2007) The Urban Development of the pre-Roman City. I Dobbins, J. J. og Foss, P. W. (red.) *The World of Pompeii*. Routledge, s. 82-97.
- Griffiths, D. G. (2018) Household Consumption of Artificial Light at Pompeii. I Papadopoulos, C. og Moyes, H. (red.) *The Oxford Handbook of Light in Archaeology*. Oxford University Press
- Guzzo, P. G. (2007) City and Country: an Introduction. I Dobbins, J. J. og Foss, P. W. (red.) *The World of Pompeii*. Routledge, s. 3-8.
- Hanson, J. W. og Ortman, S. G. (2020) Reassessing the Capacities of Entertainment Structures in the Roman Empire. *American Journal of Archaeology*, 124 (3), s. 417-440.

- Hartnett, J. (2011) The power of nuisances on the Roman street. I Laurence, R. og Newsome, D. (red.) *Rome, Ostia, Pompeii: Movement and Space*. Oxford university press, s. 135-159.
- Hartnett, J. (2017a) *The Roman Street: Urban Life and Society in Pompeii, Herculaneum, and Rome*, Cambridge University Press.
- Hartnett, J. (2017b) Bars (taberna, popina, caupona, thermopolium). *Oxford Research Encyclopedia of Classics*.
- Holleran, C. (2012) *Shopping in ancient Rome. The Retail Trade in the Late Republic and the Principate*, Oxford University Press.
- Jashemski, W. F. (1993) *The Gardens of Pompeii: Herculaneum and the Villas Destroyed by Vesuvius: Vol. 2, Appendices*, Aristide D. Caratzas.
- Jongman, W. (1988) *The Economy and Society of Pompeii*, J.C.Gieben.
- Kaiser, A. (2011a) Cart traffic flow in Pompeii and Rome. I Laurence, R. og Newsome, D. (red.) *Rome, Ostia, Pompeii: Movement and Space*. Oxford university press, s. 174-193.
- Kaiser, A. (2011b) *Roman Urban Street Networks: Streets and the Organization of Space in Four Cities*, (Vol. 2). Routledge.
- Kaiser, A. (2011c) What was a via? An integrated archaeological and textual approach. I Poehler, E. E., Flohr, M. og Cole, K. (red.) *Pompeii: Art, Industry and Infrastructure*. Oxbow Books, s. 115-130.
- Kostof, S. (1992) *The City Assembled: The Elements of Urban Form Through History*, Thames and Hudson.
- Laidlaw, A. (2007) Mining the early published sources: problems and pitfalls. I Dobbins, J. J. og Foss, P. W. (red.) *The world of Pompeii*. Routledge, s. 620-632.
- Laurence, R. (1994) *Roman Pompeii: Space and Society*, Routledge.
- Laurence, R. (1995) The Organization of Space in Pompeii. I Cornell, T. J. og Lomas, K. (red.) *Urban Society in Roman Italy*. 1 utg., Routledge, s. 65-82.

- Laurence, R. (2011) Literature and the spatial turn: Movement and space in martial's epigrams. I Laurence, R. og Newsome, D. (red.) *Rome, Ostia, Pompeii: Movement and Space*. Oxford university press, s. 81-99.
- Laurence, R. og Newsome, D. (2011) *Rome, Ostia, Pompeii: Movement and Space*, Oxford University Press.
- Lazer, E. (2009) *Resurrecting Pompeii*, Routledge.
- Ling, R. (2005) *Pompeii: history, life & afterlife*, Tempus Pub Limited.
- Ling, R. (2007) Development of Pompeii's Public Landscape in the Roman Period'. I Dobbins, J. J. og Foss, P. W. (red.) *The world of Pompeii*. Routledge, s. 119-128.
- Lucas, G. (2012) *Understanding the archaeological record*, Cambridge University Press.
- MacDonald, W. L. (1986) *The Architecture of the Roman Empire II: An Urban Appraisal*, Yale University Press.
- Maiuri, A. (1958) POMPEII. *Scientific American*, 198 (4), s. 68-82.
- Malmberg, S. (2009) Navigating the Urban Via Tiburtina. I Bjur, H. og Santillo Frizell, B. (red.) *Via Tiburtina: Space, Movement and Artefacts in the Urban Landscape*. Swedish Institute of Rome, s. 61-78.
- Müller-Trollius, J. (1993) Stadtplan. I Eschebach, L. (red.) *Gebäudeverzeichnis und Stadtplan der antiken Stadt Pompeji*. Böhlau.
- Napoli, Museo Archeologico Nazionale di *Frescoes* [Internett]. Tilgjengelig fra: <https://www.museoarcheologiconapoli.it> [Hentet 3 april 2021].
- Nappo, S. C. (1997) The urban transformation at Pompeii in the late third and early second centuries BC. *Roman Archaeology Supplementary Series*, 22, s. 91-120.
- Nappo, S. C. (2007) Houses of Regions I and II. I Dobbins, J. J. og Foss, P. W. (red.) *The world of Pompeii*. Routledge, s. 347-372.
- Newsome, D. (2011) Making movement meaningful. I Laurence, R. og Newsome, D. (red.) *Rome, Ostia, Pompeii: Movement and Space*. Oxford University Press, s. 1-54.

- Parslow, C. (2007) Entertainment at Pompeii. I Dobbins, J. J. og Foss, P. W. (red.) *The World of Pompeii*. Routledge, s. 212-223.
- Pirson, F. (2007) Shops and industries. I Dobbins, J. J. og Foss, P. W. (red.) *The world of Pompeii*. Routledge s. 457-486.
- Poehler, E. E. (2009) *The Organization of Pompeii's System of Traffic: An Analysis of the Evidence and Its Impact on the Infrastructure, Economy and Urbanism of the Ancient City*, ProQuest.
- Poehler, E. E. (2011) Where to Park? Carts, Stables and the Economics of Transport in Pompeii. I Laurence, R. og Newsome, D. (red.) *Rome, Ostia and Pompeii: Movement and Space* Routledge, s. 194-214.
- Poehler, E. E., Flohr, M. og Cole, K. (2011) *Pompeii: Art, Industry and Infrastructure*, Oxbow Books.
- Poehler, E. E. (2014) *Pompeii Bibliography and Mapping Project* [Internett]. Tilgjengelig fra: <https://digitalhumanities.umass.edu/pbmp/> [Hentet 5 mai 2021].
- Poehler, E. E. (2016) Measuring the movement economy: a network analysis of Pompeii. *Classics Faculty Publication Series*, 1, s. 163-208.
- Poehler, E. E. (2017) *The traffic systems of Pompeii*, Oxford University Press.
- Poehler, E. E. og Crowther, B. M. (2018) Paving Pompeii: The Archaeology of Stone-Paved Streets. *American Journal of Archaeology*, 122 (4), s. 579-609.
- Proudfoot, E. (2013) Secondary Doors in Entranceways at Pompeii: Reconsidering Access and the 'View from the Street'. *Theoretical Roman Archaeology Journal*, s. 91-115.
- Riley, M. J. (1999) *Pompeii & Herculaneum: a descriptive study*. California State University, Dominguez Hills.
- Roberts, P. (2013) *Life and death in Pompeii and Herculaneum*, Oxford University Press.
- Smith, M. E. (2011) Empirical urban theory for archaeologists. *Archaeological Method and Theory*, 18 (3), s. 167-192.

- Stephens, J. og Stephens, A. (2016) *The Excavation History of via dell'Abbondanza - 1950 to present* [Internett]. Tilgjengelig fra: <http://www.pompeii Perspectives.org> [Hentet 16 august 2020].
- Stephenson, J. (2016) Dining as spectacle in late Roman houses. *Bulletin of the Institute of Classical Studies*, 59 (1), s. 54-71.
- Tuck, S. L. (2008) Scheduling Spectacle: Factors Contributing to the Dates of Pompeian "Munera". *The Classical Journal*, 104 (2), s. 123-143.
- Ulrich, R. B. (1997) Anmeldelse av boken Roman Pompeii: Space and Society, av Laurence, R. *Field Archaeology*, 24 (3), s. 382-385.
- Van Nes, A. (2009) Measuring the degree of street vitality in excavated towns: How can macro and micro spatial analyses tools contribute to understandings on the spatial organization of urban life in Pompeii? I Koch, D., Marcus, L. og Steen, J. (red.) *Proceedings of the 7th International Space Syntax Symposium 2009*. TRITA-ARK- Forskningspublikation 1.
- Van Nes, A. (2011) Measuring spatial visibility, adjacency, permeability, and degrees of street life in Pompeii. I Laurence, R. og Newsome, D. (red.) *Rome, Ostia, Pompeii: Movement and space*. Oxford University Press, s. 100-117.
- Van Roggen, J. (2015) Guard Stones: Street Infrastructure in Pompeii. *Aisthesis: The Undergraduate Journal of Classical Studies*, 4, s. 54-78.
- Van Tilburg, C. (2007) *Traffic and congestion in the Roman Empire*, Routledge.
- Viitanen, E., Nissinen, L. og Korhonen, K. (2013) Street Activity, Dwellings and Wall Inscriptions in Ancient Pompeii: A Holistic Study of Neighbourhood Relations. *Theoretical Roman Archaeology Journal* s. 61-80.
- Wallace-Hadrill, A. (1994) *Houses and society in Pompeii and Herculaneum*, Princeton University Press.
- Wallace-Hadrill, A. (1995) Public honour and private shame: the urban texture of Pompeii. I Cornell, T. J. og Lomas, K. (red.) *Urban Society in Roman Italy*. 1 utg., Routledge, s. 39-63.

- Weilguni, M. (2011) *Streets, Spaces and Places: three Pompeian movement axes analysed*. Uppsala Universitet.
- Weiss, C. (2010) Determining function of Pompeian sidewalk features through GIS analysis. I Frischer, B. , Webb Crawford, J. og Koller, D. (red.) *Making History Interactive. Computer Applications and Quantitative Methods in Archaeology (CAA)*. Archaeopress, s. 363-372.
- Westfall, C. W. (2007) Urban planning, roads, streets and neighborhoods. I Dobbins, J. J. og Foss, P. W. (red.) *The World of Pompeii*. Routledge, s. 129-139.
- Zanker, P. (1998) *Pompeii: Public and Private Life*, Harvard University Press.